

№ 4 (36) / 2020
2 ТОМ

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА».**

Серія: «Економічні науки»

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA».**

Series: «Economic sciences»

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА».**

Серия: «Экономические науки»

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22443-12343Р*

№ 4 (36)

2 том

Київ 2020

ББК 65
УДК 33
М-43

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука». Серія: «Економічні науки» представлено в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); Electronic Journals Library; Open J-Gate; Academic keys; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включене до Переліку наукових фахових видань МОН України (категорія «Б»)

Наказ МОН України № 1643 від 28.12.2019

Спеціальності:

051 Економіка

071 Облік і оподаткування

072 Фінанси, банківська справа та страхування

073 Менеджмент

075 Маркетинг

076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

241 Готельно-ресторанна справа

281 Публічне управління та адміністрування

292 Міжнародні економічні відносини

Засновники:

1. Київський кооперативний інститут бізнесу і права.
2. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права».
3. Громадська організація «Міжнародна академія освіти і науки».
4. Товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова Рада України».

У журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем економічної науки.

Для наукових працівників, викладачів, студентів економічних спеціальностей, працівників фінансово-кредитних установ та підприємницьких структур й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2020

© Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».
Серія: «Економічні науки», 2020

ISSN 2520-2294 = Internauka. Serii: Ekonomicheskie nauki (Kiev)/Mezhdunarodnyj nauchnyj žurnal "Internauka".
Serii: Ekonomicheskie nauki

Редакція:

Головний редактор: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор, в.о. ректора Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Заступник головного редактора: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки Київського національного університету технологій та дизайну (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

Бардаш Сергій Володимирович — доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Безверхий Костянтин Вікторович — кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та оподаткування Національної академії статистики, обліку та аудиту (Київ, Україна)

Белялов Талят Енверович — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бізнес-економіки та туризму Київського національного університету технологій та дизайну (Київ, Україна)

Гринько Алла Павлівна — доктор економічних наук, професор, декан факультету менеджменту Харківського державного університету харчування та торгівлі (Харків, Україна)

Дмитренко Ірина Миколаївна — доктор економічних наук, доцент, професор Національного центру обліку та аудиту Національної академії статистики, обліку та аудиту (Київ, Україна)

Зось-Кіор Микола Валерійович — доктор економічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри менеджменту і логістики Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка (Полтава, Україна)

Ільїн Валерій Юрійович — доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, контролю та оподаткування агробізнесу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (Київ, Україна)

Клочан В'ячеслав Васильович — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та маркетингу Миколаївського національного аграрного університету (Миколаїв, Україна)

Красноручський Олексій Олександрович — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (Харків, Україна)

Курило Людмила Ізидорівна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу та управління бізнесом Національного університету «Києво-Могилянська академія» (Київ, Україна)

Левицька Світлана Олексіївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку і аудиту Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)

Назаренко Інна Миколаївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічного контролю та аудиту Сумського національного університету (Суми, Україна)

Олійник-Данн Олена Олександрівна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Охріменко Ігор Віталійович — доктор економічних наук, професор, проректор з навчальної та наукової роботи Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Паска Ігор Миколайович — доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна)

Скриньковський Руслан Миколайович — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій Приватного вищого навчального закладу «Львівський університет бізнесу та права» (Львів, Україна)

Сопко Валерія Василівна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку та оподаткування Київського національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Танклевська Наталія Станіславівна — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та фінансів Херсонського державного аграрного університету (Херсон, Україна)

Тарасенко Ірина Олексіївна — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки Київського національного університету технологій та дизайну (Київ, Україна)

Токар Володимир Володимирович — доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних фінансів Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (Київ, Україна)

Фоміна Олена Володимирівна — доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри обліку та оподаткування Київського національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Ходжаян Аліна Олександрівна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин Київського національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Horska Elena — Dr.h.c.Prof. Dr. Ing Professor Marketing and Management, Dean of the Faculty of Economics and Management of the Slovak University of Agriculture in Nitra (Slovak Republic)

№ 4 (36)
2 т.

2020
квітень

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».
СЕРІЯ: «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».
SERIES: «ECONOMIC SCIENCES»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».
СЕРИЯ: «ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ»

ЗМІСТ

ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ

- Михалків Алла Анатоліївна, Косташ Тетяна Вікторівна**
ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНА СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА..... 9
- Коцкулич Тетяна Ярославівна**
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНИХ ПРОГРАМ У ДЕРЖАВНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
У СИСТЕМІ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ 15

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

- Дмитрієва Оксана Іллівна**
ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ..... 23
- Дулій Тетяна Олександрівна, Александрюк Тетяна Юріївна**
ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ КОМПОНЕНТИ СУЧАСНОЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ 33
- Здирко Наталія Григорівна**
УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ
СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ НА ОСНОВІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ 46
- Кононова Олександра Євгеніївна**
ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ КООПЕТИЦІЇ СУБ'ЄКТІВ
БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК ПАРТНЕРСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ 59
- Моісеєнко Тетяна Євгенівна, Глущенко Ярослава Іванівна,
Корогодова Олена Олександрівна, Черненко Наталя Олександрівна**
ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ
ЕКОСИСТЕМИ СТАРТАПІВ..... 69
- Шпатакова Оксана Леонидовна**
ОСОБЕННОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ
СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ 78

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

- Грибіненко Ольга Миколаївна**
БЕЗПЕКОВА КОМПОНЕНТА СТРАТЕГІЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН,
ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ 84

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Pechuk Pavlo, Kots Olha, Podaryn Anhelina

DYNAMICS OF UKRAINIAN BANKS' REFINANCING DURING INFLATION TARGETING 98

Вівчар Олександра Йосипівна, Кравчук Поліна Юріївна

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В ДОСЛІДЖЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА 103

Захарін Сергій Володимирович, Коваленко Дмитро Іванович

ОПТИМІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ

МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ..... 109

ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА

Макаренко Петро Миколайович, Юдіна Олена Іванівна

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ

ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА СФЕРИ ПОСЛУГ 115

CONTENTS

ACCOUNTING AND TAXATION

- Myhalkiv Alla, Kostash Tetiana**
ACCOUNTING AND ANALYTICAL SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE..... 9
- Kotskulych Tetiana**
PRACTICAL ASPECTS OF ECONOMIC EFFICIENCY EVALUATING OF EDUCATIONAL-
PROFESSIONAL PROGRAMS IN STATE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS
IN THE MANAGERIAL ACCOUNTING SYSTEM..... 15

PROBLEMS OF NATIONAL ECONOMY

- Dmytriieva Oksana**
EVALUATION OF INNOVATIVE POTENTIAL OF TRANSPORT INFRASTRUCTURE 23
- Dulik Tetiana, Aleksandriuk Tetiana**
ECONOMIC AND SOCIAL ELEMENTS OF THE MODERN TAXATION POLICY 33
- Zdyrko Nataliya**
IMPROVEMENT OF INFORMATION SUPPORT OF ECONOMIC ANALYSIS OF THE PUBLIC
PROCUREMENT SYSTEM BASED ON INTERNATIONAL EXPERIENCE 46
- Kononova Oleksandra**
THE ASSESSMENT OF IMPLEMENTATION EFFICIENCY OF THE COOPETATION OF UKRAINE
SUBJECTS STRUCTURE WITH THE ACCOUNT OF PARTNERSHIP ASSOCIATION 59
- Moiseienko Tetiana, Hlushchenko Yaroslava, Korohodova Olena, Chernenko Natalya**
POTENTIAL POSSIBILITIES OF UKRAINE ON THE WAY TO FORMATION
AND DEVELOPMENT OF THE STARTUP ECOSYSTEM 69
- Shpatakova Oksana**
THE FEATURES OF ECOLOGICAL STRATEGY DEVELOPMENT OF THE CONSTRUCTION
INDUSTRY ENTERPRISES..... 78

WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL RELATIONS

- Hrybinenko Olha**
SECURITY COMPONENT OF THE ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGIES OF DEVELOPING
COUNTRIES 84

FINANCE, BANKING AND INSURANCE

- Ilchuk Pavlo, Kots Olha, Podaryn Anhelina**
DYNAMICS OF UKRAINIAN BANKS' REFINANCING DURING INFLATION TARGETING 98

Vivchar Oleksandra, Kravchuk Polina

ECONOMIC AND MATHEMATICAL MODELING TO ANALYZE THE EFFICIENCY
OF FINANCIAL RESOURCES OF ENTERPRISE..... 103

Zakharin Sergii, Kovalenko Dmytro

OPTIMIZATION OF FINANCIAL AND ECONOMIC MECHANISM FOR IMPLEMENTATION
OF STATE YOUTH POLICY IN THE CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT
OF HUMAN POTENTIAL 109

HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS

Makarenko Petro, Judina Olena

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE STRATEGY OF MANAGEMENT
OF SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE SERVICE ENTERPRISE 115

Myhalkiv Alla

*PhD in Economics, Associate Professor
Department of Accounting, Analysis and Audit
Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University*

Михалків Алла Анатоліївна

*кандидат економічних наук, доцент
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

Михалков Алла Анатольевна

*кандидат экономических наук, доцент
Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича
ORCID: 0000-0002-9195-7726*

Kostash Tetiana

*PhD in Economics, Associate Professor
Department of Accounting, Analysis and Audit
Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University*

Косташ Тетяна Вікторівна

*кандидат економічних наук, доцент
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

Косташ Татьяна Викторовна

*кандидат экономических наук, доцент
Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича
ORCID: 0000-0001-9027-7043*

DOI: 10.25313/2520-2294-2020-4-5890

**ACCOUNTING AND ANALYTICAL SYSTEM
OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE**

**ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНА СИСТЕМА
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА**

**УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ**

Summary. The role of accounting and analytical information in ensuring the economic security of the enterprise is considered in the paper. The central element that ensures the economic security of the enterprise is accounting, which most fully reflects the economic activity of the enterprise, directly affecting the work of the economic entity and its efficiency. Accounting, being an element of the economic security system, is the main process in the analysis, processing and systematization of elements of the economic life of the enterprise. The role of accounting and information management system that provides the process of managerial decision making for the economic security of the enterprise is revealed.

It is not possible to build an economic security of an enterprise without an internal control system that determines the legality and effectiveness of the facts of its financial and economic activity. An internal control system should help reduce the risk of inefficient and illegal use of production resources. It has been found out that accounting and analytical system of economic security is a set of interconnected elements of accounting, analytical, control and auditing information necessary for making management decisions on prevention of risks and threats in order to achieve planned (threshold) values of the enterprise development indicators in the current and prospective period. Adaptive system of accounting and analytical support of economic

security of the enterprise is established. The main tasks of a complex accounting and analytical system aimed at ensuring the economic security of the enterprise are identified. The research emphasizes that the economic security of the enterprise, its independence and prevention of transition to the zone of critical risk can be ensured if the most important strategic directions of business security are identified, a clear logical scheme of timely identification and elimination of possible dangers and threats, reduction in the future economic risk as a result of effective use of accounting and information apparatus.

Key words: economic security of the enterprise, accounting system, accounting and analytical system, internal control.

Анотація. В роботі розглянуто роль обліково-аналітичної інформації у забезпеченні економічної безпеки підприємства. Центральним елементом, що забезпечує економічну безпеку підприємства є бухгалтерський облік, який найбільш повно відображає господарську діяльність підприємства, безпосередньо впливаючи на роботу економічного суб'єкта і його ефективність. Бухгалтерський облік, будучи елементом системи економічної безпеки є основним процесом при аналізі, обробці та систематизації елементів господарського життя підприємства. Розкрита роль обліково-інформаційної системи управління, що забезпечує процес прийняття управлінських рішень, для економічної безпеки підприємства

Доцільна побудова економічної безпеки підприємства неможлива без системи внутрішнього контролю, яка визначає законність і ефективність фактів його фінансово-господарської діяльності. Система внутрішнього контролю повинна сприяти зниженню ризику неефективного і незаконного використання виробничих ресурсів. З'ясовано, що обліково-аналітична система економічної безпеки – це сукупність взаємопов'язаних елементів облікової, аналітичної, контрольної та аудиторської інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень щодо запобігання ризиків і загроз з метою досягнення планових (порогових) значень показників розвитку підприємства в поточному і перспективному періоді. Сформована адаптивна система обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства. Визначені основні завдання комплексної обліково-аналітичної системи, спрямованої на забезпечення економічної безпеки підприємства. У дослідженні зроблено акцент на тому, що економічна безпека підприємства, її незалежність і недопущення переходу в зону критичного ризику можуть бути забезпечені, якщо будуть визначені найважливіші стратегічні напрямки забезпечення безпеки бізнесу, побудована чітка логічна схема своєчасного виявлення і ліквідації можливих небезпек і загроз, зменшення надалі господарського ризику в результаті ефективного використання обліково-інформаційного апарату.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, система бухгалтерського обліку, обліково-аналітична система, внутрішній контроль.

Аннотация. В работе рассмотрена роль учетно-аналитической информации в обеспечении экономической безопасности предприятия. Центральным элементом, обеспечивающим экономическую безопасность предприятия является бухгалтерский учет, который наиболее полно отражает хозяйственную деятельность предприятия, непосредственно влияя на работу проверяемого экономического субъекта и его эффективность. Бухгалтерский учет, являясь элементом системы экономической безопасности является основным процессом при анализе, обработке и систематизации элементов хозяйственной жизни предприятия. Раскрыта роль учетно-информационной системы управления, обеспечивающей процесс принятия управленческих решений, для экономической безопасности предприятия

Целесообразна построение экономической безопасности предприятия невозможна без системы внутреннего контроля, которая определяет законность и эффективность фактов его финансово-хозяйственной деятельности. Система внутреннего контроля должна способствовать снижению риска неэффективного и незаконного использования производственных ресурсов. Выяснено, что учетно-аналитическая система экономической безопасности – это совокупность взаимосвязанных элементов учетной, аналитической, контрольной и аудиторской информации, необходимой для принятия управленческих решений по предотвращению рисков и угроз с целью достижения плановых (пороговых) значений показателей развития предприятия в текущем и перспективном периоде. Сформирована адаптивная система учетно-аналитического обеспечения экономической безопасности предприятия. Определены основные задачи комплексной учетно-аналитической системы, направленной на обеспечение экономической безопасности предприятия. В исследовании сделан акцент на том, что экономическая безопасность предприятия, его независимость и недопущение перехода в зону критического риска могут быть обеспечены, если будут определены важнейшие стратегические направления обеспечения безопасности бизнеса, построена четкая логическая схема своевременного обнаружения и ликвидации возможных опасностей и угроз, уменьшения в дальнейшем хозяйственного риска в результате эффективного использования учетно-информационного аппарата.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, система бухгалтерского учета, учетно-аналитическая система, внутренний контроль.

Statement of the problem. Under market conditions, an enterprise, as an open system, operates in a complex external environment that is characterized by instability and constant dynamics. Such an environment makes it quick to adapt to new conditions, requires knowledge of the laws of development and finding ways to survive in a market economy, taking into account the factors of uncertainty and instability of the economic environment.

The system of economic security of the enterprise should be one of the main elements of strategic management of the enterprise. In view of this, the management of enterprises should take care of information and analytical, innovative and strategic maintenance of the proper level of their economic security, not only in the current period, but also in the following ones [5].

Relevance of the research topic. In today's economic environment, the economic security of an enterprise is associated with the ability to adapt to changes in the internal and external environment in accordance with the economic policy of the state without reducing the competitiveness and efficiency of operation. The goal, in turn, requires greater control over the activities of domestic enterprises and calls for an urgent need to modernize their economic security system, which will be able to counter the risks of fraud within the enterprise, counterparty abuse and imperfect legislation.

The presence of such problems determines the relevance of scientific researches aimed at, on the one hand, the search for new methods of ensuring economic security on the basis of accounting and analytical tools, and, on the other hand, to improve the accounting system of domestic entities as an information basis for making decisions on their safe operation.

Analysis of recent researches and publications. In the last decades, a great deal of scientific developments of Ukrainian and foreign authors has been devoted to the economic security of the enterprise. The development of accounting and analytical systems is devoted to the work of such scientists: Azarskaia M. A. [1], Voznesenskaia N. V. [2], Galuzina S. M. [3], Gaponenko V. F. [4], Nebava M. I. [5], Mikhaylovna A. [6], Pozdeev V. L. [7], Sokolova Y. V., A. D. Sheremet.

In order to operate successfully every enterprise requires competent and clear implementation of its economic security. The most important condition for maintaining economic security is the timely identification of threats related to the loss of position of the business entity in the market, the choice of those areas of its development, which ensure a stable positioning in the commodity markets and determine the specialization of its development. It is of great importance to form such an accounting and analytical system that

will allow you to choose the main characteristics and indicators of enterprise development and objectively characterize its financial condition, financial stability and ability to develop. The establishing of accounting and analytical system is based on reliable and accurate accounting and analytical information, which allows you to quickly control production processes, identify negative patterns and promising areas for development and becomes a decisive condition for ensuring the economic security of the enterprise.

One important element in the system of economic security is the accounting of the facts of the enterprise's economic activity. The role of accounting in ensuring economic security is difficult to overestimate, since the data on the facts of economic activity of the enterprise will later be used to make various management decisions.

The accounting system is aimed at completeness, economy, continuity and sustainability in accounting of those aspects of economic activity that characterize the organization as a subject of business activity.

Considering the methods of ensuring economic security based on accounting and information tools, first of all, it is necessary to find out the sources of threats to the economic security of the company, which are formed in the accounting system:

- procedure of internal regulation of accounting of the enterprise (accounting policy for the purposes of accounting and tax records);
- functioning of accounting system (collection and processing of primary documentation, implementation of accounting registers, storage and protection of accounting information, formation and submission of reports);
- violation of the legislation requirements;
- organization staff [4].

Accounting information system is based on the preparation of management information. If there are errors in management due to the manifestation of one or another risk, it is an indication that the management received incomplete information about the state of affairs at the enterprise, or this information was absent at all, and the decision was made intuitively by the manager [7].

Economic analysis of the economic security of the enterprise results from the general methodology of economic analysis. The main purpose of economic security analysis is to provide information on risks and threats in the current and future development of the enterprise. The state of activity in the analysis is expressed by a system of indicators, each indicator gives a qualitative and quantitative characteristic of a certain side of economic activity in relation to the

other indicators. The systematic approach in economic analysis requires examination of all economic processes, starting with logistical support, production and ending with sales and profit.

Resources, sales, expenses, risks, profits and liabilities of the enterprise are all the objects of economic security analysis. Analysis of objects through the same indicators will determine the stage of the course of the enterprise, the extensive or intensive nature of production, factors and general trends of development. The obligatory object of the economic security analysis is the financial condition of the enterprise, which provides management of information regarding liquidity and solvency, financial stability, business activity and profitability of the enterprise. In the analysis of the economic security of the enterprise, the analysis of risks (threats) of economic activity is especially required in order to obtain information about the possible transition of the enterprise from the state of normal functioning to the worse state, which has a probability of no demand for products, loss of profit or additional costs resulting from the deterioration of economic activity.

Under competitive market conditions, the well-being of the financial and economic activity of the enterprise depends on its strategic goals and tactical objectives. However, internal control as a way of realization of the economic security of the enterprise plays an important role in ensuring the stable operation of the enterprise.

The core of the internal control system is a set of streamlined interrelated tools, techniques and procedures used to improve the efficiency of economic activity management, ensure control over the preservation of property, implementation of the existing legislation. Internal control should hinder negative factors of the enterprise's economic activity, which can adversely affect the economic security of the enterprise.

The main factor that determines the state of economic security of the enterprise is the possession of sustainable and competitive advantages. These benefits must be consistent with the strategic goals of the enterprise itself. The economic security of the business entity, its independence and ability to avoid zone of critical risk can be ensured if the most important strategic ways of realization of its economic security are identified, a clear logical scheme of timely identification and elimination of possible dangers and threats is formed and reduction of consequences of economic risk is established as a result of effective use of internal control systems.

Control, in turn, determines the legality, expediency and effectiveness of the facts of economic activity of a commercial enterprise. Internal control is one of the main functions of enterprise management.

The presence of an effective working control system of the enterprise is a major factor in the growth of competitiveness. Therefore, special attention should be paid to its economic security. Creating a control system means the need to reflect the interests of the economic security of the enterprise for the effective operation of all its units [6].

One of the elements that make up an enterprise's economic security is social relationships. Social audit helps to manage and control social relations in the enterprise. Social audit is used in the achieving of various objectives, among which are those that deserve special attention: evaluation of formal and informal rules of conduct of the enterprise staff, measuring the degree of corporate responsibility as well as the views of the parties in order to improve working conditions, etc. The subject of social audit is credible and objective information which comes from all levels of the survey of socio-economic relations through the analysis of existing regulatory documents (laws, decrees, agreements, contracts, orders, regulations, standards and instructions), and assessment of information obtained through research, surveys, interviews, monitoring, statistics, etc.

Accounting and analytical system of economic security is a set of interrelated elements of accounting, analytical, control and auditing information necessary for making management decisions which prevent risks and threats in order to achieve the planned (threshold) values of the enterprise development indicators in the current and prospective period.

Graphical interpretation of accounting and analytical system of economic security of the enterprise is presented in fig. 1.

The integrated accounting and analytical system of the enterprise includes components such as the system of financial and management accounting, the system of tax and environmental accounting, social accounting, as well as the system of internal control. The accounting and analytical information system should be based on management functions such as accounting, auditing, analysis and synthesis.

For accounting and analytical support of economic security, it is necessary that all processes provide information about risks and threats, achievement of target (threshold) values of indicators characterizing the purpose of development. In this case, the output of the accounting and analytical system of economic security coincides with the definition of the purpose of economic security of the enterprise.

Feedback contributes to the system's adaptation to constantly changing conditions of the environment, while recursive (cause and effect) and synergistic relationships are realized by combining all sources of

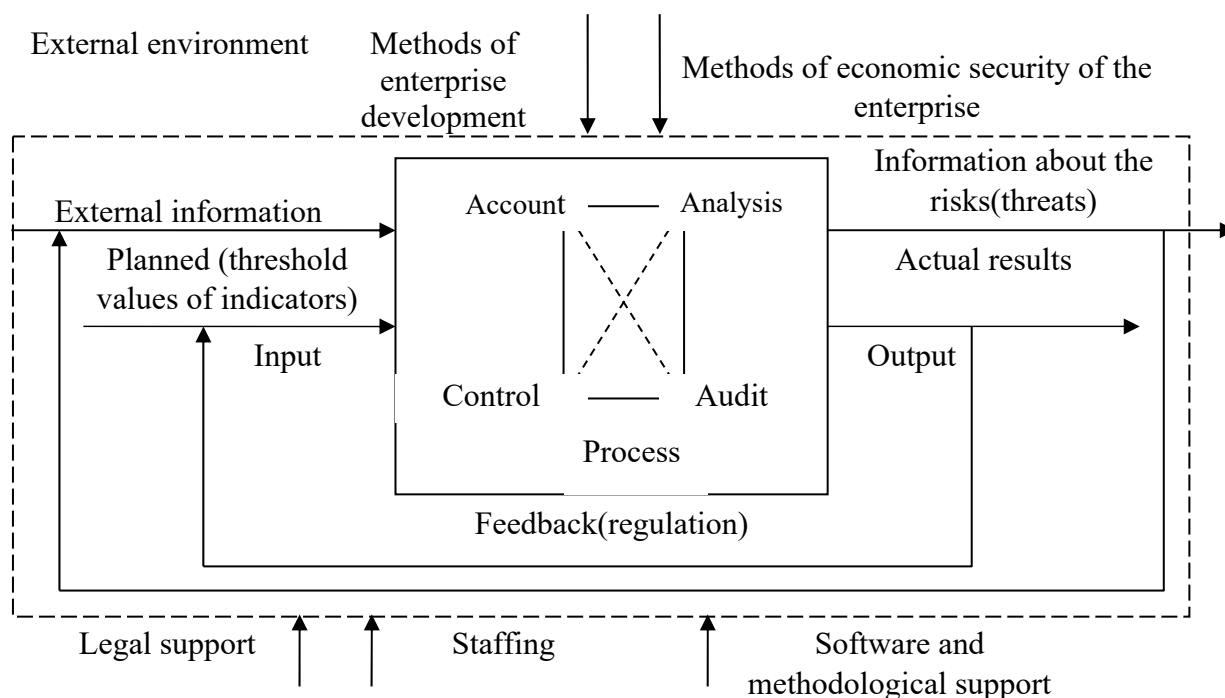

Fig. 1. Accounting and analytical system of economic security of the enterprise

information to ensure the economic security of the enterprise. The links between the elements of the system reflect the process of transformation of the initial information about the financial and economic activity of the enterprise into the information used for making management decisions by users [3].

Accounting in the economic security system is part of the information management system of the enterprise, represented by the subsystems of financial, management, operational, tax, statistical, strategic and other types of accounting. In order to manage economic security, information generated in different accounting subsystems as well as non-accounting information may be useful [1].

Thus, the organization of accounting, internal control, analysis and audit system allows to identify problems and adjust the activity of the enterprise before these problems turn into crisis and adversely affect the economic security of the enterprise; will enable consistent and efficient operation of the enterprise.

Formation of complete and reliable information for the purpose of management contributes to ensuring economic security at the level of the business entity. Control system existence ensures the economic stability of the enterprise based on the accounting information of the internal environment. The shift of emphasis in the needs of users of accounting and analytical infor-

mation while ensuring economic security determines a need to review the qualitative characteristics of accounting information.

The use of accounting and analytical data as an information base in ensuring economic security actualizes the problem of their formation, use and storage [5].

Conclusion. The main tasks of the complex accounting and analytical system, aimed at ensuring the economic security of the enterprise, supported by information resources of financial, management, economic analysis, internal control, are identified: determining the most promising areas of enterprise development in accordance with the needs of the environment; substantiation of decisions on pricing; providing interested users with reliable and accurate information about the results of activity, both actual and predicted, to determine the economic security of the enterprise; support of strategic development of the enterprise. The research emphasizes that the economic security of the enterprise, its independence and prevention of transition to the zone of critical risk can be ensured if you identify the most important strategic directions of business security, form a clear logical scheme of timely identification and elimination of possible dangers and threats is formed, and reduce the future economic risk as a result of effective use of accounting and analytical apparatus.

References

1. Azarskaia M. A. Risk assessment of economic activity during the audit. *Auditorskije vedomosti*. 2015. 9. PP. 3–14. [in Russian].
2. Voznesenskaia N. V., L'vova M. V. The role of accounting in ensuring the economic security of the enterprise. *Ekonomika i upravlenie: novye vyzovy i perspektivy*. 2010. 1. 251 p. [in Russian].
3. Galuzina S. M. Accounting and analytical information in the system of ensuring economic security of an organization. *Trudy ekonomicheskogo fakul'teta*. Ed. M. S. Turovskoi. Saint Petersburg, Mezhdunarodnyi institut ekonomiki i prava. 2011. 219 p. [in Russian].
4. Gaponenko V. F., Bepal'ko A. A., Vlaskov A. S. Economic security of enterprises. Approaches and principles. Moscow, Os', 89. 2007. 208 p. [in Russian].
5. Nebava M. I., Mironova Yu. V. Economic security of the enterprise. Vinnytsia: VNTU. 2017. 73 p. [in Ukrainian].
6. Mikhaylovna A. Development of internal control as an element of the economic security of a commercial enterprise // *Krymskiy nauchnyy vestnik*. 2017. 2–3. PP. 14–15. [in Russian].
7. Pozdeev V. L. Theory of Economic Analysis: Lecture Course. Ioshkar-Ola, Mariiskii gosudarstvennyi tekhnicheskii universitet. 2009. 212 p. [in Russian].

Коцкулич Тетяна Ярославівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування*

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Коцкулич Татьяна Ярославовна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета и налогообложения*

Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа

Kotskulych Tetiana

*PhD in Economics, Assistant Professor,
Assistant Professor of Accounting and Audit Department
Ivano-Frankivsk National Technical Oil and Gas University
ORCID: 0000-0002-7603-9759*

DOI: 10.25313/2520-2294-2020-4-5852

**ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНИХ ПРОГРАМ
У ДЕРЖАВНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
У СИСТЕМІ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ**

**ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ
ПРОГРАММ В ГОСУДАРСТВЕННЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА**

**PRACTICAL ASPECTS OF ECONOMIC EFFICIENCY
EVALUATING OF EDUCATIONAL-PROFESSIONAL PROGRAMS
IN STATE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS
IN THE MANAGERIAL ACCOUNTING SYSTEM**

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність здійснювати оцінювання економічної ефективності не тільки для закладу вищої освіти в цілому, але і для окремих освітньо-професійних програм. Доведено, що в сучасних умовах керівники державних закладів вищої освіти повинні мати оперативну інформацію у системі аналітичного обліку про доцільність надавати освітні послуги за тією чи іншою освітньою програмою, для чого необхідно забезпечити дієвий аналітичний інструментарій. Це обумовлено як нещодавніми змінами у законодавстві щодо індикативної собівартості освітніх послуг, так і постійно зростаючою конкуренцією на ринку вищої освіти. Виявлено, що для прийняття оперативних рішень щодо ефективності окремих сегментів діяльності більш доцільним для застосування є не класичний показник рентабельності, а коефіцієнт маржинального доходу як складову маржинального аналізу. Використання методів маржинального аналізу надає можливість позбутися основного недоліку традиційних показників прибутковості – необхідності розподілу постійних непрямих витрат між сегментами діяльності. Ця процедура є доволі трудомістка та завжди вносить ту чи іншу міру неточності у піграхунок через умовність та суб'єктивність вибору баз розподілу непрямих витрат. В той же час, маржинальний аналіз передбачає врахування тільки змінних витрат, які здебільшого є прямими та не потребують розподілу. Такий підхід дозволить також враховувати прямий взаємозв'язок між контингентом студентів та фінансовим результатом. У статті також розроблено практичні рекомендації щодо адаптації піграхунку точки беззбитковості до особливостей закладів

вищої освіти. Зокрема, рекомендовано обчислювати цей показник у вартісному виразі, та застосовувати середньозважений коефіцієнт маржинального доходу через неоднорідність контингенту студентів. Також окреслено склад змінних та постійних витрат стосовно контингенту студентів на окремій освітньо-професійній програмі, виділено рекомендовані категорії студентів, щодо яких має обчислюватись точка беззбитковості.

Ключові слова: управлінський облік, економічна ефективність, маржинальний дохід, точка беззбитковості, освітні послуги.

Аннотация. В статье обоснована необходимость осуществлять оценку экономической эффективности не только для учреждения высшего образования в целом, но и для отдельных образовательно-профессиональных программ. Доказано, что в современных условиях руководители государственных учреждений высшего образования должны иметь оперативную информацию в системе аналитического учета о целесообразности предоставлять услуги по той или иной образовательной программе, для чего необходимо обеспечить действенный аналитический инструментарий. Это обусловлено как недавними изменениями в законодательстве по индикативной себестоимости образовательных услуг, так и растущей конкуренцией на рынке высшего образования. Выявлено, что для принятия оперативных решений по эффективности отдельных сегментов деятельности более целесообразно применять не классический показатель рентабельности, а коэффициент маржинального дохода как составляющую маржинального анализа. Использование методов маржинального анализа позволяет избавиться от основного недостатка традиционных показателей прибыльности – необходимости распределения постоянных косвенных расходов между сегментами деятельности. Эта процедура довольно трудоемкая и всегда вносит ту или иную меру неточности в подсчет из-за условности и субъективности выбора баз распределения косвенных расходов. В то же время, маржинальный анализ предполагает учет только переменных затрат, которые в основном являются прямыми и не требуют распределения. Такой подход позволит также учитывать прямую взаимосвязь между контингентом студентов и финансовым результатом. В статье также разработаны практические рекомендации по адаптации подсчета точки безубыточности к особенностям высших учебных заведений. В частности, рекомендуется вычислять этот показатель в стоимостном выражении, и применять средневзвешенный коэффициент маржинального дохода из-за неоднородности контингента студентов. Также определен состав переменных и постоянных затрат по отношению к контингенту студентов на отдельной образовательно-профессиональной программе, выделены рекомендованные категории студентов, в отношении которых должна исчисляться точка безубыточности.

Ключевые слова: управленческий учет, экономическая эффективность, маржинальный доход, точка безубыточности, образовательные услуги.

Summary. The article substantiates the need to evaluate economic efficiency not only for higher educational institutions as a whole, but also for individual educational-professional programs. It was proved that in modern conditions the managers of state higher educational institutions should have operative information in the analytical accounting system about the expediency of providing educational services under one or another educational program, for which it is necessary to provide effective analytical tools. It is explained with both recent changes in legislation on the education services indicative cost and the ever-increasing competition in the higher education market. It was revealed that for making operational decisions on the effectiveness of individual activity segments it is more appropriate not to use a classic indicator of profitability, but a factor of contribution margin as a component of margin analysis. Using of margin analysis methods eliminates the main disadvantage of traditional profitability indicators – the need to distribute fixed indirect costs between activity segments. This procedure is time-consuming and always introduces some degree of inaccuracy in the calculation due to the conditionality and subjectivity of the choice of indirect cost distribution bases. At the same time, margin analysis takes into account only variable costs that are mostly direct and do not require distribution. This approach will also give the opportunity to take into consideration a direct relationship between the student contingent and the financial result. The article also develops practical recommendations for adapting the break-even point calculation to the characteristics of higher educational institutions. In particular, it was recommended to calculate this indicator in terms of value and to use the weighted average contribution margin ratio due to the heterogeneity of the student contingent. It also outlines the composition of the variable and fixed costs according to the contingent of students in a separate educational-professional program, identifies the recommended categories of students for which the break-even point should be calculated.

Key words: managerial accounting, economic efficiency, contribution margin, break-even point, educational services.

Актуальність дослідження. Донедавна кожний державний заклад вищої освіти знаходився у тотальній залежності від фінансування з державного бюджету та у напрямках витрачання одержаних коштів. Проте за сучасних умов реформування вищої освіти освітні заклади дістають усі більше можливостей у розпорядженні фінансами на тлі постійного скорочення державного фінансування та зростання конкуренції між закладами освіти. Усі ці фактори змушують заклади вищої освіти все більше уваги приділяти аналізу ефективності прийнятих управлінських рішень, які направлені на покращення фінансового становища.

Постановка проблеми. У зв'язку із цим, важливим завданням для керівництва державних закладів вищої освіти є розроблення дієвої системи обліку та аналізу ефективності сегментів діяльності, яка б сприяла оптимізації ресурсів, що витрачаються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи щодо економічної ефективності описано у багатьох працях вітчизняних та зарубіжних вчених, вагомий внесок у дослідження ефективності закладів освіти зробили В. Гельман, С. Салига [1], І. Каленюк [2], Р. Кучма [3] та ін., розробивши підходи до оцінки соціально-економічної ефективності закладу вищої освіти в цілому. Вчені І. Бланк [4], Ф. Бутинець [5], В. Говіндараджан, Дж. Шанк [6], С. Голов [7], К. Друрі [8], Р. Ентоні, Дж. Ріс [9], Х. Фольмут [10], М. Чумаченко [11], та інші зробили великий внесок у розвиток концепції маржинального аналізу як інструменту підтримки короткострокових управлінських рішень щодо ефективності окремих сегментів діяльності у системі управлінського обліку. Незважаючи на багаточисельність наукових досліджень щодо економічної ефективності, у них не розкрито особливостей такого аналізу у освітній галузі для прийняття короткострокових рішень щодо окремих освітньо-професійних програм.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є розроблення теоретико-методичних підходів до аналізу ефективності окремих освітньо-професійних програм на основі маржинального методу з урахуванням державних закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що економічну ефективність найчастіше оцінюють на основі співставлення економічного ефекту (прибутку) та ресурсів, витрачених задля його досягнення (собівартість). Причому найчастіше використовують показник так званої повної собівартості, яка включає виробничі та невиробничі витрати, змінні та постійні.

Особливо актуальним питання оцінки повної собівартості для стратегічних рішень стає після прийняття 3 березня 2020 року Кабінетом Міністрів України постанови про затвердження порядку формування мінімальної плати за навчання на здобуття вищої освіти на основі індикативної собівартості (далі Порядок) [12]. Це означає, що заклади вищої освіти, які підпадають під дію Порядку, не матимуть змоги встановити ціну, нижчу від індикативної собівартості. Цей показник обчислюється на основі фактичних касових витрат за попередній рік в розрахунок на одного студента. На даний момент мінімальна вартість навчання буде встановлюватися щодо 38 найбільш популярних спеціальностей, а решти поки що не торкнеться.

Згідно із Порядком, індикативну собівартість рекомендовано обчислювати на основі даних по навчальному закладу в цілому, тобто буде одержано абстрактну середню собівартість освітнього напрямку. В той же час, кожен освітній напрям може споживати різну кількість ресурсів, а значить, мати різну собівартість та як наслідок — різну рентабельність.

Таким чином, рівень прибутковості спеціальностей, які підпадають та не підпадають під дію Порядку, може суттєво відрізнитися, і це спонукатиме заклади вищої освіти аналізувати кожну спеціальність більш прискіпливо та формувати оптимальний для себе «асортимент» освітніх напрямів. Також ринкові закони конкуренції примусять їх встановлювати ціну на навчання на мінімально прийнятному рівні, а отже, треба знати цей припустимий мінімум.

Тим не менше, не дивлячись на актуальність формування повної собівартості для прийняття стратегічних управлінських рішень, такий підхід не завжди здатний забезпечити адекватну інформацію про окремий об'єкт калькулювання. Відомо, що формування повної собівартості передбачає включення до неї широкої номенклатури статей непрямих витрат. А розподіл непрямих витрат між численними об'єктами калькулювання — це завжди ймовірність існування певних умовностей при виборі баз розподілу, що є причиною порушення економічного зв'язку між об'єктом калькулювання та реально спожитими ресурсами. Це означає, що і ефективність, обчислена на основі такої «умовної» собівартості, теж буде вводити дослідників в оману. Досить яскраво ця проблема прослідковується і у освітній галузі при калькулювання повної собівартості освітньо-професійних програм. У праці [13] було показано, що є конфлікт між трудомісткістю розподілу непрямих витрат та точністю одержаних результатів, адже спрощення процедури калькулювання викривлює результат підрахунку, і навпаки — більш

точна інформація потребує додаткової підготовки та більшої кількості процедур розподілу. Більше того, досить часто доводиться спочатку провести значну реорганізацію бухгалтерського обліку, щоб цю інформацію попередньо накопичити.

Вказаної вище проблеми при оцінці ефективності можна уникнути, застосувавши у якості вимірника економічного ефекту показник маржинального доходу, а у якості вимірника ефективності — коефіцієнт маржинального доходу.

У загальному вигляді маржинальний дохід дорівнює різниці між доходом від реалізації та змінними витратами, тобто це сума, яка залишається для покриття постійних витрат та формування прибутку.

Важливе аналітичне значення цього показника полягає в тому, що він має лінійну залежність від обсягів діяльності. Окрім того, оскільки здебільшого змінні витрати можна напряму ідентифікувати із конкретним об'єктом калькулювання (так само, як і дохід від реалізації), то маржинальний дохід дає можливість аналізувати ефективність кожного окремого сегменту діяльності, на відміну від прибутку (адже для визначення прибутку необхідно відняти ще і постійні витрати, які, як правило, є непрямим, і визначення точної суми прибутку за окремим сегментом діяльності є доволі проблематичним). Про це справедливо зазначав ще у 1965 р. видатний український науковець М. Чумаченко: «... прибуток на одиницю продукції без зазначення до якого обсягу та складу продукції віднесений, теоретично необґрунтований» [11, с. 62]

Таким чином, маржинальний дохід є своєрідним індикатором того, чи окуповує об'єкт калькулювання хоча б ті граничні (змінні) витрати, які сам же і спричиняє своїми обсягами.

Слід відмітити, що серед вітчизняних та зарубіжних вчених на даний момент не сформувалось єдиного бачення ні сутності та методики обчислення маржинального доходу, ні навіть термінології. Останнє все ж здебільшого пов'язано із перекладом з англійської або німецької мови, адже саме вчені та практики з Великобританії, США, Німеччини стояли біля витоків формування методики маржинального аналізу.

Аналіз публікацій показав, що найбільш поширеним терміном є «маржинальний дохід», який трактується авторами як різниця між виручкою від реалізації та змінними витратами. Такого підходу дотримуються Х. Фольмут [10], М. Чумаченко [11], С. Голов [7]. Бланк І. А. [4]. Р. Ентоні, Дж. Піс [9], так само пропонують обчислювати цей показник віднімаючи змінні витрати від доходів, проте називають його маржинальним прибутком а Шанк Дж.,

В. Говіндараджан [6] — контрибуцією, К. Друрі [8] — валовою маржею. С. Голов пропонує визначати маржинальний дохід двох рівнів — виробничий маржинальний дохід (дохід від реалізації мінус змінні виробничі витрати) та загальний маржинальний дохід (дохід від реалізації мінус змінні витрати виробничого та невиробничого характеру).

Деякі автори виділяють також альтернативні до маржинального доходу показники, наприклад, валова маржа (Ч. Хорнгрен [14]), під якою автором розуміється різниця між виручкою та цеховою (виробничою) собівартістю реалізованої продукції (включаючи постійні непрямі виробничі витрати). Ф. Бутинець [5] поруч із традиційним маржинальним доходом (який він пропонує називати і бруто-прибутком) пропонує визначати маржинальний дохід чотирьох рівнів, поступово віднімаючи від попереднього проміжного показника постійні витрати за видами продукції, за центрами відповідальності та по підрозділах.

Загалом, вважаємо за доцільне дотримуватись в подальшому найбільш поширеного терміну — маржинальний дохід, під яким будемо розуміти різницю між доходом від реалізації продукції та змінними витратами (які змінюються саме під впливом зміни обсягів діяльності, причому залежно від інформаційної потреби допускаємо віднімання як усіх змінних витрат, так і тільки витрат на виробництво). Також слід зауважити, що варіанти показників із відніманням певної частини або усіх постійних витрат недоречно називати маржинальним доходом (або прибутком), адже «маржинальний» означає «граничний», «на наступну одиницю», тоді як врахування постійних витрат позбавляє результуючий показник цієї ознаки через незмінність постійних витрат по відношенню до обсягів діяльності.

Окремо слід зауважити також про різницю у трактуванні маржинального доходу в економічній теорії та у сфері бухгалтерського управлінського обліку. Відповідно до першого підходу, маржинальний дохід — це дохід, одержаний від додатково реалізованої одиниці продукції. Тобто це швидше ціна за одиницю, ніж проміжний прибуток, а значить — зовсім інша категорія, ніж та, яка дозволяє судити про окупність сегменту діяльності. А от трактування маржинального доходу з точки зору бухгалтерського обліку, описане вище у статті — саме той показник, який дозволяє приймати управлінські рішення щодо розширення чи скорочення сегментів діяльності, оцінки їх ефективності тощо.

Для прийняття ефективного управлінського рішення важливо чітко розуміти, що саме є об'єктом обчислення маржинального доходу, та за якою

методикою він обчислюється. Для класифікації за об'єктами пропонуємо виділити такі види маржинального доходу:

- маржинальний дохід одноразового замовлення;
- маржинальний дохід одного продукту;
- маржинальний дохід групи однорідних продуктів;
- маржинальний дохід бренду;
- маржинальний дохід підрозділу (для структурних одиниць, які генерують і доходи, і витрати, пов'язані з цими доходами);
- маржинальний дохід підприємства в цілому.

Що ж стосується питання повноти включення витрат до маржинального доходу, пропонуємо дотримуватись про позиції С. Голова та визначати виробничий маржинальний дохід (з урахуванням тільки виробничих змінних витрат) та загальний маржинальний дохід (з урахуванням усіх змінних витрат).

Безпосередньо маржинальний дохід у абсолютному виразі як вимірник ефективності сегменту діяльності застосовувати недоцільно, особливо якщо мова йде про порівняння різних об'єктів. У такому разі більш доречним буде відносний показник, зокрема коефіцієнт маржинального доходу. Значимість цього показника важко переоцінити при оцінюванні самокупності сегментів діяльності в короткостроковому періоді, адже коефіцієнт маржинального доходу відображає саме ту долю фінансового результату, що сприяє збільшенню рентабельності суб'єкта господарювання в цілому. Окрім того, відносний показник є більш універсальним, ніж абсолютний, особливо якщо є потреба порівнювати сегменти діяльності з різними масштабами роботи.

Відомо, що в основі маржинального аналізу лежить поділ витрат на змінні та постійні по відношенню до фактора витрат, адже саме відокремлення змінної складової дозволяє відслідкувати вплив обсягів діяльності на фінансовий результат (через обрахунок маржинального доходу). Для здійснення маржинального аналізу освітньо-професійних програм у державних закладах вищої освіти окрім загальноприйнятих підходів необхідно зважати на галузеві особливості, а також на значні інформаційні обмеження, оскільки бухгалтерський облік ведеться узагальнено, аналітичні дані стосовно окремих освітніх програм, структурних підрозділів тощо практично відсутні.

У даному випадку фактором витрат вважатимемо кількість студентів, оскільки саме на основі цього показника обчислюється дохід. Логічно припустити, що найбільш чутливою статтею витрат до зміни контингенту студентів є витрати на оплату праці та нарахування на заробітну плату професорсько-

викладацького складу. Також до складу змінних витрат доцільно відносити матеріальні витрати, пов'язані із проведенням лабораторних робіт, проте виділити цю інформацію з даних бухгалтерського обліку на даний момент неможливо. Це означає, що на даному етапі досліджень доведеться вважати цю статтю витрат умовно-постійною, що насправді не відповідає дійсності, а значить, результат здійсненого маржинального аналізу певною мірою буде викривлено.

Для обчислення суми змінних витрат на оплату праці професорсько-викладацького складу, що стосуються забезпечення конкретної освітньо-професійної програми для усіх студентів, що одночасно на ній навчаються, необхідно врахувати:

- кількість штатних одиниць професорсько-викладацького штату, що припадають на освітньо-професійну програму (наближений розрахунок можна провести виходячи з діючої нормативної кількості студентів в розрахунку на одну штатну одиницю професорсько-викладацького складу);
- оскільки контингент студентів складається із денної та заочної форм навчання, для підрахунку кількості штатних одиниць рекомендовано застосовувати перевідний коефіцієнт 1:4 (денна форма: заочна форма);
- середньозважена заробітна плата на одну штатну одиницю професорсько-викладацького складу по навчальному закладу (оскільки персоніфіковану заробітну плату по кожній освітньо-професійній програмі визначити здебільшого проблематично, допустимо використати середньозважену суму заробітної плати. Це не справлятиме суттєвого впливу на результат підрахунку, так як розподіл професорсько-викладацького складу у розрізі вчених звань та наукових ступенів є досить рівномірним;

Таким чином, змінні витрати на оплату праці професорсько-викладацького складу для освітньо-професійної програми можна обчислити як добуток середньозваженої заробітної плати однієї штатної одиниці на кількість штатних одиниць професорсько-викладацького складу.

Одним із центральних питань маржинального аналізу є визначення беззбиткового рівня діяльності (точки беззбитковості). Результатом аналізу беззбитковості є такий обсяг діяльності, при якому суб'єкт господарювання має нульовий фінансовий результат, тобто його доходи дорівнюють сукупним витратам. Такий аналіз дозволяє визначити ту критичну межу, за якою починається зона збитків, і є актуальним як на початку діяльності, так і для підприємств з історією.

Найчастіше точку беззбитковості виражають у натуральному виразі або у відсотках до нормальної потужності, але коли продукція неоднорідна, то доречніше робити обчислення у вартісному виразі. У літературних джерелах [11] можна зустріти економічну та бухгалтерську моделі беззбитковості.

Перша модель розрахунку точки беззбитковості розрахована на довготривалий період часу і враховує взаємозв'язок сукупних доходів з сукупними витратами та фінансовими результатами. Оскільки економічна модель розрахована на широкий діапазон часу та обсягів діяльності, це вимагає врахування нелінійності сукупних змінних витрат (згідно із впливом масштабів виробництва, напруженості виробничої програми тощо) та сукупного доходу (згідно із законами ринкової економіки). Внаслідок цього виникає необхідність у перерахунку ключових показників, які впливають на точку беззбитковості. Для практичного застосування в окремо взятій ситуації така модель непридатна незважаючи на її більш високу точність через складність одержання даних з системи бухгалтерського обліку або інших джерел. Особливо ускладнюється процес побудови моделі за умов двох і більше сегментів діяльності.

Бухгалтерська модель є спрощеним варіантом економічної моделі, в її основі лежить припущення про лінійність сукупного доходу від реалізації та сукупних змінних витрат по відношенню до обсягів діяльності. Припускається також, що сукупні постійні витрати, ціна за одиницю продукції та змінні витрати на одиницю продукції — константи. Це дає можливість досить відносно легко обчислити точку беззбитковості у межах релевантного діапазону — в межах несуттєвої зміни обсягу діяльності або короткотривалого діапазону часу. В подальшому рекомендуємо притримуватись саме цих припущень для аналізу беззбитковості освітніх послуг.

Чим може бути корисним аналіз беззбитковості для закладів вищої освіти? Як вже було сказано раніше, не дивлячись на те, що державні заклади вищої освіти — неприбуткові організації, аналіз ефективності та беззбитковості допоможе керівництву приймати рішення щодо оптимального «асортименту» освітньо-професійних програм та як наслідок залучати більше коштів для фінансування.

Розглянемо більш детально процедуру обчислення точки беззбитковості з урахуванням особливостей діяльності державних закладів вищої освіти.

Найпростіший спосіб визначити точку беззбитковості у натуральному виразі за умови аналізу тільки одного сегменту діяльності — за допомогою ділення сукупних постійних витрат на маржинальний дохід на одиницю діяльності:

$$ТБн = \frac{ПВ}{МД_1}, \quad (1)$$

де $ТБн$ — точка беззбитковості у натуральному виразі;

$ПВ$ — сукупні постійні витрати;

$МД_1$ — маржинальний дохід на одиницю діяльності.

Цей спосіб очевидний за своїм економічним змістом (відображає, скільки одиниць необхідно реалізувати, щоб перекрити маржинальним доходом хоча б постійні витрати і таким чином досягти беззбиткового рівня), проте має дуже обмежену сферу застосування — надзвичайно рідко можна зустріти суб'єкт економічної діяльності тільки з одним видом продукції (робіт, послуг).

Уникнути цього недоліку дозволяє визначення точки беззбитковості у вартісному (грошовому) виразі за допомогою коефіцієнта маржинального доходу:

$$ТБг = \frac{ПВ}{Км\partial}, \quad (2)$$

де $ТБг$ — точка беззбитковості у грошовому виразі;

$Км\partial$ — коефіцієнт маржинального доходу в цілому по підприємству (середній коефіцієнт маржинального доходу).

В свою чергу, середній коефіцієнт маржинального доходу можна обчислити наступним чином:

$$Км\partial = \frac{МД}{Д} = \frac{\overline{МД_1}}{\overline{Ц}}, \quad (3)$$

де $МД$ — сукупний маржинальний дохід за всіма сегментами діяльності;

$Д$ — сукупний дохід від реалізації продукції (робіт, послуг) за всіма сегментами діяльності;

$\overline{МД_1}$ — середньозважений маржинальний дохід на одиницю продукції за всіма сегментами діяльності;

$\overline{Ц}$ — середньозважена ціна на одиницю продукції за всіма сегментами діяльності;

Якщо у формулі (2) використати дані в цілому за навчальним закладом, отримаємо сукупну суму мінімальних надходжень від освітніх послуг, яких буде достатньо для покриття сукупних змінних та постійних витрат. Важливо відмітити, що у чисельнику формули мають бути не усі постійні витрати закладу освіти, а тільки та частина, що безпосередньо стосується надання освітніх послуг (виключити частину витрат на проведення науково-дослідних робіт, соціальну сферу тощо).

Проте для аналізу ефективності окремих напрямів освіти необхідно відділити ту частину постійних витрат, яка є прямою по відношенню до кожної освітньо-професійної програми, а решту непрямих постійних витрат розподілити пропорційно до обраних баз розподілу (питання номенклатури та розподілу непрямих витрат було описано у [13]).

Середньозважені показники маржинального доходу та ціни у формулі (3) обчислюють на основі припущення про сталу комбінацію продаж (сталу питому вагу кожного сегменту діяльності у сукупному доході). Для сфери освітніх послуг слід виділити окремі категорії студентів, які відрізняються за вартістю навчання (для бюджетників за вартість навчання приймаємо річну суму фінансування з бюджету на одного студента). Такими категоріями можуть бути (зауважимо, що перелік невичерпний і буде залежати від особливостей окремого навчального закладу):

- вітчизняні студенти, що навчаються за рахунок державного бюджету;
- вітчизняні студенти, що навчаються за контрактом;
- іноземні студенти, що навчаються за контрактом.

Таким чином, одержана за формулою (2) точка беззбитковості для окремої освітньо-професійної програми, в подальшому розбивається на окремі категорії студентів на основі їх питомої ваги у загальному контингенті студентів, яка, в свою чергу, визначається на основі досвіду попередніх років.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

За результатами проведених досліджень було доведено доцільність застосування методу маржинального аналізу для оцінювання ефективності надання освітніх послуг у розрізі окремих освітньо-професійних програм, зокрема розроблено методiku визначення коефіцієнту маржинального доходу та точки беззбитковості у розрізі сегментів діяльності за умов асортименту. Подальші дослідження у цьому напрямі варто проводити щодо розроблення методичних підходів до здійснення маржинального аналізу інших сегментів діяльності освітніх закладів (здійснення науково-дослідних робіт за господарськими договорами, експлуатація спортивного комплексу, гуртожитків, лікувальних профілакторіїв тощо). Варто зауважити, що для таких досліджень необхідно відповідним чином налагодити систему внутрішнього аналітичного бухгалтерського обліку. Розроблені пропозиції дозволять приймати дієві управлінські рішення для різних часових горизонтів та підвищити якість та ефективність освітніх послуг.

Література

1. Салига С. Я., Гельман В. М. Розвиток методів визначення соціально-економічної ефективності витрат на освітні послуги // Університетські наукові записки. 2007. № 3 (23). С. 213–223.
2. Каленюк І. С. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку: монографія. Київ: ТОВ «Кадри», 2001. С. 326.
3. Кучма Р. Фінансовий механізм системи вищої освіти // Вища освіта України. 2002. № 4. С. 59.
4. Бланк И. А. Управление прибылью: учебник. Киев: «Ника-Центр», 1998. 544 с.
5. Бухгалтерський управлінський облік / Бутинець Ф. Ф., Давидюк Т. В., Малюга Н. М., Чижевська Л. В. Житомир: ПП «Рута», 2002. 480 с.
6. John K. Shank, Vijay Govindarajan. Strategic cost analysis: The evolution from managerial to strategic accounting. Boston Irwin: Homewood. 1989.
7. Голов С. Ф. Управлінський облік: підручник. К.: Центр учбової літератури. 2018. 534 с.
8. Друри К. Управленческий и производственный учет. Вводный курс: учебник. Москва: Юнити-дана. 2005. 735 с.
9. Энтони Р., Дж. Рис. Учет: ситуации и примеры: учебник. Москва: Финансы и статистика. 1998. 560 с.
10. Фольмут Х. И. Инструменты контроллинга от А до Я: учебник. Москва: Финансы и статистика. 1998. 288 с.
11. Чумаченко Н. Г. Методы учета и калькулирования себестоимости промышленной продукции: монография. Москва: Финансы. 1965. 124 с.
12. Порядок формування мінімального розміру плати за навчання для здобуття вищої освіти на основі індикативної собівартості: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р. № 191. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-2020-%D0%BF> (дата звернення 02.04.2020)
13. Коцкулич Т. Я. Калькулювання собівартості платних освітніх послуг у закладах вищої освіти як передумова формування економічно обґрунтованої вартості // Європейський вектор економічного розвитку. 2019. № 1. С. 96–107.
14. Хорнгрен Ч. Фостер, Дж. Датар Ш. Управленческий учет: учебник. Санкт-Петербург: Питер. 2005. 1008 с.

References

1. Salygha S. Ja., Gheljman V. M. (2007) Rozvytok metodiv vyznachennja socialjno-ekonomichnoji efektyvnosti vytrat na osvitni poslughy [Developing methods of studying social-economical efficiency] // University scientific notes, no. 3 (23), pp. 213–223.

2. Kalenjuk I. S. (2001) Osvita v ekonomichnomu vymiri: potencial ta mekhanizm rozvytku [Education in economical dimension: potential and mechanism of development]. Kyiv: TOV «Kadry». (in Ukrainian).
3. Kuchma R. (2002) Finansovyj mekhanizm systemy vyshhoji osvity [Financial mechanism of higher education system] // Higher education of Ukraine. No 4, P. 59.
4. Blank I. A. (1998) Upravlenie pribylyu [Profit management]. Kyiv: Nika-Tsentr. (in Russian).
5. Butynecj F. F., Davyduj T. V., Maljugha N. M., Chyzhevsjka L. V. (2002) Bukhghaltersjkyj upravlinsjkyj oblik [Managerial accounting]. Zhytomyr: PP «Ruta». (in Ukrainian).
6. John K. Shank, Vijay Govindarajan. (1989) [Strategic cost analysis: The evolution from managerial to strategic accounting]. Boston Irwin: Homewood. (in English)
7. Gholov S. F. (2018). Upravlinsjkyj oblik [Managerial accounting]. Kyiv: Centr uchbovoho literatury. (in Ukrainian).
8. Druri K. (2005) Upravlencheskiy i proizvodstvennyy uchet. Vvodnyy kurs [Managerial and manufacturing accounting: introduction]. Moskva: Yuniti-dana. (in Russian).
9. Entoni R., Dzh. Ris. (1998) Uchet: situatsii i primery [Accounting: situations and examples]. Moskva: Finansy i statistika. (in Russian).
10. Folmut X. I. (1998) Instrumenty kontrollinga ot A do Ya [Kontrolling instruments from A to Z]. Moskva: Finansy i statistika. (in Russian).
11. Chumachenko N. G. (1965) Metody ucheta i kalkulirovaniya sebestoimosti promyshlennoy produktsii [Methods of accounting and costs calculation of manufacturing products]. Moskva: Finansy. (in Russian).
12. Porjadok formuvannja minimaljnogho rozmiru platy za navchannja dlja zdobuttja vyshhoji osvity na osnovi indykatyvnoji sobivartosti: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrajiny vid 3 bereznja 2020 r. no 191. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-2020-%D0%BF> (accessed 02 April 2020).
13. Kockulych T. Ja. (2019) Kaljkuljuvannja sobivartosti platnykh osvitnikh poslugh u zakladakh vyshhoji osvity jak peredumova formuvannja ekonomichno obgruntovanoji vartosti. [Costs calculation of paid educational services as ground for forming of economical grounded value] // European vector of economic development, no 1, pp. 96–107.
14. Khorngren Ch. Foster, Dzh. Datar Sh. (2005) Upravlencheskiy uchet [Managerial accounting]. Sankt-Peterburg: Piter. (in Russian).

Дмитрієва Оксана Іллівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Дмитрієва Оксана Ільинична

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры менеджмента

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

Dmytriieva Oksana

PhD in Economics, Associate Professor

Kharkiv National Automobile and Highway University

ORCID: 0000-0001-9314-350X

DOI: 10.25313/2520-2294-2020-4-5858

ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

ОЦЕНКА ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ТРАНСПОРТНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ

EVALUATION OF INNOVATIVE POTENTIAL OF TRANSPORT INFRASTRUCTURE

Анотація. Незважаючи на значну кількість досліджень щодо оцінки та формування інноваційного потенціалу підприємств, досі мало уваги приділялося оцінці інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури держави з урахуванням всіх чинників. В статті розроблено методичний підхід до оцінки інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури, що враховує стратегічні орієнтири підприємств та усі фактори, що беруть участь у його формуванні. Розробка методичного підходу до оцінки інноваційного потенціалу підприємств транспортної інфраструктури має важливість як в теоретичному, так і в практичному відношенні. В роботі проведено аналіз існуючих підходів до оцінки інноваційного потенціалу підприємств, автором пропонується виділити три основні групи підходів: системні, результативні та діагностичні підходи. Проведений аналіз підходів до оцінки інноваційного потенціалу визначив, що у науковій літературі не має єдності думок щодо методичного забезпечення інноваційного потенціалу підприємств. Єдність думок спостерігається в виборі результуючого показника, більшість авторів використовують інтегрований показник. Визначено, що на сучасному етапі до оцінки інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури необхідно підходити комплексно, беручи до уваги існуючий досвід. Автором сформовано алгоритм оцінки інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури, який включає дев'ять етапів. Обґрунтовано систему показників оцінки інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури, яка включає наступні показники: обсяг зовнішніх НДР в транспортній інфраструктурі; обсяг внутрішніх НДР в транспортній інфраструктурі; кадрова інноваційність; технічний рівень; фінансові результати транспортних підприємств; виробничі результати транспортних підприємств. Для визначення сильних та слабких сторін транспортної інфраструктури автором пропонується провести SWOT-аналіз інноваційного потенціалу. Отримані результати, що полягають в удосконаленому методичному підході до оцінки інноваційного потенціалу, дозволяють здійснювати подальші дослідження щодо інноваційного розвитку підприємств транспортної інфраструктури.

Ключові слова: інноваційний потенціал, транспортна інфраструктура, інноваційний розвиток, потенційні можливості, стратегічні орієнтири.

Аннотация. Несмотря на значительное количество исследований по оценке и формированию инновационного потенциала предприятий, до сих пор мало внимания уделялось оценке инновационного потенциала транспортной

інфраструктури государства с учетом всех факторов. В статье разработан методический подход к оценке инновационного потенциала транспортной инфраструктуры, учитывает стратегические ориентиры предприятий и все факторы, которые принимают участие в его формировании. Разработка методического подхода к оценке инновационного потенциала предприятий транспортной инфраструктуры имеет важность как в теоретическом, так и в практическом отношении. В работе проведен анализ существующих подходов к оценке инновационного потенциала предприятий, автором предлагается выделить три основные группы подходов: системные, результативные и диагностические подходы. Проведенный анализ подходов к оценке инновационного потенциала определил, что в научной литературе не имеет единства мнений относительно методического обеспечения инновационного потенциала предприятий. Единство мнений наблюдается в выборе результирующего показателя, большинство авторов используют интегрированный показатель. Определено, что на современном этапе к оценке инновационного потенциала транспортной инфраструктуры необходимо подходить комплексно, принимая во внимание существующий опыт. Автором сформирован алгоритм оценки инновационного потенциала транспортной инфраструктуры, включающий девять этапов. Обоснована система показателей оценки инновационного потенциала транспортной инфраструктуры, которая включает следующие показатели: объем внешних НИР в транспортной инфраструктуре; объем внутренних НИР в транспортной инфраструктуре; кадровая инновационность; технический уровень; финансовые результаты транспортных предприятий; производственные результаты транспортных предприятий. Для определения сильных и слабых сторон транспортной инфраструктуры автором предлагается провести SWOT-анализ инновационного потенциала. Полученные результаты, заключающиеся в усовершенствованном методическом подходе к оценке инновационного потенциала, позволяют осуществлять дальнейшие исследования инновационного развития предприятий транспортной инфраструктуры.

Ключевые слова: инновационный потенциал, транспортная инфраструктура, инновационное развитие, потенциальные возможности, стратегические ориентиры.

Summary. Despite the considerable research on evaluation and formation of innovation potential of enterprises, little attention has been paid so far to assessment of the innovation potential of the state transport infrastructure that takes into account all the factors. The article develops a methodical approach to assessment of the innovation potential of transport infrastructure, that addresses the strategic orientations of enterprises and all the factors involved in its formation. Development of the methodological approach to assessing the innovation potential of transport infrastructure enterprises is important both in theory and in practical terms. The paper analyzes the existing approaches to assessing the innovation potential of enterprises, and the author suggests that three main groups of approaches should be distinguished: systematic, effective and diagnostic approaches. The analysis of approaches to assessment of innovation potential has determined that there is no consensus in the scientific literature regarding the methodological support of innovation potential of enterprises. The unity of opinions is observed in the choice of the resulting indicator; most authors use an integrated indicator. It has been determined that at the present stage the innovation potential of the transport infrastructure should be assessed in a comprehensive manner, that considers the existing experience. The author has developed an algorithm for assessing the innovation potential of transport infrastructure, which includes nine stages. The system of indicators for assessing innovation potential of transport infrastructure is substantiated, it includes the following indicators: the volume of external R&D in transport infrastructure; the volume of internal R&D in transport infrastructure; personnel innovation; technical level; financial results of transport enterprises; production results of transport enterprises. In order to identify the strengths and weaknesses of the transport infrastructure, the author proposes a SWOT analysis of the innovation potential. The obtained results, which include an improved methodological approach to assessment of innovation potential, offer the possibility of further research into the innovation development of transport infrastructure enterprises.

Key words: innovative potential, transport infrastructure, innovative development, potential opportunities, strategic guidelines.

Постановка проблеми. Інноваційна діяльність на підприємствах транспортної інфраструктури повинна бути спрямована на формування ефективної політики нововведень, що дає змогу їм функціонувати та розвиватися. Здатність підприємства в сфері інноваційної діяльності визначається його інноваційним потенціалом.

Оцінка інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури є однією з функцій системи держав-

ного регулювання та служить базою для прийняття необхідних рішень: розробки цільових програм і планів, заходів щодо підвищення рівня транспортної інфраструктури та ін.

Оцінка інноваційного потенціалу здійснюється з використанням певних методів і відповідних їм методичних підходів. В даний час для оцінки інноваційного потенціалу підприємств використовуються багато методів. Разом з тим, специфіка діяльності

підприємств транспортної інфраструктури потребує конкретизації того чи іншого методу і відповідного методичного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження інноваційного потенціалу підприємств присвячено роботи: Р. А. Фатхутдинов [8], С. М. Ілляшенко [9], Е. І. Цибульська [2], І. А. Павленко [16] та ін. Значний внесок в дослідженні питання інноваційного розвитку на транспорті присвячено роботі наступних авторів: О. Г. Кірдіної [4], Криворучко О. М. та Пипенко І. С. [1] та ін.

На сучасному етапі не зважаючи на досить широке вивчення терміну «інноваційний потенціал» відсутня єдність в даному питанні. Найбільш поширений є ресурсний підхід який представляє собою інноваційний потенціал як ресурсні можливості підприємства. Іншими підходами до трактування даного поняття є: складова інноваційного процесу; здатність підприємства виробляти нововведення.

У роботі [1] під інноваційний потенціал пропонується узагальнююча динамічна характеристика внутрішніх ресурсів підприємства та зусиль щодо їх оптимального використання у сфері інноваційної діяльності для досягнення встановлених цілей [1, с. 131].

Автором [2] під інноваційним потенціалом організації пропонується здатність та ступень готовності організації к реалізації проекту інноваційних змін [2, с. 221].

Інноваційний потенціал — система граничних, прихованих можливостей підприємства, які за наявності необхідної кількості матеріально-технічних, інформаційних, фінансових, людських та інших ресурсів, а також сприятливих внутрішніх та зовнішніх факторів, можуть бути приведені в дію для активізації інноваційних процесів на підприємстві, що забезпечить його конкурентоспроможність на ринку, а також досягнення довгострокових стратегічних цілей [3, с. 110].

У дослідженні [4] автором розглянуто сутність «інноваційного потенціалу» на залізничному транспорті: «сукупність реальних та потенційних можливостей залізничного транспорту необхідних та достатніх для реалізації інноваційного розвитку» [4, с. 79].

Автором [5] розглядається інноваційний потенціал телекомунікаційного підприємства: наявність ресурсів у поєднанні з умовами, які забезпечують сукупну можливість підприємства генерувати нові знання та впроваджувати інновації [5, с. 58].

Таким чином, інноваційний потенціал є характеристикою перспективізму інноваційної діяльності об'єктів транспортної інфраструктури та оцінюється за потенційними можливостями, які формують пер-

спективи та напрями розвитку інноваційної діяльності, а також стратегічні орієнтири транспортних підприємств [6].

Для детального вивчення, ефективного використання та можливостей подальшого розвитку інноваційного потенціалу необхідним є його дослідження, тобто оцінка. В сучасній науковій літературі існує безліч методів та методичних підходів до оцінки інноваційного потенціалу підприємства. Для подальшої розробки методичного підходу до оцінки інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури проведемо аналіз існуючих підходів.

У роботі [1] пропонується оцінювати інноваційний потенціал за наступними структурними елементами: виробничий; інтелектуальний; інвестиційний. Автор пропонує наступні етапи оцінки: визначення мети дослідження інноваційного потенціалу підприємства; формулювання системи показників стану інноваційного потенціалу; розрахунок кількісних та якісних показників оцінювання інноваційного потенціалу; визначення коефіцієнтів вагомості структурних елементів інноваційного потенціалу експертним методом; розрахунок узагальнених показників інноваційного потенціалу.

Автором [2] пропонується проводити оцінку за схемою: ресурси — функції — проект. Оцінка розглядається в різних розрізах: часткова оцінка готовності організації до реалізації нового проекту; інтегральна оцінка поточного плану організації відносно усіх або групи реалізуємих проектів.

У дослідженні [3] автором пропонуються наступні складові інноваційного потенціалу: ресурси (матеріально-технічні, інформаційні, фінансові, людські); внутрішній процес перетворення ресурсів на бажаний результат; результат перетворення та зовнішні фактори. У роботі запропоновано оцінку інноваційного потенціалу, що передбачає: визначення показників стану складових інноваційного потенціалу (ресурсної та внутрішньої складової); визначення вагомості окремих показників експертним методом; розрахунок узагальнених показників окремих складових; визначення вагомості узагальнення показників; розрахунок інтегрального показника оцінки стану інноваційного потенціалу.

Експертну оцінку інноваційного потенціалу для телекомунікаційних підприємств запропоновано у дослідженні [5], відповідно до якого пропонується інтегральна оцінка інноваційного потенціалу за допомогою експертних методів. Автор пропонує наступну складову інноваційного потенціалу підприємства: інформаційно-інтелектуальні показники; техніко-технологічні; фінансово-економічні та організаційно-управлінські.

Таблиця 1

Аналіз основних підходів до оцінки інноваційного потенціалу

Методичні підходи до оцінки інноваційного потенціалу		Сутність метода	Елементи оцінки
1	2	3	4
Системні підходи	Ресурсний підхід [7]	Визначає інноваційний потенціал як сукупність ресурсів та можливість їх використання	Базові ресурсні елементи інноваційного потенціалу
	Детальний підхід [8]	Бальна параметрична оцінка компонентів, групованих у проєктний, функціональний, ресурсний, організаційний, управлінський блоки.	Продукти, технології, послуги; матеріально-технічні, трудові, інформаційні, фінансові; організаційна структура, технологія процесів по усіх функціях і проєктах, організаційна культура; система, стиль управління
	Стратегічно-орієнтований [9]	Визначення інноваційного потенціалу підприємства для реалізації стратегічних цілей підприємства	Інтелектуальний, кадровий, технологічний, науково-дослідний, інтерфейсний, інформаційний, ринковий потенціали
	Проблемно-орієнтований [10]	Комплексна діагностика інноваційного потенціалу підприємства з урахуванням коефіцієнтів вагомості	Інноваційні ресурси, каталізатори
	Конкуренто-орієнтований [11]	Визначення основних відхилень інноваційного потенціалу від бажаних позицій	Інноваційний потенціал матеріальних ресурсів, інтелектуальний персонал
	Системно-цільовий [2]	Оцінка розглядається в різних розрізах: часткова оцінка готовності організації до реалізації нового проєкту; інтегральна оцінка поточного плану організації відносно усіх або групи реалізуємих проєктів	Ресурс — функція — проєкт
Результативні підходи	Витратний [12]	Співставлення максимальних можливостей інноваційного потенціалу та інноваційних резервів	Кадровий, виробничий, інвестиційний потенціали
	Фінансовий [13]	Аналіз економічних можливостей підприємства	Фінансові ресурси та можливості підприємства до їх залучення
Результативні підходи	Цільовий [14]	Об'єктивна оцінка інноваційного потенціалу із застосуванням універсального показника бажаності Харрінгтона	Показники ефективності організації системи управління інноваційною діяльністю, показники фінансового стану, рівень витрат
	Процесний [15]	Досліджує інноваційний потенціал з позиції його використання, оцінюючи результати інноваційного процесу	Частота і ефективність впровадження інновацій, потенціал підприємства щодо впровадження інновацій, готовність персоналу до змін
Діагностичні підходи	Діагностичний [8]	Передбачає здійснення діагностики стану інноваційного потенціалу по обмеженому колу доступних параметрів на основі системного розуміння його складових	Укрупнені елементи як властивостей інноваційного потенціалу, так і об'єднаних функцій, через які реалізується управління інноваційним потенціалом підприємства
	Прогностичний [8]	Порівняння концептуальної моделі з фактичним станом аналізованого об'єкта дослідження, рухаючись від фактичного стану до концептуальної моделі	Поелементні моделі його складових або підсистем (кадрової, науково-технічної, фінансової тощо)
	Порівняльний [8]	Виявлення сильних і слабких сторін господарюючого суб'єкта відносно конкурентів	порівняння однотипних елементів, підрозділів, процесів, функцій, за допомогою яких здійснюється управління інноваційним потенціалом підприємства

Джерело: складено на основі [2–15]

Таким чином, можна зробити висновок, що питанню оцінки інноваційного потенціалу приділено достатньо уваги, аде незважаючи на це, ще залишаться безліч дискусійних питань. У табл. 1. приведемо аналіз основних підходів до оцінки інноваційного потенціалу. На основі аналізу літературних джерел, автором пропонується виділити три основні групи підходів: системні, результативні та діагностичні підходи.

Отже, проведений аналіз підходів до оцінки інноваційного потенціалу визначив, що у науковій літературі не має єдності думок щодо методичного забезпечення інноваційного потенціалу підприємств. Автори пропонують різні напрями, методи та засоби оцінювання. Єдність думок спостерігається в виборі результуючого показника, більшість авторів використовують інтегрований показник інноваційного потенціалу підприємства. При виборі методичних підходів треба спиратися на галузеву спрямованість існуючих підходів. Все це обумовило задачу по формуванню методичного підходу до оцінки інноваційного потенціалу підприємств транспортної інфраструктури з урахуванням особливості їх діяльності.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розробка методичного підходу до оцінки інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури. Реалізація визначеної мети досягається за допомогою детального дослідження змісту та основних складових інноваційного потенціалу підприємств транспортної інфраструктури, процесу оцінки інноваційного потенціалу підприємства з використанням існуючого досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування методичного підходу до оцінки інноваційного потенціалу підприємств транспортної інфраструктури пропонується проводити за наступними принципами [16]:

- при оцінюванні інноваційного потенціалу необхідно враховувати стратегічні орієнтири транспортних підприємств;
- при оцінюванні інноваційного потенціалу потрібно враховувати усі фактори, що беруть участь у його формуванні, або визначити найбільш вагомий;
- результат оцінювання інноваційного потенціалу має бути однозначним та характеризуватися допустимим рівнем точності;
- потрібно створити потужну інформаційну базу, що містить дані про діяльність підприємств транспортної інфраструктури та його зовнішнє оточення.

Об'єктом оцінки виступає транспортна інфраструктура держави, тобто економічно збалансована сукупність елементів загальної інфраструктури (мереж шляхів та об'єктів транспортного сервісу), що забезпечує функціонування та експлуатацію

різних видів транспорту (морський, річковий, автомобільний, залізничний, повітряний міський та трубопровідний).

Алгоритм оцінки транспортно інфраструктури представлено на рис. 1.

Перший етап оцінки інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури передбачає визначення мети. На цьому етапі необхідно визначити мету дослідження інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури, оцінити ступінь залучення підприємств транспортної інфраструктури до інноваційних процесів. Це дає змогу оцінити особливості інноваційної діяльності підприємств залежно від галузі та специфіки діяльності. Також для підприємств та галузей визначаються стратегічні орієнтири інноваційного розвитку:

- впровадження останніх досягнень науково-технічного прогресу в інноваційному оновленні транспортної інфраструктури;
- підвищення конкурентоспроможності та ефективності транспортної інфраструктури;
- інноваційний розвиток транспортної інфраструктури та глобальні інвестиційні проекти;
- безперешкодна мобільність та міжрегіональна інтеграція.

Другий етап передбачає обґрунтування системи показників, що формують інноваційний потенціал транспортної інфраструктури. Визначальною основою для проведення оцінки інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури є обґрунтування переліку або системи показників. Система показників для оцінки інноваційного потенціалу повинна відповідати наступним вимогам [17]:

- включати показник, які характеризують інноваційний потенціал підприємств транспортної інфраструктури;
- забезпечувати можливість порівняння показників;
- спрямовуватися на виконання підприємств транспортної інфраструктури визначених стратегічних орієнтирів інноваційного розвитку;
- узгоджені з існуючою на підприємствах звітністю;
- збір та обробка інформації повинна бути мінімальною.

Систему показників інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури можна представити у вигляді рис. 2.

Розглянемо запропоновані показники більш конкретно.

1. Обсяг зовнішніх НДР в транспортній інфраструктурі — придбання підприємствами транспортної інфраструктури існуючих науково-дослідних робіт, які були розроблені іншими організаціями або підприємствами, для розроблення нових або

вдосконалених продукції, послуг та процесів. Цей показник проставлений у звіті Головного управління статистикою.

2. Обсяг внутрішніх НДР в транспортній інфраструктурі. Цей показник характеризує обсяг проведення науково-дослідних робіт власними сила-

ми підприємств транспортної інфраструктури для розроблення нових або вдосконалених продукції, послуг та процесів. Цей показник проставлений у звіті Головного управління статистикою.

3. Кадрова інноваційність в транспортній інфраструктурі. Інноваційність розглядають не тільки як

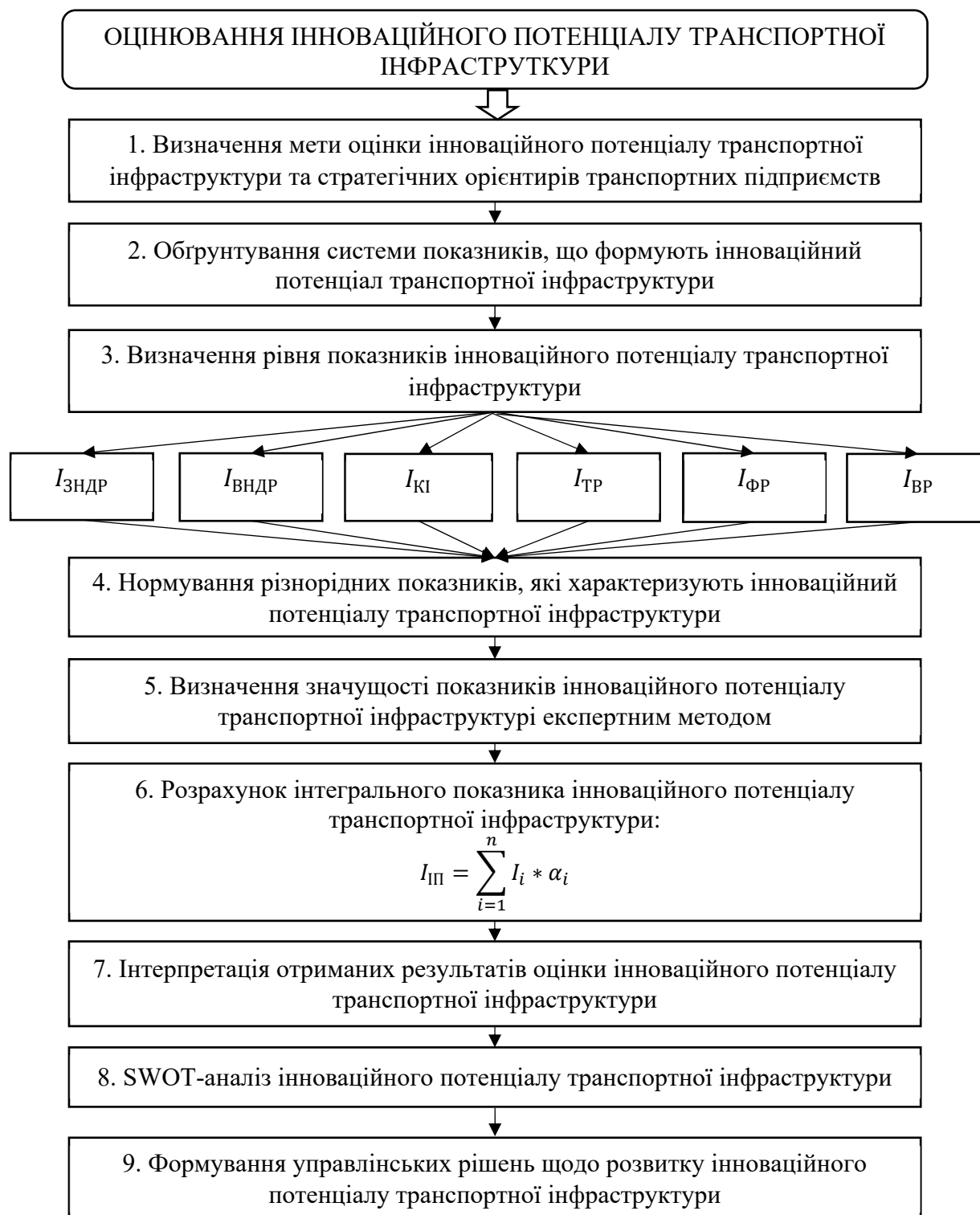

Рис. 1. Алгоритм оцінки інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури

Джерело: запропоновано автором

налаштованість на сприйняття, продукування і застосування нового, а насамперед як відкритість. Стосовно кадрової діяльності це означає рівень готовності персоналу до змін у транспортній інфраструктурі.

4. Технічний рівень продукції транспортної інфраструктури. Цей показник характеризується відносною величиною якості продукції або послуг. Визначається зіставленням характеристик, що визначають технічну досконалість продукції або послуг, що оцінюється, порівняно з базовими значеннями. Оцінка технічного рівня продукції транспортної інфраструктури приводиться відповідно до спеціальних методів та методичних підходів на підприємствах транспортної інфраструктури, враховуючи їх галузь та специфіку діяльності.

5. Фінансові результати транспортних підприємств. Підприємства та організації транспортної інфраструктури реалізують свою діяльність на базі поєднання положень державного регулювання та

ринкових відносин, задоволення потреб економіки та споживачів в перевезеннях з неодмінним отриманням прибутку. На підприємствах транспортної інфраструктури про економічну ефективність діяльності можна зробити висновок зі звіту про фінансові результати, у якому показують доходи та витрати за звітний період.

6. Виробничі результати транспортних підприємств. Цей показник характеризується виконанням виробничої програми, плану, випуск продукції (робіт, послуг), вироблення на одиницю вкладених матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Оскільки підприємства транспортної інфраструктури відносяться до різних галузей народного господарства, при визначенні даного показника слід враховувати специфіку діяльності, особливостей звітності та методів розрахунку.

Третій етап передбачає визначення рівня показників інноваційного потенціалу транспортної

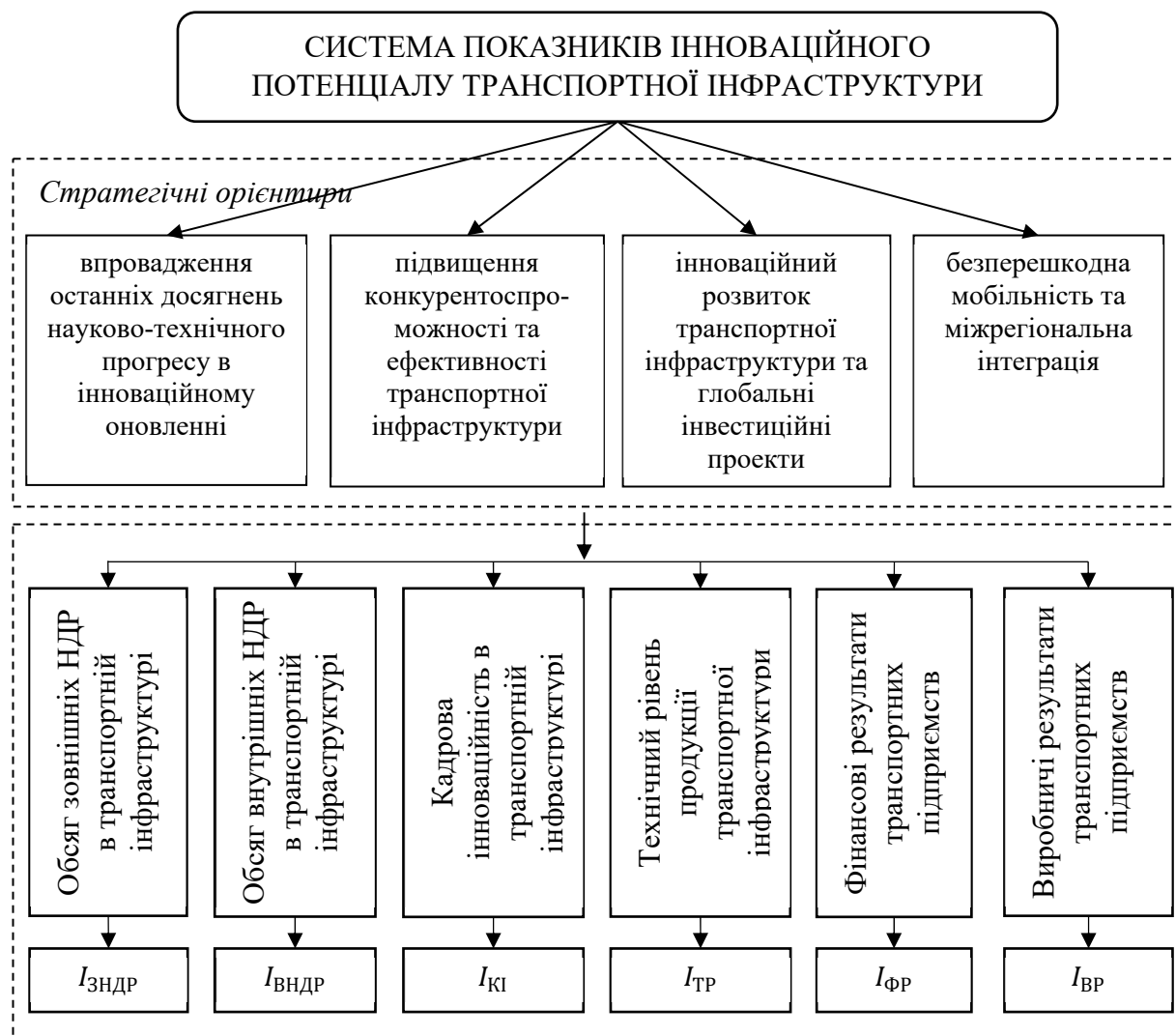

Рис. 2. Система показників інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури

Джерело: запропоновано автором

інфраструктури. Для розрахунку запропонованих показників рекомендується використовувати Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність України». Який включає основні статистичні дані, що характеризують науковий потенціал, результати роботи наукових організацій, стан інноваційної діяльності в розрізі регіонів, видів економічної діяльності, галузей наук, секторів діяльності. У збірнику наведені статистичні дані про структуру наукових організацій, чисельність та характеристику наукового потенціалу, обсяги фінансування наукових досліджень і розробок, інноваційну активність промислових підприємств, витрати на інноваційну діяльність та джерела їх фінансування.

На четвертому етапі необхідно провести нормування різнорідних показників, які характеризують інноваційний потенціал транспортної інфраструктури. Нормування — це перетворення абсолютних значень відібраних показників у відносні. Для цього використовуємо формулу з урахуванням порогових значень показників:

$$d_i = \frac{x_i}{x_{\text{нор}}}, \quad (1)$$

де x_i — фактичне значення i -го показника в j -й період;
 $x_{\text{нор}}$ — порогове значення показника, яке характеризує рівень припустимих змін показника без істотного впливу на процес.

П'ятий етап передбачає визначення вагомості показників інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури експертним методом. Групі експертів (науковці, представники управлінців підприємств транспортної інфраструктури, спеціалісти з інноваційного менеджменту) пропонується визначити ранг кожного з показників інноваційного потенціалу в залежності від їх вагОВОГО впливу. Відбір експертів в групу є суттєвим питанням у визначенні інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури. Ці спеціалісти повинні відповідати певним вимогам [5]:

- професійна компетентність — наявність практичного і дослідницького досвіду у сфері транспортної інфраструктури;
- загальна обізнаність — наявність знань про сучасні тенденції розвитку транспортної інфраструктури;
- знайомство з транспортною інфраструктурою — наявність знань про стан справ у транспортній інфраструктурі;
- креативність — уміння вирішувати інноваційні задачі, розв'язання яких невідомо;
- наукова інтуїція — здатність робити висновки про розвиток об'єктів транспортної інфраструктури без усвідомлення шляху руху думки до цього висновку;

- зацікавленість в результатах експертної роботи — наявність наукового інтересу, зацікавленості та стимулів щодо перспектив росту наукової і технічної кваліфікації;
- незалежність судження — повинен мати незалежність поглядів, протистояти авторитетам і масовій думці;
- об'єктивність — висновки мають опиратися на знання, досвід та логічне мислення;
- евристичність — вміння бачити і ставити неочевидні задачі та проблеми.

На заключному етапі визначення вагомості показників необхідно визначити узгодженість думок експертів за допомогою коефіцієнту конкордації.

На шостому етапі необхідно провести розрахунок інтегрального показника інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури. Визначення інтегрального показника інноваційного потенціалу ($I_{\text{ІІІ}}$) пропонується визначати за наступною формулою:

$$I_{\text{ІІІ}} = \sum_{i=1}^n I_i * \alpha_i, \quad (2)$$

де I_i — величина i -го показника інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури;

α_i — коефіцієнт вагомості i -го показника інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури.

Сьомий етап оцінки передбачає інтерпретація отриманих результатів оцінки інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури. В результаті оцінки інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури необхідно визначити рівень інноваційного потенціалу [1; 6]:

0–0,2 — дуже низький рівень інноваційного потенціалу: характеризується практичною відсутністю досягнень по всім аналізованих показникам;

0,21–0,5 — низький рівень інноваційного потенціалу: інфраструктурний комплекс, об'єкти інфраструктури з нереалізованим потенціалом і відсутністю стійких зв'язків між наукою та виробництвом;

0,51–0,75 — середній рівень інноваційного потенціалу: інфраструктурний комплекс, об'єкти інфраструктури з інноваційним потенціалом середнього рівня, при якому проводиться великий обсяг інноваційної продукції, проте немає умов для створення нових знань;

0,76–1,0 — високий рівень інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури: інфраструктурний комплекс, об'єкти інфраструктури з високим інноваційним потенціалом і високим рівнем сприйняття інновацій або потенційні інноваційні лідери, готові до інновацій;

На восьмому етапі автором пропонується провести SWOT-аналіз інноваційного потенціалу транспортної

інфраструктури. SWOT-аналіз є ефективним методологічним інструментом комплексного оцінювання ситуації з метою прийняття стратегічних рішень.

Методика SWOT-аналізу охоплює наступні етапи:

1. Визначення сильних та слабких сторін транспортної інфраструктури. На цьому етапі визначаються, як переваги так і недоліки підприємств транспортної інфраструктури. Для проведення аналізу необхідно визначити параметри за якими буде оцінюватися транспортна інфраструктура; визначити за кожним параметром сильні та слабкі сторони

2. Оцінка ринкових можливостей підприємств транспортної інфраструктури та прогнозування їх діяльності. На цьому етапі передбачається оцінка ситуації, визначення можливостей.

3. Зіставлення переваг та недоліків транспортної інфраструктури з перспективами і погрозами ринку. Для цього необхідно застосовувати матриця SWOT.

Дев'ятий етап передбачає формування управлінських рішень щодо розвитку інноваційного по-

тенціалу транспортної інфраструктури. На даному етапі необхідно провести аналіз результатів оцінки інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури. Результати цієї оцінки використовуються для формування управлінських рішень щодо подальшого інноваційного розвитку підприємств транспортної інфраструктури. На цьому етапі проводиться аналіз результатів; виявлення переваг і недоліків у діяльності підприємств транспортної інфраструктури; визначення основних заходів, щодо інноваційного розвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розроблено методичний підхід до оцінки інноваційного потенціалу транспортної інфраструктури, який ґрунтується на визначенні потенційних можливостей, які формують перспективи та напрями розвитку інноваційної діяльності. Запропонований підхід до оцінки інноваційного потенціалу враховує стратегічні орієнтири підприємств транспортної інфраструктури та усі фактори, що беруть участь у його формуванні.

Література

1. Криворучко О. М., Пипенко І. С. Потенціал і розвиток підприємства: навчальний посібник. Х.: ХНАДУ, 2014. 196 с.
2. Цыбульская Э. И. Управление потенциалом предприятия: учебное пособие. Х.: Изд-во НУА, 2012. 408 с.
3. Економічна стратегія розвитку підприємств: колективна монографія / за ред. д. е. н. проф. В. К. Данилка. Житомир: ЖДТУ, 2009. 326 с.
4. Кірдіна О. Г. Методологічні аспекти інвестиційно-інноваційного розвитку залізничного комплексу України: монографія. Харків: УкрДАЗТ, 2011. 312 с.
5. Глушенкова А. А. Методичні основи експертної оцінки інноваційного потенціалу телекомунікаційного підприємства // Економіка. Менеджмент. Бізнес. № 1(27). 2019. С. 57–65.
6. Дмитрієва О. І. Оцінювання інноваційного розвитку транспортної інфраструктури // Вісник КНУТД. Серія: Економічні науки. № 5 (139), 2019. С. 8–20.
7. Жиц Г. И. Инновационный потенциал и экономический рост. Саратов: Саратовский ГТУ, 2010. 162 с.
8. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент: учебник для Вузов. СПбю: Питер, 2013. 448 с.
9. Менеджмент та маркетинг інновацій: монографія / С. М. Ілляшенко, О. В. Прокопенко, Л. Г. Мельник та ін. Суми: Університетська книга, 2004. 615 с.
10. Верба В. А., Новікова І. В. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства // Проблеми науки. 2003. № 3. С. 22–31.
11. Чухрай Н., Патора Р. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві. К.: Кондор, 2009. 400 с.
12. Кочетков С. Оценка инновационного потенциала промышленных предприятий // Экономист. 2006. № 5. С. 34–38.
13. Чабан В. Г. Інноваційний потенціал підприємства та його оцінка // Фінанси України. 2006. № 5. С. 142–148.
14. Хобта В. М., Комар Г. О. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства. Економіка промисловості. 2009. № 9. С. 70–74.
15. Князь О. В., Андріанов Ю. О. Оцінювання інноваційного потенціалу підприємства // Регіональна економіка. 2007. № 3. С. 219–227.
16. Павленко І. А., Гончарова Н. П., Швиданенко Г. О. Економіка та організація інноваційної діяльності: навчально-методичний посібник для самостійної роботи. К.: КНЕУ, 2002. 150 с.
17. Лошина Л. В. Мілашенко В. М. Комплексна оцінка інноваційного потенціалу підприємства: теоретико-методичні підходи // Вісник ДДМА. 2008. № 3(13). С. 163–167.

References

1. Kryvoruchko O. M., Pypenko I. S. (2014). Potentsial i rozvytok pidpryyemstva: navchal'nyy posibnyk [Potential and development of the enterprise]. Kh.: KhNADU. [in Ukrainian].
2. Tsybul'skaya E. I. (2012). Upravlenie potentsialom predpriyatiya: uchebnoe posobie [Enterprise Capacity Management]. Kh.: Izd-vo NUA. [in Russian].
3. Ekonomichna stratehiya rozvytku pidpryyemstv: kolektyvna monohrafiya (2009) [Economic strategy of enterprise development]. Zhytomyr: ZhDTU. [in Ukrainian].
4. Kirdina O. H. (2011). Metodolohichni aspekty investytsiyno-innovatsiynoho rozvytku zaliznychnoho kompleksu Ukrayiny: monohrafiya [Methodological aspects of investment and innovative development of the railway complex of Ukraine]. Kharkiv: UkrDAZT. [in Ukrainian].
5. Hlushenkova A. A. (2019). Metodychni osnovy ekspertnoyi otsinky innovatsiynoho potentsialu telekomunikatsiynoho pidpryyemstva [Methodological bases of expert evaluation of innovative potential of telecommunication enterprise] // *Ekonomika. Menedzhment. Biznes — Economy. Management. Business*, 1(27), 57–65. [in Ukrainian].
6. Dmytriieva O. I. (2019). Otsinyuvannya innovatsiynoho rozvytku transportnoyi infrastruktury [Evaluation of innovative development of transport infrastructure] // *Visnyk KNUTD. Seriya: Ekonomichni nauky — KNUTD Bulletin. Series: Economic Sciences*, 5(139), 8–20. [in Ukrainian].
7. Zhits G. I. (2010). Innovatsionnyy potentsial i ekonomicheskyy rost [Innovation Potential and Economic Growth]. Saratov: Saratovskiy GTU. [in Russian].
8. Fatkhutdinov R. A. (2013). Innovatsionnyy menedzhment: uchebnik dlya Vuzov [Innovation management]. SPbyu: Piter. [in Russian].
9. Ilyashenko S. M., Prokopenko O. V., Mel'nyk L. H. (2004). Menedzhment ta marketynh innovatsiy: monohrafiya [Innovation management and marketing]. Sumy: Universytet's'ka knyha. [in Ukrainian].
10. Verba V. A., Novikova I. V. (2003). Metodychni rekomendatsiyi z otsinky innovatsiynoho potentsialu pidpryyemstva [Guidelines for assessing the innovative potential of the enterprise] // *Problemy nauky — Problems of science*, 3, 22–31. [in Ukrainian].
11. Chukhray N., Patora R. (2009). Tovarna innovatsiyna polityka: upravlinnya innovatsiyamy na pidpryyemstvi [Commodity Innovation Policy: Enterprise Innovation Management]. K.: Kondor. [in Ukrainian].
12. Kochetkov S. (2006). Otsenka innovatsionnogo potentsiala promyshlennykh predpriyatiy [Assessment of the innovative potential of industrial enterprises] // *Ekonomist — Economist*, 5, 34–38. [in Russian].
13. Chaban V. H. (2006). Innovatsiynyy potentsial pidpryyemstva ta yoho otsinka [Innovative potential of the enterprise and its evaluation] // *Finansy Ukrayiny — Finance of Ukraine*, 5, 142–148. [in Ukrainian].
14. Khobta V. M., Komar H. O. (2009). Otsinka innovatsiynoho potentsialu pidpryyemstva [Assessment of innovation potential of the enterprise] // *Ekonomika promyslovosti — Economics of industry*, 9, 70–74. [in Ukrainian].
15. Knyaz' O. V., Andrianov Yu. O. (2007). Otsinyuvannya innovatsiynoho potentsialu pidpryyemstva [Assessment of innovative potential of the enterprise] // *Rehional'na ekonomika — Regional economy*, 3, 219–227. [in Ukrainian].
16. Pavlenko I. A., Honcharova N. P., Shvydanenko H. O. (2002). Ekonomika ta orhanizatsiya innovatsiynoyi diyal'nosti: navchal'no-metodychnyy posibnyk dlya samostiynoyi roboty [Economics and organization of innovative activity]. K.: KNEU. [in Ukrainian].
17. Loshyna L. V., Milashenko V. M. (2008). Kompleksna otsinka innovatsiynoho potentsialu pidpryyemstva: teoretyko-metodychni pidkhody [Comprehensive assessment of enterprise innovation potential: theoretical and methodological approaches] // *Visnyk DDMA — DDMA Bulletin*, 3(13), 163–167.

Дулік Тетяна Олександрівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціального забезпечення та податкової політики
Дніпровський університет митної справи та фінансів*

Дулик Татьяна Александровна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры социального обеспечения и налоговой политики
Днепропетровский университет таможенного дела и финансов*

Dulik Tetiana

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Departments of Public Welfare and Tax Policy
Dnipro University of Customs and Finance*

Александрюк Тетяна Юріївна

*старший викладач кафедри соціального
забезпечення та податкової політики
Дніпровський університет митної справи та фінансів*

Александрюк Татьяна Юрьевна

*старший преподаватель кафедры социального
обеспечения и налоговой политики
Днепропетровский университет таможенного дела и финансов*

Aleksandriuk Tetiana

*Senior Lecturer of the Departments of Public Welfare and Tax Policy
Dnipro University of Customs and Finance*

DOI: 10.25313/2520-2294-2020-4-5892

ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ КОМПОНЕНТИ СУЧАСНОЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНЫЕ КОМПОНЕНТЫ СОВРЕМЕННОЙ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ

ECONOMIC AND SOCIAL ELEMENTS OF THE MODERN TAXATION POLICY

Анотація. Розглянуто економічні та соціальні компоненти сучасної податкової політики з використанням системного підходу і на цій основі визначено пріоритетні напрями її розвитку. Узагальнено наукові підходи до визначення сутності поняття «податкова політика» з позицій системно-структурного підходу. Здійснено комплексний аналіз прикладних аспектів формування та реалізації податкової політики, як складової безпеки сучасної держави, у причинно-наслідковому взаємозв'язку та єдності з іншими економічними та соціальними її компонентами (явищами, процесами), що відбуваються в національній економіці. Наведено статистичні дані про фактичні обсяги номінального ВВП у гривневому та доларовому вимірі, доходи та податкові надходження до зведеного та державного бюджетів України, а також стосовно їх частки у ВВП за 2010–2019 рр.; результати досліджень фіскального монітора Міжнародного валютного фонду; експертів Міжнародного агентства S&P Global Ratings; міжнародного дослідницького проекту The Social Progress Imperative (Соціальний Імператив Прогресу); Центру Разумкова та окремі аспекти їх сценарію-прогнозу розвитку економіки України; моніторингових оцінок експертів із макроекономічного прогнозування, податкової та соціальної політики в Україні «Ціна держави», «Публічного

аудиту» тощо. Висунута гіпотеза дослідження про те, що внаслідок імплементації прогресивних напрямів податкової політики та впровадження більш оптимальної моделі функціонування податкової системи України можна буде не тільки сприяти розв'язанню нагальних проблем, пов'язаних зі стабілізацією економічної та соціальної ситуації в країні, але й надалі уникнути негативних тенденцій щодо формування та використання фінансових ресурсів держави. Інформаційним базовим підґрунтям дослідження стали положення чинного податкового та бюджетного законодавства України, офіційні статистичні та аналітичні матеріали Міжнародного валютного фонду, Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, монографії, публікації у наукових періодичних виданнях, Інтернет-ресурси тощо. Методологічною основою досліджень стали загальнонаукові філософські та спеціальні методи наукового пізнання, а саме: сходження від абстрактного до конкретного, аналізу та синтезу, метод порівняльних характеристик, формалізації, індукції та дедукції, узагальнення, статистичні методи, системний підхід, метод експертних оцінок тощо.

Ключові слова: податкова політика, податкова система, податки, бюджетні доходи, валовий внутрішній продукт (номінальний, реальний).

Аннотация. Рассмотрены экономические и социальные компоненты современной налоговой политики с использованием системного подхода и на этой основе определены приоритетные направления ее развития. Обобщены научные подходы к определению сущности понятия «налоговая политика» из позиции системно – структурного подхода. Осуществлен комплексный анализ прикладных аспектов формирования и реализации налоговой политики, как составляющей безопасности современного государства, в причинно-следственной взаимосвязи и единстве с другими экономическими и социальными ее компонентами (явлениями, процессами), которые происходят в национальной экономике. Приведены статистические данные о фактических объемах номинального ВВП в гривневом и долларовом измерении, доходы и налоговые поступления к сводному и государственному бюджетам Украины, а также относительно их части в ВВП за 2010–2019 гг.; результаты исследований фискального монитора Международного валютного фонда; экспертов Международного агентства S&P Global Ratings; международного исследовательского проекта The Social Progress Imperative (Социальный Императив Прогресса); Центра Разумкова и отдельные аспекты их сценария-прогноза развития экономики Украины; мониторинговых оценок экспертов из макроэкономического прогнозирования, налоговой и социальной политики в Украине «Цена государства», «Публичного аудита» и тому подобное. Выдвинута гипотеза исследования о том, что в результате имплементации прогрессивных направлений налоговой политики и внедрения более оптимальной модели функционирования налоговой системы Украины можно будет не только способствовать решению неотложных проблем, связанных из стабилизацией экономической и социальной ситуации в стране, но и в дальнейшем избежать негативных тенденций относительно формирования и использования финансовых ресурсов государства. Информационной базой исследования стали положения действующего налогового и бюджетного законодательства Украины, официальные статистические и аналитические материалы Международного валютного фонда, Государственной службы статистики Украины, Министерства финансов Украины, монографии, публикации в научных периодических изданиях, Интернет-ресурсы и тому подобное. Методологической основой исследований стали общенаучные философские и специальные методы научного познания, а именно: восхождение от абстрактного к конкретному, анализа и синтеза, метод сравнительных характеристик, формализации, индукции и дедукции, обобщения, статистические методы, системный подход, метод экспертных оценок и тому подобное.

Ключевые слова: налоговая политика, налоговая система, налоги, бюджетные доходы, валовой внутренний продукт (номинальный, реальный).

Summary. The economic and social elements of the modern taxation policy have been considered using a systematic approach. On this basis, the priority directions of its development have been determined. Scientific approaches to defining the concept of «taxation policy» from the standpoint of the systematic-structural approach have been generalized. We have carried out the complex analysis of applied aspects of taxation policy shaping and implementation, it being a part of security of the modern state, in conjunction with other economic and social elements (phenomena, processes) of the national economy. We provide statistics on current nominal GDP in the currencies of UAH and USD, revenue and tax revenues to the consolidated and state budgets of Ukraine, as well as their share in GDP within the period of 2010–2019; the outcome of studies by the Fiscal Monitoring Body of the International Monetary Fund; opinion of the experts of the International Agency S & P Global Ratings; the international research project The Social Progress Imperative (the Social Imperative of Progress); Razumkov Center, monitoring assessments of experts in macroeconomic forecasting, taxation and social policy of Ukraine «The Cost of the country», «Public Audit», etc. The hypothesis of the current research is that due to the implementation of progressive measures of taxation policy and introduction of a more feasible model of taxation system in Ukraine, it will be possible to not only solve urgent problems related to stabilization of economic and social situation in the country, but also to avoid negative

trends in the shaping and use of financial resources of the country. The informative base for the research are the provisions of the current taxation and budget legislation of Ukraine, official statistics and analytical materials of the International Monetary Fund, the data from the State Statistics Service of Ukraine, Ministry of Finance of Ukraine, monographs, publications in scientific journals, the Internet websites, etc. The general scientific philosophical and special methods of scientific knowledge are namely the following: deduction from abstract notions to definite concepts, analysis and synthesis, method of comparative characteristics, formalization, induction and deduction, generalization, statistical methods, systematic approach, method of evaluation, etc.

Key words: taxation policy, tax system, taxes, budget revenues, gross domestic product (nominal, real).

Постановка проблеми. У сучасних умовах неочікуваного стрімкого падіння глобальної економіки, посилення соціальної напруги, внаслідок поширення вірусу COVID-19 та у зв'язку з оголошенням Всесвітньою організацією охорони здоров'я пандемії, що безпосередньо зачіпає основи існування сучасного суспільства, міжнародні відносини, проблема функціонування податкової системи у незвичному режимі, через руйнування соціально-економічного середовища у національних економіках, набуває характеру однієї з найактуальніших. «І центральний вузол цієї нової глобальної проблеми «суспільство — катастрофа» в діалектиці непередбачуваного і непередбаченого економічного характеру» [1, с. 556]. Її розв'язання має здійснюватися на міжнародному рівні, спільними зусиллями більшістю світової спільноти, що забезпечить зведення до мінімуму небажаних економічних та соціальних наслідків.

Україна сьогодні також перебуває у скрутному суспільно-політичному й соціально-економічному становищі та усі її здобутки як самостійної демократичної держави, що є результатом тривалих реформаційних трансформацій, можуть стати міцним фундаментом для подолання кризового стану, суспільної дестабілізації, а надалі — й економічного зростання. Прийняті урядові рішення мають бути спрямовані на стабілізацію загальної соціально-економічної ситуації в країні, у тому числі й внаслідок імплементації прогресивних напрямів податкової політики та впровадження більш оптимальної моделі функціонування податкової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному міжнародному просторі нагальні проблеми подолання економічної кризи, депресивного стану у соціальній сфері та отримання достатнього обсягу податкових надходжень до бюджетів держави залишаються пріоритетними для теперішніх наукових пошуків, підґрунтям яких можуть слугувати теоретико-методологічні напрацювання відомих зарубіжних та вітчизняних учених у галузях економіки, фінансового та податкового права, державного управління, соціології, а саме: М. Вебера

[5], Дж. М. Кейнса [3]; Дж. Д. Сакса, Ф. Б. Ларрена, А. С. Пігу [2], Л. К. Воронової [6], Д. О. Гетьманцева [14], А. І. Крисоватого [9], С. В. Мочерного [7], І. Ф. Надольного [1], В. І. Приймака [17]).

Зокрема англійський економіст, автор концепції економіки добробуту А. С. Пігу запропонував ідею перерозподілу доходів через активну податкову політику держави. Він обґрунтував необхідність застосування прогресивної системи оподаткування, яка передбачає збільшення ставки податків пропорційно зростанню доходу, а також запровадження значного податку на спадщину. Він проаналізував форми державного втручання в економіку: пряму та опосередковану. Перша передбачає державний контроль над цінами та обсягами випуску продукції, друга — використання податків і субсидій як інструментів регулювання економіки [2].

На сьогоднішні вагомими дослідженнями визнаються праці американського економіста Джеффри Сакса, у яких представлені оригінальні ідеї щодо шляхів суспільного розвитку, боротьби з бідністю, скорочення боргів бідним країнам, контролю за поширеннями хвороби в країнах, що розвиваються, у тому числі під час політичних потрясінь та економічних трансформацій, екологічних катастроф. При цьому останніми роками значно посилюється інтерес науковців та практиків до вище вказаної проблематики, що є цілком логічною та адекватною їх реакцією на потреби й запити сьогоднішнього дня, зумовлені динамічними соціально-економічними процесами в національних економіках, нерівномірністю їх розвитку, кризовими потрясіннями тощо. Отже, головною причиною, що спонукала нас до теперішніх наукових досліджень стала потреба здійснити комплексний аналіз актуальної проблематики формування та реалізації сучасної податкової політики, зокрема в економічному та соціальному вимірі з позицій системно-структурного підходу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Комплексне дослідження економічних та соціальних компонентів сучасної податкової політики та пріоритетних напрямків її розвитку з використанням системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Важливою та невід’ємною складовою сучасного суспільства є політика, що пронизує усі його сфери. Як свідчать історичні довідки, поняття «політика» має грецьке походження: від грец. *polis*, що в перекладі означає місто, держава. А термін «політія» запровадив давньогрецький філософ Аристотель ще у IV ст. до н.е. у праці, що має назву «Політика» та трактується він як форма державного правління, найправильніша форма держави [4, с. 142].

За твердженням німецького основоположника соціологічної науки М. Вебера (1864–1920 рр.) поняття «політика» слід пов’язувати з владою та державою. Зокрема він стверджував, що «політика», судячи з усього, означає прагнення до участі у владі або до виявлення впливу на розподіл влади або між державами, або всередині держави між групами людей, які наділені владою [5, с. 646].

Загалом поняття «політика» має дуже широкий зміст та охоплює усі види діяльності органів державної влади у різних сферах національної економіки, у тому числі й у сфері оподаткування. Така політика отримала назву «податкова політика», що охоплює процеси формування фінансових ресурсів держави, внаслідок мобілізації власних доходів платників податків та зборів у своє розпорядження з метою забезпечення функціонування національної економіки, її динамічного розвитку та задоволення соціальних потреб.

Є й інші визначення цього поняття, запозичені з різних джерел, в яких поєднуються характеристики поняття «політика» з діяльністю держави в сфері оподаткування. Так, наприклад, у словнику фінансово-правових термінів знаходимо декілька його тлумачень, а саме, що це:

- державна діяльність, мистецтво управління державою;
- основний напрям реалізації фінансової політики держави;
- система заходів, які реалізуються компетентними суб’єктами та спрямовані на вироблення, встановлення, регулювання, зміну відносин у сфері оподаткування;
- діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів до централізованих фондів грошових ресурсів держави;
- взаємопов’язана система довгострокових і поточних цілей формування доходів держави, комплексу відповідних державних рішень (законів, постанов, інших нормативних актів) і заходів, спрямованих на досягнення цих цілей з використанням державної влади у сфері податкових відносин [6, с. 362].

В економічній енциклопедії поняття «податкова політика» трактується як форма економічної політики, в якій відображається комплекс цілей і заходів держави, спрямованих на ефективне функціонування податкової системи відповідно до соціально-економічної мети суспільства [7, с. 769].

Отже, серед науковців немає єдності думок при визначенні поняття «податкова політика». Цей термін вони тлумачать по-різному, кожне з яких має право на своє існування, оскільки конкретизує його зміст та доповнює новими характеристиками. І саме такий системний та комплексний підхід до розуміння податкової політики охоплює у діалектичному поєднанні економічні та соціальні її компоненти, що є визначальним чинником безпеки сучасної держави. При цьому безперечно юридичне право держави здійснювати діяльність у сфері оподаткування, тобто встановлення та стягнення податків і зборів, реалізується через податкову політику, податкову систему та відповідний податковий механізм, що отримали закріплення у податковому законодавстві. Отже, на практиці податкова політика реалізується через такі функціональні інституції:

- податкову систему, тобто сукупність певного переліку податків і зборів, що справляються на загальнодержавному та місцевому рівнях згідно з чинним податковим законодавством;
- податковий механізм, тобто сукупність нормативно врегульованих організаційних форм і методів адміністрування податків і зборів. В основу його функціонування покладені відповідні податкові правові аксіоми та принципи оподаткування.

На сьогодні в Україні загальноновизнані, аксіоматичні положення та специфічні засади проведення податкової політики встановлені Податковим кодексом України (далі — ПКУ) [8]. Це ті найважливіші підвалини та практичні засади, на яких в Україні ґрунтується податкове законодавство та які покладені в основу формування податкової політики, а також побудови та функціонування податкової системи та податкового механізму.

Отже, податкові правові аксіоми (грец. *axiōma* — «загальноприйняте, безперечне», від *axiō* — «вважаю потрібним, наполягаю, вимагаю») є тими теоретико-правовими положеннями, що покладені в основу практики встановлення та скасування податків і зборів, порядку їх нарахування та сплати до бюджетів держави. Водночас варто наголосити, що вони є результатом розумової та предметно-практичної діяльності суб’єктів податкових відносин і виражаються в поняттях та правових нормах, істинність і переконливість яких перевірені багаторічною, а нерідко й багатовіковою практикою.

Крім того, податкові правові аксіоми є певним критерієм та мірилом при функціонуванні податкових відносин, вони служать інтересам держави та платників податків. Їх виконання забезпечує дотримання податкової дисципліни, виховання у платників податків і зборів податкової культури, укріплює порядок їх адміністрування, нарахування та сплати, вводить податкові відносини в правове поле та цивілізоване русло. Відповідно їх порушення призведе, внаслідок дії чи бездіяльності суб'єктів податкових відносин, до невиконання або неналежного виконання ними податкового обов'язку та юридичного хаосу і, як наслідок, недоотримання бюджетних призначень щодо податкових надходжень.

Проте податкові правові аксіоми не є догмою на всі часи та випадки життя. Вони не повинні протистояти об'єктивній економічній та соціальній дійсності національної економіки, а періодично підлягати корегуванню та доповненню з урахуванням її сучасного стану. У даному разі критерієм виступає не якесь абстрактне зовнішнє мірило, а рівень розвитку національної економіки та якість життя населення, що є компонентами податкової політики.

У наукових дослідженнях українського вченого А. І. Крисоватого «Аксіоми суспільного вибору в податкових фінансах» зазначено, що у демократичному суспільстві податкова політика формується як результат складного процесу взаємодії інтересів і суперечностей економічного, соціального, політичного, культурного характеру. При цьому податкова політика, якщо вона справді є прогресивною політикою, обслуговує не тільки поточні потреби. Вона передбачає перспективні цілі й забезпечує їхню реалізацію. Раціональність податкової політики полягає не у дотриманні догм, а в сприянні довгостроковому розвитку та процвітання країни [9, с. 7].

Як констатує сучасна теорія та практика розвитку національних економік, істотно змінюється роль і значення податкової політики у регулюванні соціально-економічних процесів. У науковій літературі втручання держави в економіку розглядається на декількох рівнях. На макроекономічному рівні ефективно застосування засобів податкової політики дає можливість уникнути негативних наслідків та забезпечити реалізацію інтересів різних суспільних прошарків населення в період кризових потрясінь та у результаті циклічності економічного розвитку країни. На мікрорівні — забезпечити сприятливі умови для активізації діяльності різних суб'єктів господарювання та розвитку галузей національної економіки, насамперед матеріального виробництва, адже якщо обсяг вітчизняного виробництва продукції зростає, то стрімко збільшується не лише товарооборот

(експортно-імпорتنі операції) та рівень споживання, але й більшими стають і податкові надходження до бюджетів держави. Тому саме через введення поміркованої податкової системи, тобто сукупності законодавчо встановлених у державі податків та зборів, механізму й порядку їх справляння як засобу реалізації податкової політики, держава може створити оптимальні умови для сталого розвитку національної економіки та розв'язання поточних проблем економічного та соціального характеру, зумовлених внутрішніми та зовнішніми чинниками як довготермінового, так і ситуативного характеру [10, с. 8–22].

Отже, податкова політика є одним із найбільш важливих важелів втручання держави в соціально-економічні процеси як на макро-, так і мікрорівні. Причому, за свідченнями результатів досліджень Центру Разумкова, більшість громадян України підтримують посилення впливу держави на економічні та соціальні процеси, у тому числі її активну роль у процесі перерозподілу суспільних благ (тобто тут мова йде про бюджетний перерозподіл новоствореної частини вартості валового внутрішнього продукту (далі — ВВП) у галузях національної економіки за певний проміжок часу, тобто доходів її суб'єктів — платників податків та зборів, що є джерелом їх сплати), сприяння зменшенню розриву в доходах між багатими і бідними, захист громадян з низькими доходами та їх соціальне забезпечення тощо. Водночас, ліберальні підходи до економічної та соціальної політики користуються підтримкою меншості [10, с. 6].

Крім того, спираючись на таке розуміння ролі податкової політики у соціально-економічному розвитку національної економіки, і саму податкову політику вже неможливо інтерпретувати лише як результат перенесення суб'єктивних дій та побажань уряду країни із сфери оподаткування у її об'єктивне середовище. Якісна визначеність податкової політики повинна відображати внутрішні й зовнішні соціально-економічні процеси, що відбуваються в реальній дійсності національної економіки. І відповідно її формування й змістовне наповнення податкового законодавства повинно здійснюватися водночас з комплексним аналізом чинної системи оподаткування та показників стану національної економіки і на їх основі. Це пояснюється тим, що податкова політика справляє на соціально-економічний розвиток країни зворотний вплив, який виявляється в зміні темпів зростання обсягів ВВП, податкових надходжень, рівня інфляції, виконання бюджетних призначень, у тому числі й соціального характеру, зайнятості населення, його споживання та добробуту тощо. При цьому економічні та соціальні індикатори

стану розвитку національної економіки, тобто її найважливіші макро-, та мікроекономічні характеристики, слід вважати невід’ємними компонентами сучасної податкової політики. Через їх багатогранність та складність, зупинимося тільки на деяких з них, що є найбільш важливими.

Серед переліку економічних індикаторів найголовнішим є показник ВВП, що демонструє не лише обсяги отриманих доходів платників податків та зборів, що підлягають бюджетному перерозподілу, але й ринкову вартість усіх товарів і послуг, вироблених за рік у всіх галузях національної економіки для кінцевого споживання, експортних операцій, нагромадження, незалежно від національної приналежності використаних факторів виробництва [11 с. 769].

Офіційні статистичні дані про фактичні обсяги номінального ВВП у гривневому та доларовому вимірі, а також зміни реального ВВП України за 2010–2019 рр. (у % до попереднього року) наведені в табл. 1 та на рис. 1.

Такий аналіз забезпечить отримання загальної оцінки щодо макроекономічної ситуації в Україні — спаду або підйому, і на цій основі — встановлення обсягів отриманих доходів суб’єктами оподаткування за певний проміжок часу (прибутків, відсотків, ренти, заробітної плати), тобто ймовірного обсягу джерел сплати податків і зборів, а значить й формування доходів бюджетів держави, що своєю чергою виступає важливим економічним компонентом для визначення напрямів проведення податкової політики [14]. Звичайно, існує й безліч інших впливових чинників (високі боргові зобов’язання та залежність

національної економіки від зовнішніх кредитів, її доларизація та імпортозалежність, зростання рівня інфляції, міграція трудових ресурсів, анексія Криму, тривалі військові дії на сході країни), що стримують чи обмежують урядові дії у процесі конструювання податкового механізму. Ці чинники одночасно впливають і на соціальний компонент національної економіки: якість і рівень життя українського населення, їх доходи, структуру споживання, здоров’я та добробут [10, с. 23; 11].

Так, дані табл. 1 показують, що впродовж зазначеного періоду номінальний ВВП країни має позитивну динаміку та у 2019 році порівняно з 2010 роком збільшився на 531294 млн. грн, або в 3,6 раза, що склало 267,1%. Це, своєю чергою, свідчить про зростання економіки, однак за умов, що склалися в Україні останніми роками (перманентні інфляційні процеси, кризові потрясіння, зниження доходів більшості населення, його купівельної спроможності та інвестиційної активності, збідніння тощо) відбувається штучне збільшення номінального ВВП. Суттєве зростання номінального ВВП на +599 738 млн. грн, або +25,2% відбулося у 2017 р. та у 2018–2019 рр.: +575 786 млн. грн, або +19,3%; +415 858 млн. грн, або +11,7% відповідно. На його зростання у 2017 р. більшою мірою вплинула грошово-кредитна політика держави, що спричинила посилення інфляції й у наступні роки (дефлятор ВВП у 2017 р. — 22%; 2018 р. — 15,4%; 2019 р. — 8,1% у постійних цінах 2016 р.) та стимулювання споживання через фінансування державних видатків. При цьому у 2018–2019 рр. порівняно з 2017 р. темпи зростання обсягів номінального ВВП знизилися через економічну

Таблиця 1

Динаміка фактичних обсягів ВВП України за 2010–2019 рр.

Роки	Обсяги номінального ВВП, млн. грн	Відхилення від попереднього року		Обсяги ВВП, млн. USD	Відхилення від попереднього року	
		абсолютне, млн. грн	відносне, %		абсолютне, млн. USD	відносне, %
2009	913 345	-	-	117 228	-	-
2010	1 082 569	+169 224	+18,5%	136 419	+19 192	+16,4%
2011	1 316 600	+234 031	+21,6%	163 160	+26 740	+19,6%
2012	1 408 889	+92 289	+7,0%	175 781	+12 622	+7,7%
2013	1 454 931	+46 042	+3,3%	183 310	+7 529	+4,3%
2014	1 566 728	+111 797	+7,7%	131 805	-51 505	-28,1%
2015	1 979 458	+412 730	+26,3%	90615	-41 190	-31,3%
2016	2 383 182	+403 724	+20,4%	93270	+2 655	+2,9%
2017	2 982 920	+599 738	+25,2%	112154	+18 884	+20,2%
2018	3 558 706	+575 786	+19,3%	130832	+18 678	+16,7%
2019	3 974 564	+415 858	+11,7%	-	-	-

Джерело: побудовано за даними [12; 13]

та політичну нестабільність, військові дії на сході країни. А за прогнозними оцінками Міжнародного агентства S&p Global Ratings, на відміну від попередніх їх прогнозів, у 2020 р. знову очікується зменшення цього показника з 3,0% до 2,5%. За даними агентства, спалах коронавірусу є серйозним ризиком зниження економіки як безпосередньо, так і через його вплив на попит і ціни на основні експортні товари України [11; 15].

Зазнали і певних коригувань і попередні урядові прогнози економічного і соціального розвитку України на 2020–2022 роки. Так, за прогнозами Кабінету Міністрів України номінальний ВВП знизиться на 4,8% проти попередніх — 3,9%; інфляція збільшиться з 8,7% до 11,6%; середня заробітна плата знизиться з 11 000 грн до 10 706 грн; рівень безробіття становитиме 9,4% [16].

Більш достовірну картину відображає доларовий вимір номінального ВВП (табл. 1) та реальний ВВП (рис. 1), оскільки враховуються коливання валютного курсу нестійкої гривні до долара США, а також інфляційні зміни.

Як видно з рис. 1, впродовж 2010–2019 рр. реальний ВВП зазнавав суттєвих коливань та відсоткових відхилень від попереднього року. Від’ємні його значення (–6,6%; –9,8%) були зафіксовані у 2014–2015 рр., найбільші (4,1%; 5,5%) — у 2010–2011 рр., а в останні два роки він змінювався в майже однакових розмірах — 3,4% та 3,2% відповідно.

Аналогічну динаміку з обсягами реального ВВП демонструють дані табл. 1 про обсяги номінального ВВП у доларовому вимірі. Найбільше його зростання відбулося у 2013 р. та він становив 183 310 млн. USD,

проте відносно відхилення ВВП від попереднього року зовсім несуттєве, а саме: +4,3%. Найменші значення цього показника були у 2015 р., тобто на рівні 90 615 млн. USD, що на –41 190 млн. USD, або на –31,3% менше, ніж у 2014 році. При цьому, на відміну від доларового його виміру, в означений період спостерігається зовсім парадоксальна ситуація стосовно вартісних значень ВВП у гривнях. Тут, навпаки, у 2015 р. порівняно з 2014 р. було зафіксовано його зростання на +412 730 млн. грн, або +26,3%. Більше того, здійснені попередні дослідження динаміки номінального ВВП України з 2010–2019 рр. у розрахунку на душу населення у гривневому та доларовому вимірі також наочно засвідчують вище вказану цифрову дисгармонію та прямо пропорційну залежність його доходів від обсягів цього показника (рис. 2, 3)

Загалом показник ВВП у розрахунку на душу населення є одним з базових, що застосовується у міжнародній статистиці у якості індексу рівня життя населення в країні. Однак він демонструє лише приблизний рівень його добробуту, оскільки не включає певні важливі показники соціального розвитку та якості життя, зокрема: ступінь нерівності в доходах населення, вартісну оцінку його дозвілля, обсягів продукції, створеної тіньовим сектором економіки тощо [17, с. 151].

Так, у звітах фіскального монітора Міжнародного валютного фонду (далі — МВФ) (жовтень 2019 р.) зазначено, що в країнах з високим рівнем доходу на душу населення, тобто з розвинутою економікою з точки зору обсягів ВВП, частка в цьому показнику бюджетних доходів є досить суттєвою та становить,

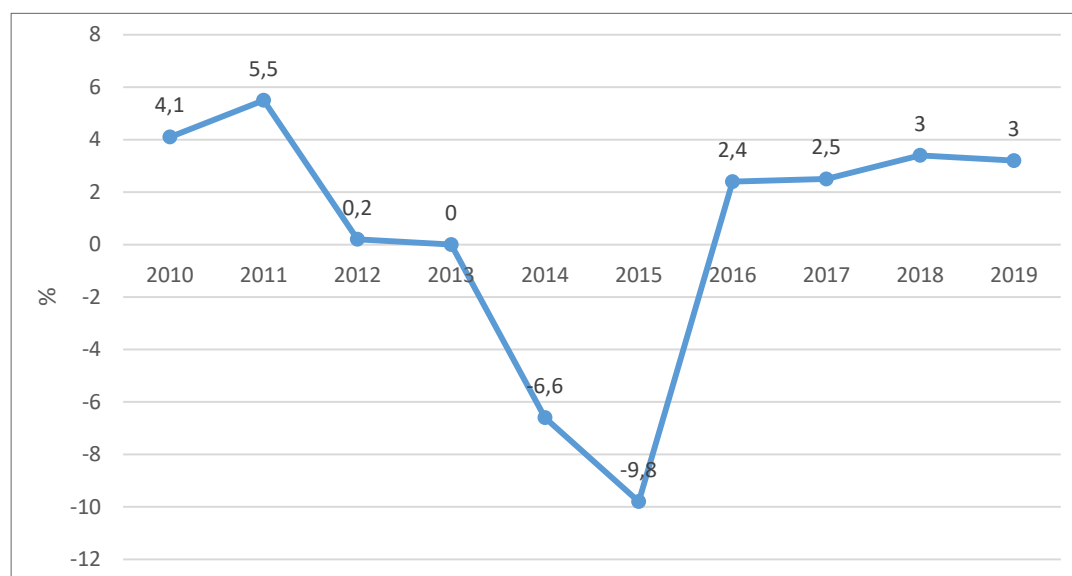

Рис. 1. Динаміка зміни реального ВВП України за 2010–2019 рр. (у % до попереднього року)

Джерело: побудовано за даними [11; 12; 13; 15].

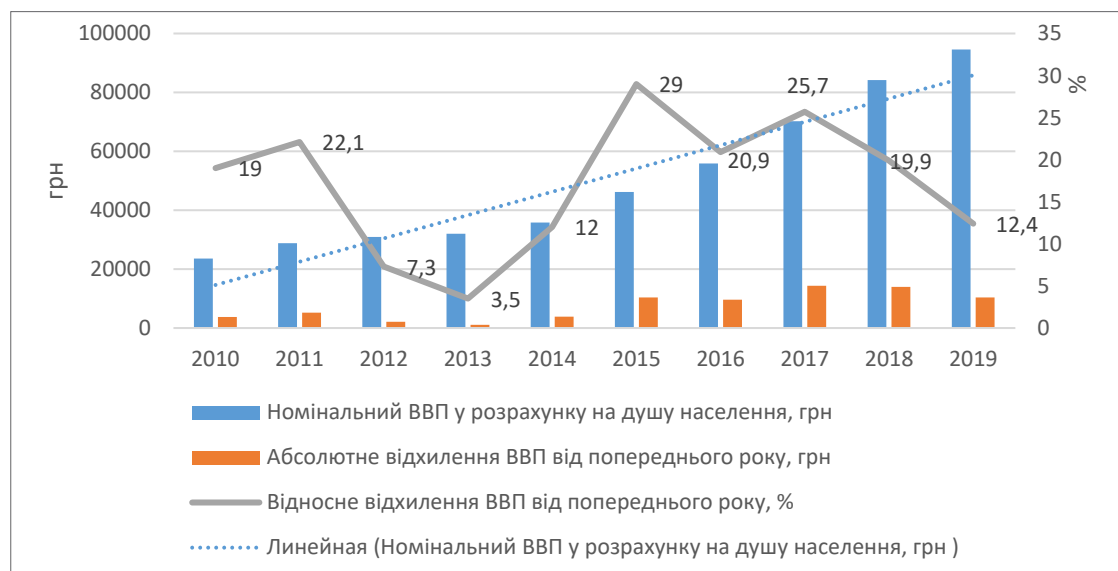

Рис. 2. Динаміка номінального ВВП України з 2010–2019 рр. у розрахунку на душу населення у гривневому вимірі
Джерело: побудовано за даними [12; 13]

зокрема, у Канаді — 40,09%, Франції — 52,05%, Німеччині — 46,19%, Італії — 46,62%, Японії — 34,65%, Великобританії — 36,98%, США — 30,92%, а у середньому — 36,23%. У країнах, з орієнтацією на ринок та середнім рівнем доходу на душу населення, середнє значення частки бюджетних доходів у ВВП становить 27,43%, до складу яких віднесено й Україну, однак тут цей показник сягає аж 37,67%, тобто наближається до рівня країн з розвинутою економікою. Це означає, що наявні інфляційні процеси, характерні для української економіки, деформують вартісні його значення та демонструють сприятливий соціально-економічний клімат, але, в дійсності, об'єктивна його оцінка співпадає

з тими показниками, які властиві для країн, що розвиваються, тобто з низьким рівнем доходів на душу населення і відповідним матеріальним добробутом. У звіті МВФ значення такого показника зафіксовано на рівні 15,1% [18].

Далі проаналізуємо обсяги доходів зведеного та державного бюджетів України та їх частку у ВВП за 2010–2019 рр. (рис. 4).

Так, дані рис. 4 показують позитивну динаміку не лише обсягів номінального ВВП за весь аналізований період, але й відповідно доходів Зведеного бюджету України, що зросли у 2019 р. порівняно з 2010 р. на 1 014 930 млн. грн, а державного — на 790 962 млн. грн, або в 4,3 рази. Така позитивна динаміка обумо-

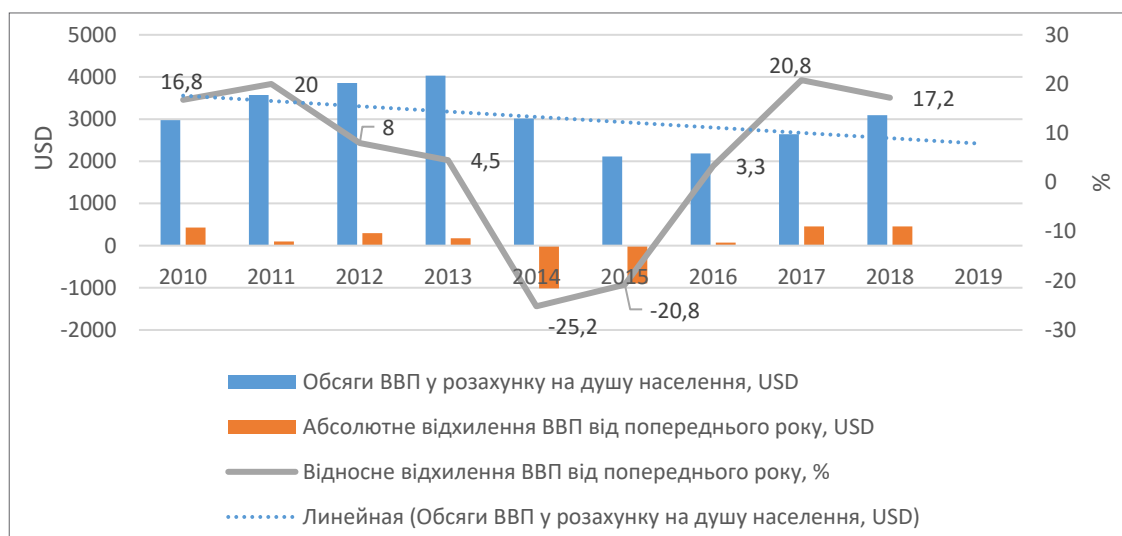

Рис. 3. Динаміка номінального ВВП України з 2010–2018 рр. у розрахунку на душу населення у доларовому вимірі
Джерело: побудовано за даними [12; 13]

вила зростання частки цих доходів у ВВП, а саме: зведеного бюджету — з 28,16% у 2010 р. до 37,2% у 2019 р. (відхилення на 9,04% пункти); державного бюджету — з 21,6% у 2010 р. до 29,8% у 2019 році (відхилення на 8,2% пункти). А середнє їх значення за весь період становить 31,65% та 25% відповідно.

Отже, вказані статистичні дані та їх аналіз демонструють суттєвий рівень бюджетної мобілізації новоствореної в Україні частини вартості ВВП у розпорядження держави та про наявний, достатньо влагоджений, бюджетний механізм формування фінансових ресурсів у її розпорядження. При цьому темпи зростання доходів бюджетів знаходяться у прямій залежності від обсягів номінального ВВП. Тобто останній виступає не лише так званим індикатором стану соціально-економічного розвитку національної економіки, але й важливим чинником, що впливає на зміну бюджетних доходів. Своєю чергою, як свідчить подальший детальний їх аналіз, надзвичайно важливим джерелом формування цих доходів є податкові надходження, середнє значення частки яких у доходах Державного бюджету України за 2010–2019 рр. сягає аж 80,18%, що є незаперечним фактом про вище вказане твердження (рис. 5).

Так, динаміка доходів Державного бюджету України за досліджувані роки в основному є позитивною, за виключенням 2013 року та 2019 року. Порівняно з 2012 р. та 2018 р., вони зменшилися на — 7 093 млн. грн., — 36 108 млн. грн. відповідно, що в основному пояснюється поглибленням кризових та трансформаційних процесів в національній економіці, військових дій на сході країни тощо. Суттєве їх збільшення відбулося у 2015 році

(на 176 585 млн. грн. у порівнянні з 2014 р.) та 2018 році (на 273 625 млн. гривень у порівнянні з 2017 р.). Крім того, як видно з рис. 3, впродовж 2010–2019 рр. обсяги податкових надходжень та їх частки у доходах Державного бюджету України хоч і мали позитивну динаміку, але зазнавали значних коливань та відсоткових відхилень від попереднього року. Суттєве зростання їх вартісних значень відбулося у 2015 р., порівняно з 2010 р. — на 229 911 млн. грн., з 2014 р. — на 129 240 млн. грн., а у 2018–2019 рр. були зафіксовані найбільші розміри цих показників. Між тим, за 2019 р. відбулася часткова їх втрата, тобто у порівнянні з 2018 р. вони зменшилися на — 35 106 млн. гривень.

За оцінками експертів «Публічного аудиту», впродовж 2013–2018 рр. збільшення доходів державного бюджету і відповідно податкових надходжень відбувалося не за рахунок високих темпів розвитку економіки, зростання реального ВВП чи оптимізації й уніфікації оподаткування, недопущення проявів від його ухилення, а виключно в умовах довготривалої стагнації (падіння виробництва у кількісному вимірі) та посилення інфляційних процесів. При цьому, наприклад, у 2018 р. за офіційними даними рівень споживчої інфляції становив 13,7% (прогнозувалося — 8%), дефлятор ВВП як індекс, що застосовується для виміру загального рівня цін на товари та послуги в національній економіці, як зазначалося попередньо, у 2017 р. становив 22% [11]. Все це є доказом того, що в дійсності механізми наповнення Державного бюджету України недосконалі та не надають об'єктивну картину про рівень економічного та соціального розвитку національної економіки.

Рис. 4. Динаміка зміни обсягів доходів зведеного та державного бюджетів України та їх частка у ВВП за 2010–2019 рр.

Джерело: побудовано за даними [12; 13; 19]

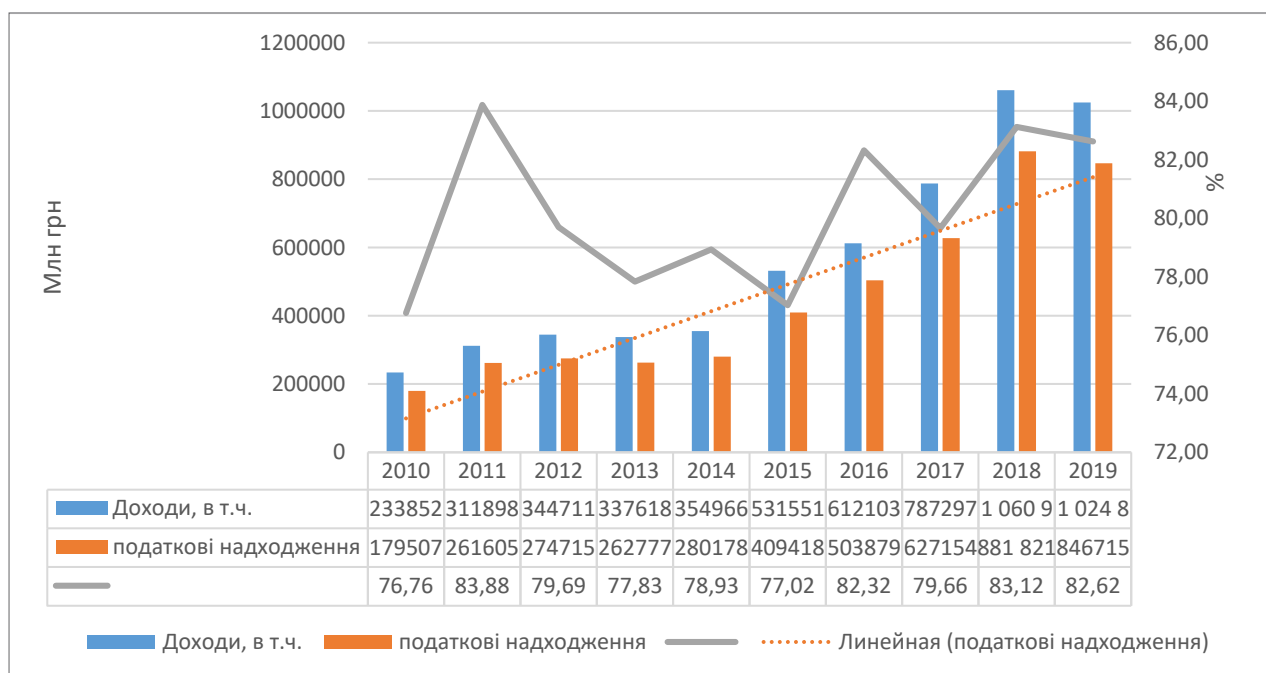

Рис. 5. Динаміка обсягів податкових надходжень та їх частка у доходах Державного бюджету України за 2010–2019 рр.

Джерело: побудовано за даними [19]

Соціально спрямованим показником, що набуває популярності серед світової спільноти, є Індекс соціального прогресу (The Social Progress Index). Це комбінований показник міжнародного дослідницького проекту The Social Progress Imperative (Соціальний Імператив Прогресу), який вимірює досягнення країн світу з точки зору суспільного добробуту та соціального прогресу. Індекс не включає показники економічного розвитку країн світу (рівень ВВП і ВНД), а призначений для оцінки суспільного добробуту в тій або іншій країні. Оскільки дослідження оцінює досягнення у соціальній галузі окремо від економічних індикаторів, це дозволяє глибше вивчити взаємозв'язок між економічним і соціальним розвитком [20].

Отже, індекс соціального прогресу надає щорічну комплексну оцінку досягнень країн світу у соціальній галузі за шкалою від 0 (найменша міра стійкості) до 100 (найбільша міра стійкості) та містить понад 50 показників, що об'єднані в три групи: основні потреби людини — харчування, доступ до основної медичної допомоги, забезпечення житлом, доступ до води, електрики та санітарних послуг, рівень особистої безпеки; основи добробуту людини — доступ до базових знань і рівень письменності населення, доступ до інформації та засобів комунікації, рівень охорони здоров'я, екологічна стійкість; можливості розвитку людини — рівень особистих і цивільних свобод, забезпечення прав

і можливостей людини приймати рішення і реалізовувати свій потенціал [20].

Так, у 2019 році за результатами дослідження 149 країн до першої десятки рейтингу увійшли країни, що набрали від 90,95 до 88,34 балів, а саме: Норвегія, Данія, Швейцарія, Фінляндія, Швеція, Ісландія, Нова Зеландія, Німеччина, Канада, Японія. Україна у цьому рейтингу посіла 80 місце та набрала 66,97 балів, проте рівень соціалізації її економіки залишається низьким, а більшість соціальних проектів не реалізовані. Поряд — вверх, розташувалися: Алжир, Домінікана, Парагвай, Бутан, Суринам, а — вниз: Киргизстан, Марокко, Монголія, Ботсвана, Індонезія. Найнижчий рейтинг отримали країни з балами від 41,74 до 24,44 та зайняли останні місця (від 140 до 149) Судан, Гвінея, Бурунді, Афганістан, Папуа-Нова Гвінея, Демократична республіка Конго, Еритрея, Чад, Центрально-Африканська Республіка, Південний Судан [20].

На думку авторів дослідження The Social Progress Imperative, на сьогодні поняття соціального прогресу стало одним з найбільш важливих напрямів досліджень у галузі соціології, психології, економіки та державного управління, тому показники соціального розвитку часто розглядаються як певна альтернатива показникам економічного розвитку, який є необхідним, але недостатньою умовою соціального прогресу [20].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, у процесі дослідження сучасної податкової політики проявляється діалектичне поєднання двох нерозривно пов'язаних компонентів, що підсилюють одна одну — економічної та соціальної. У своїй сукупності вони відбивають реальний рівень соціально-економічного розвитку національної економіки. При цьому системний підхід дозволяє здійснити не лише аналіз та деталізацію цих компонентів, але й виявити наявні між ними й іншими явищами та процесами, що відбуваються у державі, причинно-наслідкові зв'язки, їх взаємозалежність та взаємопов'язаність (зростання або падіння обсягів виробництва, рівня доходів, споживання та зайнятості, інфляційні та трансформаційні процеси, структурні зміни в економіці тощо).

Найголовнішими макроекономічними індикаторами стану національної економіки є номінальний та реальний ВВП, ВВП на душу населення (гривневий та доларовий їх вимір). Крім того, створена його нова вартість, що підлягає розподілу, перерозподілу та використанню, здатна змінити обсяги та структуру бюджетних доходів, ефективність формування яких залежить від темпів зростання податкових надходжень, а останні — від рівня платоспроможності платників податків та зборів. Своєю чергою вони є дієвими засобами податкової політики, реалізацію якої здійснюють компетентні у сфері оподаткування державні органи податкової та митної служби. Водночас ці засоби є суттєвими важелями податкового регулювання (стимулювання або дестимулювання) не лише економічних процесів, але й соціальних стандартів життя.

Актуальним у світовій спільноті показником виміру суспільного добробуту та соціального забезпечення є Індекс соціального прогресу (The Social Progress Index). Він адекватно демонструє усі важли-

ві складові стану соціальної галузі, рівень соціальної безпеки та добробуту населення.

Однак, податкова політика України, в умовах сучасних глобальних катаклізмів, карантинної пандемії та невизначеності щодо напрямів її реанімації, не достатньою мірою спрямована на розв'язання завдань, пов'язаних з узгодженням, збалансуванням та відновленням економічних й соціальних процесів. У такій ситуації дії уряду держави повинні бути більш активні, злагоджені з різними державними інституціями та спрямовані на усунення та протидію теперішнім перешкодам, що заважають розвитку національної економіки. Водночас має бути цілеспрямована установка уряду на проведення політики низьких та гнучких податків, впровадження більш оптимальних форм оподаткування (наприклад, податкових канікул для малого та середнього бізнесу, фермерського господарства), а також імплементацію заходів політики соціалізації в розвиток української економіки, ефективних засобів соціальної підтримки малозабезпечених верств населення: безробітних, багатодітних сімей, пенсіонерів, інвалідів, ветеранів та інших. Наприклад, для забезпечення прожиткового мінімуму вказаної категорії громадян запровадити здійснення продажу життєво важливих товарів та послуг за оптовими цінами у спеціальних соціальних крамницях, надання безкоштовного медичного обслуговування, зниження комунальних тарифів. Безумовно, зазначені пропозиції, отримані в процесі здійснених досліджень, не можуть відразу забезпечити зростання української економіки, проте можуть стати певним підґрунтям для її відновлення, стабілізації та виведення із депресивного стану соціальної сфери. При цьому необхідно надалі розробити детальний інноваційний план дій уряду щодо стратегії сталого розвитку національної економіки з орієнтацією на соціальну складову та здійснювати систематичний об'єктивний їх моніторинг.

Література

1. Філософія: Навчальний посібник / І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко, В. П. Розумний та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. Київ: Вікар, 1997. С. 584.
2. Сакс Дж.Д., Ларрен Ф.Б. Макроекономіка. Глобальний підхід: Пер. с англ. Москва: Дело, 1996. 848 с.
3. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. Избранное. М.: Эксмо, 2007. 960 с.
4. Арістотель Політика / Перекл. з давньогр. О. Кислюк. Київ, 2000. 239 с.
5. Вебер М. Политика как призвание и профессия. Избранные произведения: Пер. с нем. / Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; Предисл. П. П. Гайденко. Москва: Прогресс, 1990. 808 с.
6. Словник фінансово-правових термінів / [за заг. ред. д. ю. н., проф. Л. К. Воронової]. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Алерта, 2011. 558 с. URL: <http://ndi-fp.nusta.com.ua/files/doc/slovnnyk-finpravo.pdf> (дата звернення 23.03.2020).

7. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 2 / редкол.: Мочерний С. В. (відп. ред.) та ін. Київ: Академія, 2001. 848 с.
8. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змінами — дата звернення 29.04.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
9. Крисоватий А. Аксиоми суспільного вибору в податкових фінансах // Світ фінансів. 2007. Вип. 3 (12). С. 7.
10. Юрчишин В. Сценарій-прогноз розвитку економіки України: обмежений песимізм. Київ: Заповіт, 2018. 58 с. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_mid_Forecast.pdf (дата звернення 24.03.2020).
11. Глобальний аналіз базових макроекономічних показників України (2013–2018 рр.). URL: <http://publicaudit.com.ua/reports-on-audit/globalnyj-analiz-bazovyh-makroekonomichnyh-pokaznykiv-ukrayiny-2013-2018-rr/> (дата звернення 29.04.2020).
12. Валовой внутренний продукт Украины // Министерство финансов Украины. URL: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/> (дата обращения 29. 04. 2020).
13. Валовий внутрішній продукт у I–IV кварталах 2019 року й у 2019 році / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 29.04.2020).
14. Гетманцев Д. О., Коваль Ю. А., Нечай М. В. Адміністрування податкових платежів // Проблеми теорії та практики: наук.-практ. посіб. К: «Юрінком Інтер», 2017. 778 с.
15. Экономика Украины замедлила рост в 2019 году URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ekonomika-ukrainy-zamedlila-rost-2019-godu-1584712710.html> (дата обращения 29. 04. 2020).
16. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2020 р. № 253 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 травня 2019 р. № 555». URL: <https://xn-80aagahqwyibe8an.com/ministriv-kabineta-postanovi/postanova-vid-bereznya-2020-253-pro-vnesennya-2020-81229.html>
17. Приймак В. І. Нечітке оцінювання рівня економічного добробуту домогосподарств // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2011. № 1 (1). С. 149–158. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2011/No1/149-158.pdf>
18. Отчеты фискального монитора (октябрь 2019). URL: https://www.imf.org/external/datamapper/GGR_G01_GDP_PT@FM/ADVEC/FM_EMG/FM_LIDC?year=2020 (дата обращения 03.04.2020).
19. Ціна держави: Доходи та видатки бюджетів України. URL: <http://cost.ua/budget/revenue/> (дата звернення 03. 04. 2020).
20. Рейтинг стран мира по уровню социального прогресса. Гуманитарная энциклопедия: Исследования // Центр гуманитарных технологий, 2006–2020 (последняя редакция: 08.02.2020). URL: <https://gtmarket.ru/research/social-progress-index/info> (дата обращения 24. 04. 2020).

References

1. Filosofiya: Navchalniy posibnik / I. F. Nadolnii, V. P. Andrushchenko, I. V. Boychenko, V. P. Rozumnyi ta in.; Za red. I. F. Nadolnogo. Kyiv: Vikar, 1997. S. 584.
2. Saks Dzh. D., Larren F. B. Makroekonomika. Globalnyy podkhod: Per. s angl. Moskva: Delo, 1996. 848 s.
3. Krizhitskiy S. D. Yentsiklopediya istorii Ukraini: u 10 t. / redkol.: V. A. Smoliy (golova) ta in.; Institut istorii Ukraini NAN Ukraini. Kyiv: Nauk. dumka, 2011. T. 8: Pa. 520 s.
4. Aristotel Politika. / Perekl. z davnogr. O. Kislyuk. Kiiv, 2000. 239 s.
5. Veber M. Politika kak prizvanie i professiya. Izbrannye proizvedeniya: Per. s nem./Sost., obshch. red. i poslesl. Yu. N. Davydova; Predisl. P. P. Gaydenko. Moskva: Progress, 1990. 808 s.
6. Slovník financovo-právných terminů / [za zag. red. d. yu. n., prof. L. K. Voronovoi]. 2-ge vid., pererob. i dopov. Kyiv: Alerta, 2011. 558 s. URL <http://ndi-fp.nusta.com.ua/files/doc/slovyk-finpravo.pdf> (data zvernennya 23.03.2020)
7. Yekonomichna entsiklopediya: u trokh tomakh. T. 2 / redkol.: Mocherniy S. V. (vidp. red.) ta in. Kiiv: Akademiya, 2001. 848 s.
8. Podatkoviyy kodeks Ukraïni: Zakon Ukraïni vid 02.12.2010 r. № 2755-VI (zi zminami — data zvernennya 29.04.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
9. Krisovatiy A. Aksiomi suspilnogo viboru v podatkovikh finansakh // Svit finansiv. 2007. Vip. 3 (12). S. 7.
10. Yurchishin V. Stsenariy-prognoz rozvitku ekonomiki Ukraïni: obmezheniy pesimizm. Kiiv: Zapovit, 2018. 58 s. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_mid_Forecast.pdf (data zvernennya 24.03.2020)
11. Globalniy analiz bazovikh makroekonomichnykh pokaznykiv Ukraïni (2013–2018 rr.). URL: <http://publicaudit.com.ua/reports-on-audit/globalnyj-analiz-bazovyh-makroekonomichnyh-pokaznykiv-ukrayiny-2013-2018-rr/> (data obrashcheniya 29.04.2020)

12. Valovoy vnutrenniy produkt Ukrainy // Ministerstvo finansov Ukrainy. URL: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/> (data obrashcheniya 29. 04. 2020).
13. Valoviy vnutrishniy produkt u I–IV kvartalakh 2019 roku y u 2019 rotsi /Derzhavna sluzhba statistiki Ukraini. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (data obrashcheniya 29.04. 2020).
14. Ekonomika Ukrainy v 2018 godu vyroslo bolshe prognoza. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2019/03/22/646341/> (data zvernennya 03. 04. 2020)
15. Ekonomika Ukrainy zamedlila rost v 2019 godu. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ekonomika-ukrainy-zamedlila-rost-2019-godu-1584712710.html> (data obrashcheniya 29. 04. 2020).
16. Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïni vid 29.03. 2020 r. № 253 «Pro vnesennya zmin do postanovi Kabinetu Ministriv Ukraïni vid 15 travnya 2019 r. № 555». URL: <https://xn-80aagahqwyibe8an.com/ministriv-kabineta-postanovi/postanova-vid-berezhnya-2020-253-pro-vnesennya-2020-81229.html>
17. Priymak V.I. Nechitke otsinyuvannya rivnya ekonomichnogo dobrobutu domogospodarstv / Yekonomika: realii chasu. Naukoviy zhurnal. 2011. № 1 (1). S. 149–158. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2011/No1/149-158.pdf>
18. Otchety fiskalnogo monitora (oktyabr 2019). URL: https://www.imf.org/external/datamapper/GGR_G01_GDP_PT@FM/ADVEC/FM_EMG/FM_LIDC?year=2020 (data obrashcheniya 03.04. 2020).
19. Tsina derzhavi: Dokhodi ta vidatki byudzhativ Ukraini. URL: <http://cost.ua/budget/revenue/> (data zvernennya 03. 04. 2020).
20. Reyting stran mira po urovnyu sotsialnogo progressa. Gumanitarnaya entsiklopediya: Issledovaniya // Tsentr humanitarnykh tekhnologiy, 2006–2020 (poslednyaya redaktsiya: 08.02.2020). URL: <https://gtmarket.ru/research/social-progress-index/info> (data obrashcheniya 24. 04. 2020).

Здирко Наталія Григорівна
кандидат економічних наук, доцент,
декан факультету обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Здырко Наталья Григорьевна
кандидат экономических наук, доцент,
декан факультета учета и аудита
Винницкий национальный аграрный университет
Zdyrko Nataliya
PhD in Economics, Assistant Professor
Vinnytsia National Agrarian University
ORCID: 0000-0001-5968-3502

DOI: 10.25313/2520-2294-2020-4-5889

**УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ
НА ОСНОВІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ**

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА СИСТЕМЫ ПУБЛИЧНЫХ ЗАКУПОК
НА ОСНОВЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА**

**IMPROVEMENT OF INFORMATION SUPPORT
OF ECONOMIC ANALYSIS OF THE PUBLIC PROCUREMENT
SYSTEM BASED ON INTERNATIONAL EXPERIENCE**

Анотація. Однією із складових контролю системи публічних закупівель є аналіз їх ефективності, який дозволяє оцінити ощадливість і результативність використання бюджетних коштів. В Україні проведення такого аналізу є критично важливим, адже публічні закупівлі залишаються однією з головних сфер корупційних зловживань на всіх рівнях влади та чинником значних фінансових втрат держави. Метою статті є вивчення методики оцінювання ефективності системи публічних закупівель, що використовується в міжнародній практиці фахівцями Світового банку, і на цій основі удосконалення інформаційного забезпечення економічного аналізу системи публічних закупівель в Україні. Згруповано індикатори загальної оцінки ефективності системи публічних закупівель за методикою Світового банку. За результатами проведеного аналізу даних Звіту Світового банку за 2018 рік, надано методичні роз'яснення щодо оцінки системи публічних закупівель України. Здійснено покрокову порівняльну оцінку системи публічних закупівель України. Для порівняння обрано наступні країни Європи: Великобританія (за блоком показників «Підготовка»), Словаччина (за блоком показників «Закупівля»), Португалія (за блоком показників «Управління контрактами»), Італія (за блоком показників «Незатребувані пропозиції»). Виявлено, що існування незатребуваних пропозицій в системі публічних закупівель є негативним явищем, оскільки призводить до викривлення інформації щодо використання публічних (бюджетних) коштів, а відтак і неможливості здійснити якісний аналіз використання бюджетних коштів. В той же час, упорядкування термінологічного апарату щодо визначення понять «закупівлі» та «публічні закупівлі», а також розмежування функцій електронних майданчиків та платформ в розрізі публічних та комерційних закупівель дозволить здійснювати якісний аналіз в різних розрізах та необхідних аналітичних вибірках. В статті обґрунтовано підхід до удосконалення системи інформаційного забезпечення економічного аналізу публічних закупівель в Україні на основі міжнародного досвіду.

Ключові слова: система публічних закупівель, методика оцінки ефективності, інформаційне забезпечення аналізу, економічний аналіз публічних закупівель.

Аннотация. Одной из составляющих контроля системы публичных закупок является анализ их эффективности, который позволяет оценить бережливость и результативность использования бюджетных средств. В Украине проведение такого анализа является критически важным, ведь публичные закупки остаются одной из главных сфер коррупционных злоупотреблений на всех уровнях власти и фактором значительных финансовых потерь государства. Целью статьи является изучение методики оценки эффективности системы публичных закупок, которую используют специалисты Всемирного банка, и на этой основе — совершенствования информационного обеспечения экономического анализа системы публичных закупок в Украине. Сгруппированы индикаторы общей оценки эффективности системы публичных закупок по методике Всемирного банка. По результатам проведенного анализа данных Отчета Всемирного банка за 2018 год, даны методические разъяснения относительно оценки системы публичных закупок Украины. Автор осуществил пошаговую сравнительную оценку системы публичных закупок Украины. Для сравнения были выбраны следующие страны Европы: Великобритания (по блоку показателей «Подготовка»), Словакия (по блоку показателей «Закупка»), Португалия (по блоку показателей «Управление контрактами»), Италия (по блоку показателей «Невостребованные предложения»). Выявлено, что существование невостребованных предложений в системе публичных закупок является негативным явлением, поскольку приводит к искажению информации об использовании публичных (бюджетных) средств, а затем и невозможности осуществить качественный анализ использования бюджетных средств. В то же время, упорядочения терминологического аппарата, в частности понятий «закупки» и «публичные закупки», а также разграничение функций электронных площадок и платформ в разрезе публичных и коммерческих закупок позволит осуществлять качественный анализ в различных разрезах и необходимых аналитических выборках. В статье обоснованно подход к совершенствованию системы информационного обеспечения экономического анализа публичных закупок в Украине на основе международного опыта.

Ключевые слова: система публичных закупок, методика оценки эффективности, информационное обеспечение анализа, экономический анализ публичных закупок.

Summary. One of the components of control over the public procurement system is the analysis of their effectiveness, which allows evaluating the thrift and effectiveness of using budget funds. In Ukraine, public procurement remains one of the main areas of corruption abuse at all levels of government and a factor in significant financial losses of the state. So, conducting of such analysis is critically important. The purpose of the article is to improve the information support of economic analysis of a public procurement system in Ukraine by studying the methods for evaluating the effectiveness of a public procurement system that are used by World Bank experts. Indicators of a general assessment of the effectiveness of the public procurement system were grouped by the author according to the methodology of the World Bank. Based on the results of the analysis of the World Bank Report «Procuring Infrastructure Public-Private Partnerships Report 2018: Assessing Government Capability to Prepare, Procure, and Manage PPPs», methodical explanations were given regarding the assessment of the public procurement system of Ukraine. The author carried out a step-by-step comparative assessment of the public procurement system of Ukraine. For comparison, the following European countries were selected: Great Britain (for the indicators of «Preparation» block), Slovakia (for the indicators of «Purchase» block), Portugal (for the indicators of «Contract management» block), Italy (for the indicators of «Unclaimed offers» block). It was revealed that the existence of unclaimed offers in the public procurement system is a negative phenomenon, since it leads to a distortion of information on the use of public (budget) funds, and then the inability to carry out a qualitative analysis of the use of budget funds. At the same time, streamlining of the terminological apparatus, in particular, the concepts of «procurement» and «public procurement», as well as the delineation of the functions of electronic platforms in the context of public and commercial procurement, will allow to carry out a qualitative analysis in various analytical areas. The article substantiates author's approach to improving the information support system for the economic analysis of public procurement in Ukraine based on international experience.

Key words: public procurement system, methods for evaluating effectiveness, information support for analysis, economic analysis of public procurement.

Постановка проблеми. Ефективне управління сферою публічних закупівель є актуальним завданням для кожної країни, саме тому оптимізація процесу здійснення публічних закупівель на основі аналітичного забезпечення займає одне з пріоритетних місць в переліку їх вирішення. Адже, публічні закупівлі — це не лише закупівельно-постачальницький процес щодо задоволення потреб замовників у това-

рах, роботах та послугах, а й інструмент виконання державою функцій у сфері економічної та соціально-екологічної політики, а також забезпечення продовольчої безпеки країни. Попри стимулюючу роль публічних закупівель, загрозливими є ризики щодо корупції та шахрайства в даній сфері.

У зв'язку з цим, важливою складовою моніторингу та контролю системи публічних закупівель

є аналіз їх ефективності, результати якого можуть бути використані для відстоювання інтересів держави щодо ощадливого та результативного використання бюджетних коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри беззаперечну важливість сфери державних закупівель, на міжнародному рівні мало докладено зусиль для систематичного та послідовного збору достовірних статистичних даних, які дозволили б провести глибокий аналіз ефективності публічних закупівель в тій чи іншій країні. Варто зазначити, що загальнодоступними є дані країн з високим рівнем доходу, в той час інформацію щодо решти країн знайти досить складно. Хоча державні публічні закупівлі є важливою складовою бюджетної політики будь-якої країни.

З огляду на вищевикладене, фахівцями Світового банку зібрано та опрацьовано дані в розрізі 77 економік світу у 2016 році, 180 економік у 2017 році та 135 економік у 2018 році [1–3]. Проведене дослідження наразі не має аналогів, а методика аналізу викликає жвавий інтерес науковців і практиків, що займаються проблемами сфери публічних закупівель. Вивчення цього досвіду, на наш погляд, є корисним і необхідним для України — країни в якій державні публічні закупівлі були і, на жаль, залишаються однією з головних сфер корупційних зловживань на всіх рівнях влади та чинником значних фінансових втрат держави.

Корупція в сфері публічних закупівель характерна не лише для України, адже розглядаючи проблеми державного управління та корупцію, найбільш вразливими інститутами Деніел Кауфман називає публічні (державні) закупівлі, податкову, митну та судову службу [4].

Вивченню зарубіжного досвіду захисту національних товаровиробників при здійсненні державних закупівель присвячене дослідження О. Л. Юдіцького. Дослідник відзначає, що хоча національне законодавство більшості держав формально не обмежує участь у тендерах з державних замовлень іноземних компаній, однак на практиці жорстко захищаються інтереси національного виробника [5, с. 420].

Н. С. Шалімова здійснила аналіз Міжнародного рейтингу ефективності системи публічних закупівель («Benchmarking Public Procurement») та можливості його використання в державному аудиті [6].

Більшість вітчизняних дослідників зосереджують свою увагу на контролі та моніторингу ефективності публічних закупівель, а не на їх аналізі, серед них В. П. Пархоменко, А. М. Лютенко, І. Ю. Чумакова та інші. Зокрема, законність (з позиції ефективності — прим. автора) публічних закупівель, на думку

В. Ф. Максимової та Ю. Б. Слободяник є об'єктом державного аудиту [7].

Отже, хоча досліджень, присвячених різноманітним аспектам здійснення публічних закупівель, є досить багато, питання аналізу публічних закупівель як важливої складової системи контролю їх ефективності залишається недостатньо розкритим, що й обумовлює актуальність теми даної публікації.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вивчення методики оцінювання ефективності системи публічних закупівель, що використовується в міжнародній практиці, задля удосконалення інформаційного забезпечення економічного аналізу системи публічних закупівель в Україні.

Виклад основного матеріалу. В дослідженні Світового банку публічні закупівлі розглядаються через призму державно-приватного партнерства (ДПП) — будь-якої договірної домовленості між державним органом (замовником) та приватною особою (учасником) про реалізацію публічного активу чи послуги.

В Звіті 2016 року (Benchmarking Public Procurement 2016) [1] оцінювалися такі індикатори: 1) життєвий цикл публічної закупівлі, в тому числі: підготовка пропозиції; подання пропозиції; оцінка пропозицій; винагороди та виконання контрактів; 2) механізм оскарження та звітування, в тому числі: наявність механізму оскарження та звітування; процес перегляду першого рівня; процес перегляду другого рівня.

В дослідженні 2017 року (Benchmarking Public Procurement 2017) [2] методика оцінки системи публічних закупівель включала такі індикатори, які оцінюються кількісно в балах (від 0 до 100 балів): оцінка потреб, розміщення інформації про закупівлі, підготовка пропозицій; подача пропозицій; «Розкриття конвертів», оцінка, вибір переможця; зміст та умови укладання контракту; забезпечення виконання контракту; оплата виконаних за контрактом зобов'язань.

Підготовка інформації у 2018 році відбувалася шляхом тестування за 4 основними аналітичними індикаторами в частині публічних закупівель, кожен з яких включав цілий перелік різних показників (табл. 1).

Дослідження охоплювало різні групи країн: Східної Азії, Європи та Центральної Азії, Латинської Америки, Африки, а також країн з високим рівнем доходу. Нами здійснена вибірка для наочності рейтингового місця України серед країн її групи (Європи та Центральної Азії), а також цікавим є дослідження щодо позицій України серед Європейських країн з високим рівнем доходу.

Таблиця 1

Індикатори загальної оцінки ефективності системи публічних закупівель
за методикою Світового банку

№ п/п	Аналітичні індикатори	Характеристика
1	Підготовка	Охоплюють періоди та заходи щодо доцільності застосування процедур та їх вибір. Ця частина опитування дозволяє дослідити, чи здійснення публічних закупівель відбувається в більш широкому контексті державних інвестицій чи інших державних пріоритетів.
2	Закупівля	Зосереджені на процесі вибору правильності та законності вибору переможця в закупівлях, де оцінюється дотримання базових принципів публічних закупівель: справедливості, нейтралітету та прозорості.
3	Управління контрактами	Оцінюють структуру управління договорами, а також існуючі системи моніторингу та оцінки. Він також вивчає нормативні положення щодо зміни та переговорів щодо договорів, вирішення спорів, припинення договорів.
4	Незатребувані пропозиції	Починаються з визначення того, чи законодавча та нормативно-правова база дозволяє чи забороняє подання таких пропозицій та чи мають місце вони на практиці. Якщо це доречно, для оцінки важливо оцінити доцільність та узгодженість таких пропозицій з іншими державними пріоритетами.

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Надзвичайно актуальним є дослідження місця України в міжнародних рейтингах з акцентом на ефективність системи публічних закупівель як важливого та невід'ємного елементу державного регулювання й підприємницького середовища, виявлення факторів, які впливають на зміни показників, їх критичну оцінку з огляду на такі міркування: по-перше, необхідно розуміти те середовище, за яким нашу країну сприймають міжнародні організації, інвестори, кредитори та інші зацікавлені особи, щоб визначати напрями удосконалення та їх прогностичний вплив на позицію нашої країни з метою збільшення її рейтингу, в тому числі і в сфері ефективності системи публічних закупівель; по-друге, вивчення та аналіз складових елементів міжнародного рейтингу

дозволяє підвищувати якість підготовчої роботи при проведенні державного аудиту (моніторингу, перевірок) в сфері публічних закупівель в умовах застосування ризик-орієнтованого підходу [6, с. 51].

На основі систематизованої даних дослідження Світового банку нами наочно розкрито кількість балів щодо оцінки ефективності системи публічних закупівель в Україні (рис. 1).

Дані рис. 1 дозволяють дійти висновку про достатньо високу кількість балів за індикаторами підготовки та незатребуваних пропозицій. Незатребувані пропозиції — пропозиції учасників публічних закупівель, подані виключно з їх ініціативи, а не у відповідь на потреби замовників. За оцінкою процедур публічних закупівель та відповідності їх

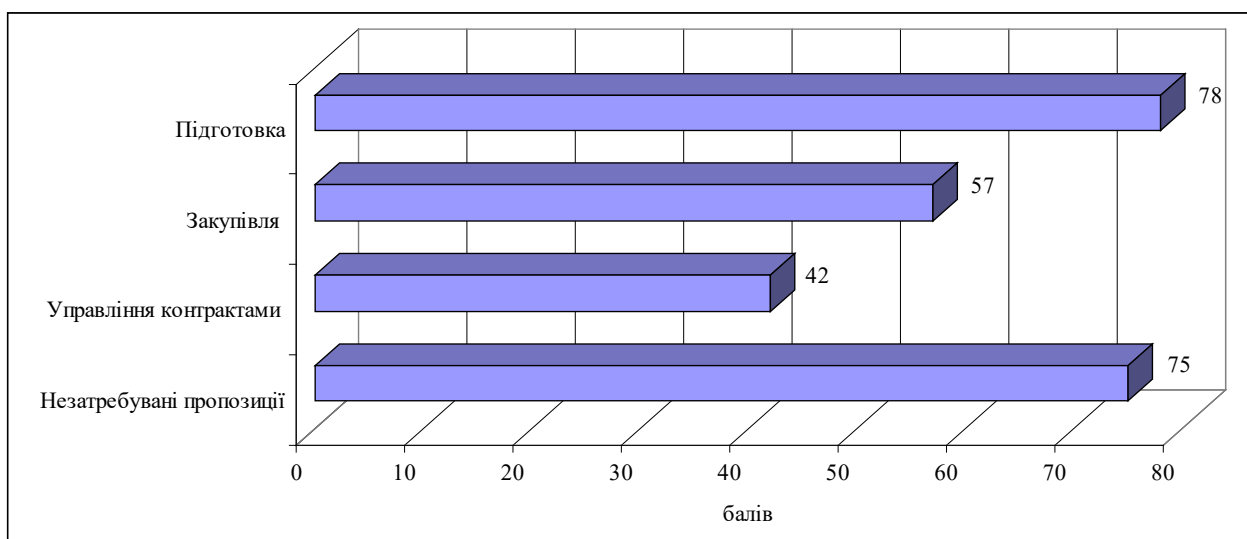

Рис. 1. Оцінка системи публічних закупівель України Світовим банком згідно даних Звіту за 2018 рік

Джерело: сформовано автором на основі [3]

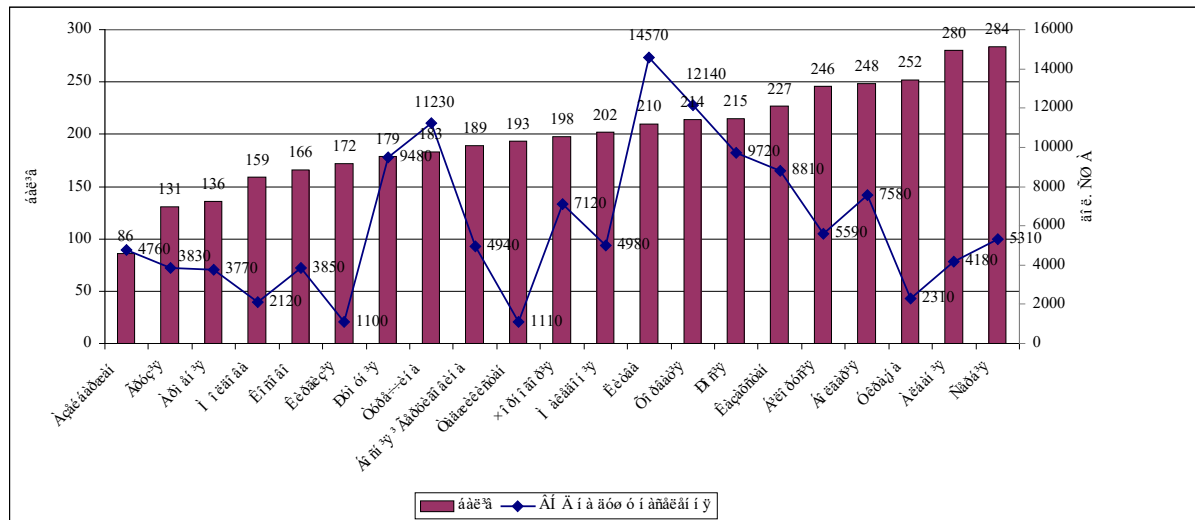

Рис. 2. Рейтинг країн групи «Європа та Центральна Азія» щодо оцінювання ефективності системи публічних закупівель

Джерело: сформовано автором на основі Звіту Світового банку за 2018 рік [3]

законодавчим вимогам система оцінена в 57 балів. Найнижчою є оцінка щодо управління контрактами, яка становить 42 бали, чим підтверджується необхідність та зумовлюється потреба щодо забезпечення ефективності системи публічних закупівель на всіх етапах життєвого циклу предметів закупівель (товарів, робіт, послуг).

Оцінюючи рейтинг системи публічних закупівель України у «свій» групі (рис. 2), варто зазначити, що Україна (252 бали) посідає 3 місце за кількістю набраних балів, поступаючись лише Албанії (280 балів) та Сербії (284 бали).

Важливим, досить суперечливим та незрозумілим є факт щодо зворотнього зв'язку високого показника

ВНД на душу населення (дол. США) (далі — ВНД) та загальною кількістю балів. Виходить, всі країни (крім Молдови, Румунії та Таджикистану), мають вищий і суттєво вищий показник ВНД, однак займають нижчі та останні позиції в рейтингу.

З метою визначення України в рейтингу Європейських країн з високим рівнем доходу, нами внесено кількість набраних балів українською системою публічних закупівель у 2018 році (рис. 3).

Незрозуміла та досить суперечлива тенденція збереглася і в даному аналітичному дослідженні. Так, Швейцарія, маючи показник ВНД на душу населення 81240 дол. США займає останню позицію в рейтингу, а Україна з аналогічним показником в 2310 дол.

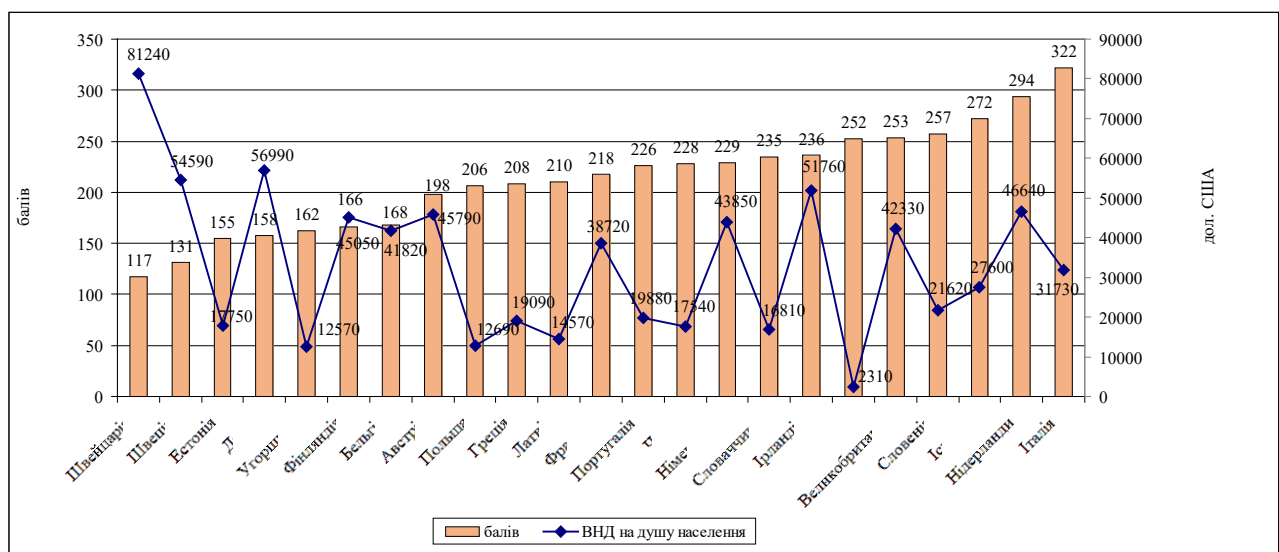

Рис. 3. Рейтинг «країн Європи з високим рівнем доходу» (крім України) в частині оцінювання ефективності системи публічних закупівель

Джерело: сформовано автором на основі Звіту Світового банку за 2018 рік [3]

США займає 5-те місце в рейтингу, випереджаючи такі країни з вищими показниками, як Швеція, Естонія, Данія, Угорщина, Фінляндія, Бельгія, Австрія, Польща, Греція, Латвія, Франція, Португалія, Чехія, Німеччина, Словаччина та Ірландія.

Детально аналізуючи дані таблиці 2, приходимо до висновку, що у всіх досліджуваних країнах (крім Італії, Нідерландів, Іспанії, Словенії) не буває на практиці незатребуваних пропозицій, згідно яких українська система публічних закупівель оцінена в 75 балів.

Саме тому, з метою виявлення недоліків методики вважаємо за доцільне навести детальну характеристику наданих українською стороною відповідей для оцінки ефективності системи публічних закупівель (табл. 3–6) та порівняти їх з досвідом країн, які мали найвищі бали по кожному з блоків.

Отже, за блоком «Підготовка» (табл. 3) найбільшою кількістю балів було оцінено ефективність системи Великобританії (96 балів), України — 78 зі 100 балів, що є досить високим показником. Наприклад, досвід Великобританії вказує на такі відмінності, що могли б бути рекомендовані в Україні для перейняття досвіду:

- 1) як на переддоговірній стадії, так і після підписання контрактів існує контроль з боку Центрального бюджетного органу (в Україні — Уповноваженого органу, Мінекономрозвитку), що сприяє економії бюджетних коштів;
- 2) у Великобританії встановлена детальна процедура здійснення публічних закупівель у відповідності до пріоритетності державних інвестицій. Такий механізм в Україні відсутній, хоча є необхідним для її соціально-економічного розвитку;

Таблиця 2

Рейтинг країн Європи, які включені до групи країн ОЕСР з високим рівнем доходу за підсумковою кількістю балів оцінювання ефективності системи публічних закупівель

Країни	Кількість балів				Разом	ВНД на душу населення	
	Підготовка	Закупівля	Управління контрактами	Незатребувані пропозиції		дол. США	Місце
Італія	77	86	76	83	322	31730	12
Нідерланди	81	80	75	58	294	46640	5
Іспанія	61	87	70	54	272	27600	13
Словенія	48	81	45	83	257	21620	14
Великобританія	96	86	71	*	253	42330	9
Україна	78	57	42	75	252	2310	18
Ірландія	88	78	70	*	236	51760	4
Словаччина	86	94	55	*	235	16810	19
Німеччина	86	74	69	*	229	43850	8
Чехія	71	87	70	*	228	17540	18
Португалія	67	81	78	*	226	19880	15
Франція	76	89	53	*	218	38720	11
Латвія	72	72	66	*	210	14570	20
Греція	58	91	59	*	208	19090	16
Польща	65	87	54	*	206	12690	21
Австрія	68	77	53	*	198	45790	6
Бельгія	39	79	50	*	168	41820	10
Фінляндія	46	73	47	*	166	45050	7
Угорщина	13	91	58	*	162	12570	22
Данія	36	77	45	*	158	56990	2
Естонія	34	87	34	*	155	17750	17
Швеція	32	65	34	*	131	54590	3
Швейцарія	51	56	10	*	117	81240	1

Примітка: за класифікацією Світового банку Україна не входить до країн з високим рівнем доходу, однак включена до таблиці з метою проведення детального дослідження та порівняння

* не регулюється і не буває на практиці.

Джерело: за даними Світового Банку, 2018 [3]

- 3) на відміну від України, у Великобританії розроблена чітка та конкретна методологія проведення економічного аналізу. Незрозумілою та досить суперечливою є відповідь щодо даного пункту українськими експертами, оскільки на сьогодні в Україні немає затверджених методик в частині аналізу публічних закупівель (ні офіційних, ні проектів);
- 4) за такими параметрами, як «Оцінка фінансової доступності», «Ідентифікація ризику», «Порівняльна оцінка пропозицій учасників», «Аналіз впливу на навколишнє середовище» та «Оцінка фінансової стабільності або кредитоспроможності» у відповідях щодо обох країн вказано про існування конкретної методики, що також є досить суперечливим, оскільки, наприклад, на нашу думку, не оцінено вплив методики оцінки пропозицій учасників на якість та ефективність функціонування системи публічних закупівель. Варто зазначити, що, по-перше, з кожним роком

удосконалюються підходи до оцінки пропозицій за різними критеріями, по-друге, незрозуміло і досить неконкретно, що ж саме експерти Світового банку визначають, як методологію. Наприклад, пункти щодо оцінки стабільності визначені кількома абзацами Закону України «Про публічні закупівлі» [8]. Залишається відкритим питання, чи рівнозначне дане відповідь (тлумачення) методології з даних питань у Великобританії.

- 5) негативним моментом в системі публічних закупівель є відсутність конкретної методології з оцінки ринку, що, на нашу думку, потенційно може призводити до втрат бюджетних коштів.

В результаті оцінки ефективності публічних закупівель за блоком «Закупівля» (табл. 4) найбільшою кількістю балів оцінена система закупівель Словаччини (94 бали), (Україна — 57 балів).

Варто зазначити, що загальна оцінка системи публічних закупівель складає лише 60% від оцінки

Таблиця 3

Методика оцінки ефективності системи публічних закупівель в Україні (блок «Підготовка»)

№ п/п	Питання	Відповіді на тестування	
		Україна	Країни з найвищими балами
1	2	3	4
Блок 1. Підготовка			
	<i>Кількість балів за блоком</i>	Україна (78 балів)	Великобританія (96 балів)
1	Схвалення центрального бюджетного органу	Так, лише до тендеру	Так. Як перед тендером, так і підписанням контракту
2	Фіскальне поводження	Так	Так
3	Публічні закупівлі відповідно до пріоритетності державних інвестицій	Так. Детальна процедура не регламентована	Так. Детальна процедура встановлена
4	Оцінка економічного аналізу	Так. Розроблена конкретна методологія	Так. Розроблена конкретна методологія
5	Оцінка фінансової доступності	Так. Розроблена конкретна методологія	Так. Спеціальна методологія розроблена
6	Ідентифікація ризику	Так. Розроблена конкретна методологія	Так. Розроблена конкретна методологія
7	Порівняльна оцінка пропозицій учасників	Так. Розроблена конкретна методологія	Так. Розроблена конкретна методологія
8	Оцінка фінансової стабільності або кредитоспроможності	Так. Розроблена конкретна методологія	Так. Розроблена конкретна методологія
9	Оцінка ринку	Ні	Так. Спеціальна методологія розроблена
10	Аналіз впливу на навколишнє середовище	Так. Розроблена конкретна методологія	Так. Розроблена конкретна методологія
11	Оцінки, включені до ПЗР та / або тендерні документи	Так. Оцінки також доступні в Інтернеті	Так. Оцінки також доступні в Інтернеті
12	Проект контракту ДПП, включений до ПЗП	Так. Тендерні документи також доступні в Інтернеті	Так. Тендерні документи також доступні в Інтернеті
13	Стандартизовані типові договори	Так	Так

Джерело: сформовано за даними Світового Банку, 2018 [3]

Таблиця 4

**Методика оцінки ефективності системи публічних закупівель
в Україні (блок «Закупівля»)**

№ п/п	Питання	Відповіді на тестування	
		Україна	Країни з найвищими балами
1	2	3	4
	Закупівля		
	<i>Кількість балів за блоком</i>	Україна (57 балів)	Словаччина (94 бали)
1	Члени комітету з оцінки повинні відповідати конкретній кваліфікації	Так. Детальне членство та / або кваліфікація регулюється	Так. Детальне членство та / або кваліфікація не регламентовані
2	Повідомлення про державні закупівлі щодо ДПП, видане органом, що здійснює замовлення	Так. Доступно в Інтернеті	Так. Доступно в Інтернеті
3	Зарубіжні компанії, що мають дозвіл на участь в торгах	Так	Так
4	Мінімальний період часу для подання заявок	Так, 30 календарних днів	Так, 30 календарних днів
5	Наявність різноманітних процедур закупівель	Так. Обмежена процедура (конкурсна процедура зі стадією попередньої кваліфікації)	Так. Відкрита процедура (одноетапний тендер). Обмежена процедура (змагальна процедура зі стадією попередньої кваліфікації). Конкурентний діалог та / або багатоетапний тендер
6	Прямі переговори не є дискреційними.	Так	Так
7	У тендерних документах визначено критерії попередньої кваліфікації / короткого списку	Так	Так
8	У тендерній документації детально визначено процедуру закупівлі	Так. У тендерних документах визначено критерії попередньої кваліфікації / короткого списку (якщо такі застосовуються).	Так
9	Роз'яснення питань для повідомлення про закупівлі	Так. Відповіді не оприлюднені.	Так. Відповіді публічно оприлюднені
10	Попередня конференція	Ні.	Так. Результати публічно розкриті
11	Фінансова модель, подана з пропозицією	Ні.	Так
12	Пропозиції оцінюються виключно у відповідності до опублікованих критеріїв	Так	Так
13	Дії, коли надійшла лише одна пропозиція	Так. Детальна процедура не врегульована.	Так. Детальний порядок встановлений
14	Публікація повідомлення про переможця	Так. Доступно онлайн	Так. Доступно в Інтернеті
15	Повідомлення про результат процесу закупівель ДПП	Так. Підстави для відбору включені	Так. Підстава для відбору включена
16	Період бездіяльності	Ні	Так. 16 календарних днів. Період затримки, зазначений у повідомленні про переможця
17	Переговори з учасником торгів обмежені	Ні	Так
18	Публікація договору	Так Доступно в Інтернеті	Так Доступно в Інтернеті

Джерело: сформовано за даними Світового Банку, 2018 [3]

в Словаччині, однак із 18 запитань даного блоку — 12 відповідей були ідентичними та 2 подібними (з уточненнями). Виходить, тільки 4 з них були категоричними і становили решту (40%) складу балів системи закупівель Словаччини. Так, в Україні немає досвіду щодо попередньої конференції на етапі здійснення закупівель, однак, враховуючи кількість набраних системою балів, можна припустити про однозначно позитивний ефект.

Іншою відмінністю є відсутність в Україні досвіду подачі учасниками в якості пропозиції фінансової моделі, що було б цікавим з погляду імплементації в систему публічних закупівель України. Важливим позитивним досвідом було б визначення права учасників на 16 календарних днів «бездіяльності», що означає підвищену в майбутньому якість договірної та обліково-аналітичної інформації.

Таблиця 5

**Методика оцінки ефективності системи публічних закупівель
в Україні (блок «Управління контрактами»)**

№ п/п	Питання	Відповіді на тестування	
		Україна	Країни з найвищими балами
1	2	3	4
Управління контрактами			
	<i>Кількість балів за блоком</i>	Україна (42 бали)	Португалія (78 балів)
1	Система управління виконання та реалізації договору	Ні	Так Створення команди з управління контрактами ДПП. Участь команди в закупівлях
2	Система відстеження ходу та завершення будівельних робіт	Так	Так
3	Система моніторингу та оцінки виконання договору ДПП	Так Приватний партнер надає періодичну інформацію	Так Оцінка ефективності відповідно до встановлених критеріїв. Зменшення платежів за невиконання. Приватний партнер надає періодичну інформацію. Орган із закупівель збирає інформацію. Інформація про продуктивність публікується в Інтернеті
4	Іноземним компаніям дозволено репатріювати (повертати) доходи	Ні	Так
5	Зміна структури (складу зацікавлених сторін) приватного партнера та / або регулювання договору ДПП, що регулюється	Ні	Так Однакові вимоги, юридично необхідні для суб'єкта, що замінює
6	Модифікація / повторне узгодження договору ДПП (після підписання договору) регулюється	Так	Так Необхідно затвердити додатковий урядовий орган. Можлива одностороння зміна замовником. Положення про: зміни сфери застосування; зміни в розподілі ризику; зміни економічного балансу; зміни тривалості; зміни ціни або тарифу
7	Обставини, які можуть виникнути протягом життя договору про ДПП, регулюються	Так Суттєві несприятливі дії уряду. Зміна закону. Рефінансування	Так Форс мажор. Суттєві несприятливі дії уряду. Підрядчики
8	Механізми вирішення спорів	Так, внутрішній арбітраж. Міжнародний арбітраж. Вирішення спорів між державою-інвестором (ISDS)	Так Місцевий орган адміністративного контролю. Внутрішній арбітраж. Міжнародний арбітраж. Вирішення спорів між державою-інвестором (ISDS)
9	Права на використання кредитів	Так чітко встановлено в нормативно-правовій базі	Так Регулюється як частина прямої угоди або в договорі ДПП
10	Підстави для розірвання договору ДПП	Так Наслідки припинення прямо регламентовані	Так Наслідки припинення прямо регламентовані

Джерело: сформовано за даними Світового Банку, 2018 [3]

Суттєвою відмінністю також є обмеження переговорів з учасниками торгів. Зміни Закону України «Про публічні закупівлі» [8], які вступають в дію з 19 квітня 2020 передбачають, що «для планування закупівель та підготовки до проведення закупівель замовники можуть проводити попередні ринкові консультації з метою аналізу ринку, у тому числі запитувати й отримувати рекомендації та інформацію від суб'єктів господарювання. Такі рекомендації та інформація можуть використовуватися замовником під час підготовки до проведення закупівлі. Консультації можуть проводитися через електронну систему закупівель шляхом надсилання запитань замовником та отримання відповідей від суб'єктів господарювання або шляхом організації відкритих зустрічей з потенційними учасниками. Проведення попередніх ринкових консультацій замовником не вважається участю суб'єктів господарювання у підготовці вимог до тендерної документації [8]». На нашу думку, такий досвід може мати і негативні наслідки, оскільки може мати загрозу корупційних дій та антиконкурентних узгоджених дій в частині попередніх домовленостей між учасниками та замовниками, що може призводити до дискримінації учасників.

В блоці питань щодо «Управління контрактами» (табл. 5) максимальною кількістю балів була оцінена система публічних закупівель Португалії (78 балів), (України — 42 бали).

Так, позитивним досвідом в Україні стало б запровадження системи управління виконання договору. Як доповнення, варто зазначити, що в Україні відсутній контроль за гарантійним обслуговуванням, що також має загрозу щодо майбутніх перевитрат бюджетних ресурсів, пов'язаними із проведенням ремонтів, дообладнань, заміни деталей обладнання і т.д.

Відмінністю в системах закупівель є відсутність в Україні дозволу іноземним компаніям репатріювати (повертати) доходи, однак така практика в Португалії існує. Також система публічних закупівель Португалії дозволяє змінювати структуру (склад зацікавлених сторін) приватного партнера та / або регулювати договори (встановлюються однакові вимоги, юридично необхідні для суб'єкта, що замінює учасника закупівель).

Результати оцінки ефективності української системи публічних закупівель за блоком «Незатребувані пропозиції» (табл. 6) були порівняні з Італією — однією з 5 європейських країн, в яких здійснюються на практиці такі закупівлі (Італія — 83 бали; Україна — 75 балів). Всі відповіді обох країн є ідентичними, однак в частині оцінки узгодженості незатребуваних пропозицій з іншими державними пріоритетами українською системою не регламентована детальна процедура, натомість в Італії встановлений детальний і чіткий порядок.

Вважаємо, що існування незатребуваних пропозицій в системі публічних закупівель є негативним

Таблиця 6

**Методика оцінки ефективності системи публічних закупівель
в Україні (блок «Незатребувані пропозиції»)**

№ п/п	Питання	Відповіді на тестування	
		Україна	Країни з найвищими балами
1	2	3	4
	Незатребувані пропозиції		
	<i>Кількість балів за блоком</i>	Україна (75 балів)	Італія (83 бали)
1	Регулювання пропозицій	Чітко регламентовані	Так Чітко регламентовані
2	Оцінка для оцінки небажаних пропозицій	Так	Так
3	Процедура перевірки та / або попереднього аналізу техніко-економічного обґрунтування	Так	Так
4	Оцінка узгодженості незатребуваних пропозицій з іншими державними пріоритетами	Так Детальна процедура не регламентована	Так Детальний порядок встановлений
5	Конкурентна процедура закупівлі ДПП для УПП	Так	Так
6	Мінімальний період часу для подання заявок	Так 30 календарних днів	Так 35 календарних днів

Джерело: сформовано за даними Світового Банку, 2018 [3]

явищем, оскільки призводить до викривлення інформації щодо використання публічних (бюджетних) коштів, а відтак і неможливістю здійснити якісний аналіз використання бюджетних коштів. Разом з тим, існують суперечності та плутанина в термінологічному аспекті, оскільки, відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» [8], публічні закупівлі — це придбання замовником товарів, робіт і послуг у порядку, встановленому цим Законом. В даному визначенні наголос варто зробити на поняттях «замовник» і «визначений порядок». Отже, суперечності щодо існування незатребуваних пропозицій полягають в наступному:

- 1) замовник — органи державної влади, правоохоронні органи, органи місцевого самоврядування, об'єднання територіальних громад, Пенсійний фонд України, органи соціального страхування); юридичні особи, які є розпорядником, одержувачем бюджетних коштів; органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, які володіють більшістю голосів у вищому органі управління юридичної особи; у статутному капіталі юридичної особи державна або комунальна частка акцій (часток, паїв) перевищує 50 відсотків; юридичні особи та/або суб'єкти з наявними спеціальними або ексклюзивними правами. Існування на аналітичних сайтах (<https://bi.prozorro.org>) сфери публічних закупівель інформації щодо будь-яких замовників (в т.ч. на добровільній основі — ПП, ТОВ, СТОВ, ФГ, Громадських організацій) означає, що узагальнення та представлення такої інформації Уповноваженим органом є некоректним, оскільки стосується не тільки публічних закупівель за бюджетні кошти (кошти державних підприємств), а й закупівель в цілому. Отже, вважаємо за доцільне пошук шляхів для реалізації потреби в чіткому розмежування інформації: публічні закупівлі — публічні кошти (бюджетні кошти, кошти держпідприємств; комерційні закупівлі — власні кошти госпрозрахункових підприємств, як представників бізнесу).
- 2) порядок, визначений Законом [8] передбачає, що він застосовується у випадках, коли вартість предмета закупівлі товарів, послуг (послуг) дорівнює або перевищує 200 тисяч гривень, а робіт — 1,5 мільйона гривень; вартість предмета закупівлі товарів, послуг дорівнює або перевищує 1 мільйон гривень, а робіт — 5 мільйонів гривень; у разі здійснення закупівель товарів, робіт і послуг, вартість яких не перевищує 50 тисяч гривень. Однак, існують закупівлі, вартість яких є меншою за вартість, що встановлена в абзацах другому і третьому частини першої статті

2 Закону України «Про публічні закупівлі» та порядок здійснення яких визначається Наказом ДП «Прозорро» від 19.03.2019 р. № 10, де взагалі відсутнє застосування терміну «публічні закупівлі», натомість визначено поняття «закупівлі». Проблемні аспекти термінологічного використання даного поняття були розкриті в першому розділі дослідження, однак, узагальнюючи варто підтвердити тезу першого пункту, відзначаючи, що поняття «закупівлі» повинно включати публічні закупівлі (бюджетні, державні кошти) та комерційні закупівлі (власні кошти представників бізнесу).

Таким чином, варто узагальнити, що незатребувані пропозиції ніяк не повинні стосуватися публічних закупівель, які так чи інакше передбачають використання бюджетних коштів, незалежно від типів замовників.

Оскільки незатребувані пропозиції стосуються комерційних закупівель, вважаємо, що з сайтів, які належать Уповноваженому органу (Мінекономіки) повинні бути вилучені модулі та будь-які можливості участі замовників (в розумінні закону), які здійснюють «публічні закупівлі». Тільки після такого суттєвого корегування, коректно будуть сформовані звіти різних органів щодо стану та розвитку системи публічних закупівель в межах їх функцій та повноважень, що забезпечить достовірну та однакову за різними джерелами інформацію, а також сприятиме проведенню якісного економічного аналізу, а відтак прийняття ефективних управлінських рішень на мікро- і макrorівнях щодо захисту та підтримки вітчизняних учасників (виробників товарів, підприємців робіт, послуг) (рис. 4).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Як свідчать результати проведеного дослідження, аналіз ефективності публічних закупівель за методикою Світового банку на рівні окремої країни вимагає уточнення та адаптації. Зокрема, варто врахувати той факт, що на електронних майданчиках, які створені для систематизації та узагальнення інформації щодо публічних та комерційних закупівель інформація не розмежована, що перешкоджає не тільки проведенню якісного аналізу для прийняття ефективних рішень, а й здійсненню дієвого контролю за використанням публічних ресурсів.

Таким чином, упорядкування термінологічного апарату щодо визначення понять «закупівлі» та «публічні закупівлі», а також розмежування функцій електронних майданчиків та платформ в розрізі публічних та комерційних закупівель дозволить здійснювати якісний аналіз в різних розрізах та необхідних аналітичних вибірках.

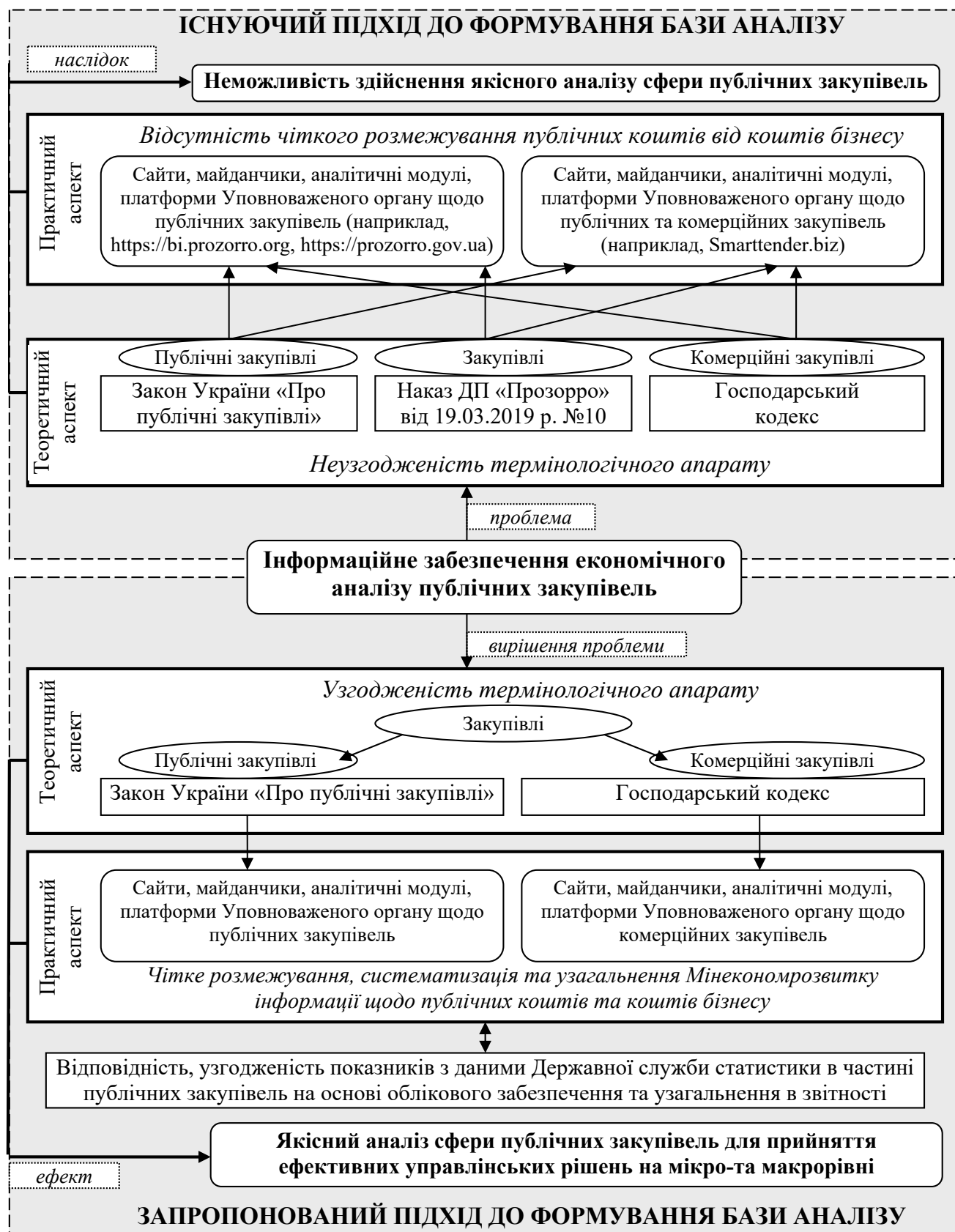

Рис. 4. Існуюча та запропонована система інформаційного забезпечення економічного аналізу публічних закупівель

Джерело: розроблено автором

Для забезпечення достовірності та надійності інформації щодо публічних закупівель в Україні, пропонуємо шляхом розробки пропозицій до удосконалення облікового забезпечення та фінансової звітності замовників систематизувати і узагальнювати таку інформацію Державною службою статистики, тим самим забезпечуючи дотримання таких запропонованих принципів аналізу, як повнота та офіційна фіксація даних. Методологія удосконалення обліково-аналітичного та звітного забезпечення управління системою публічних закупівель є одним із перспективних напрямків подальших досліджень.

Більшість країн світу на сьогоднішній день накопили великий досвід в проведенні протекціоністської політики та захисті свого товаровиробника. Інструменти сучасної протекціоністської політики є велими різноманітні та продовжують удосконалюватися і збагачуватися новими підходами. У цьому контексті актуальним є вивчення наявного міжнародного досвіду для вироблення адекватних і дієвих механізмів захисту вітчизняного виробника [5, с. 414]. Відтак, вважаємо за необхідне особливу увагу в своїх наступних дослідженнях приділити контрольно-аналітичному забезпеченню управління публічними закупівлями для захисту та підтримки вітчизняних учасників.

Література

1. World Bank Group. 2016. Benchmarking Public Procurement 2016: Assessing Public Procurement Systems in 77 Economies. Washington, DC: World Bank. URL: <http://bpp.worldbank.org/reports>
2. World Bank Group. 2017. Benchmarking Public Procurement 2017: Assessing Public Procurement Regulatory Systems in 180 economies. Washington, DC: World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32500>
3. Procuring Infrastructure Public-Private Partnerships Report 2018: Assessing Government Capability to Prepare, Procure, and Manage PPPs. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/29605>
4. Кауфман Д. 10 мифов о государственном управлении и коррупции // Финансы & развитие. Сентябрь 2005. С. 41–43. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/rus/2005/09/pdf/basics.pdf>
5. Юдіцький О. Л. Захист вітчизняного товаровиробника при здійсненні державних закупівель: зарубіжний досвід // Держава і право. 2011. Випуск 51. С. 414–420.
6. Шалімова Н. С. Міжнародний рейтинг ефективності системи публічних закупівель («Benchmarking Public Procurement») та його використання в державному аудиті // Економічний простір. 2017. № 127. С. 48–60.
7. Максимова В. Ф., Слободяник Ю. Б. Системний підхід до розвитку державного аудиту в Україні // Облік і фінанси. 2013. № 4(62). С. 114–120.
8. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19/ed20171026>

References

1. World Bank Group. 2016. Benchmarking Public Procurement 2016: Assessing Public Procurement Systems in 77 Economies. Washington, DC: World Bank. URL: <http://bpp.worldbank.org/reports>
2. World Bank Group. 2017. Benchmarking Public Procurement 2017: Assessing Public Procurement Regulatory Systems in 180 economies. Washington, DC: World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32500>
3. Procuring Infrastructure Public-Private Partnerships Report 2018: Assessing Government Capability to Prepare, Procure, and Manage PPPs. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/29605>
4. Kaufman D. 10 mifov o hosudarstvennom upravlenii i korruptsii // Finansy & razvitie. Sentiabr 2005. S. 41–43. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/rus/2005/09/pdf/basics.pdf>
5. Yuditskyi O. L. Zakhyst vitchyznianoho tovarovyrobnyka pry zdiisnenni derzhavnykh zakupivel: zarubizhnyi dosvid. Derzhava i pravo. 2011. Vypusk 51. S. 414–420.
6. Shalimova N. S. Mizhnarodnyi reitynh efektyvnosti systemy publichnykh zakupivel («Benchmarking Public Procurement») ta yoho vykorystannia v derzhavnomu audyti. Ekonomichniy prostir. 2017. № 127. S. 48–60.
7. Maksimova V. F., Slobodianyuk Yu. B. Systemnyi pidkhid do rozvytku derzhavnoho audytu v Ukraini. Oblik i finansy. 2013. № 4(62). S. 114–120.
8. Pro publichni zakupivli: Zakon Ukrainy vid 25.12.2015 r. № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19/ed20171026>

Кононова Олександра Євгеніївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів, обліку та маркетингу

ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»

Кононова Александра Евгеньевна

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры финансов, учета и маркетинга

ГВУЗ «Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры»

Kononova Oleksandra

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Marketing

Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture

DOI: 10.25313/2520-2294-2020-4-5884

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ КООПЕТИЦІЇ СУБ'ЄКТІВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК ПАРТНЕРСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ВНЕДРЕНИЯ СТРАТЕГИИ КООПЕТИЦИИ СУБЪЕКТОВ СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ ЗА СЧЕТ ПАРТНЕРСКОЕ ОБЪЕДИНЕНИЕ

THE ASSESSMENT OF IMPLEMENTATION EFFICIENCY OF THE COOPETATION OF UKRAINE SUBJECTS STRUCTURE WITH THE ACCOUNT OF PARTNERSHIP ASSOCIATION

Анотація. У статті розглянуті основні напрямки покращення ефективності стратегій розвитку будівельної галузі України. Визначення оптимізаційних напрямків буде здійснено із використанням: методу прогнозування, який необхідний для загального встановлення прогнозів розвитку функціонування суб'єктів будівельної галузі України; методу моделювання, адаптації та модифікації, які необхідні для пристосування провідного досвіду країн Заходу в сфері вирішення зазначеної проблематики; порівняльного методу, який дасть змогу оцінити переваги та недоліки впровадження напрямків (заходів) оптимізації; синергетичного методу, впровадження якого передбачає отримання додаткового ефекту від успішно організованої взаємодії суб'єктів господарювання (суб'єктів будівельної галузі різних категорій). В роботі представлено схему впровадження стратегії коопетиції в умовах функціонування суб'єктів будівельної галузі України.

Основним оптимізаційним напрямком покращення стратегічного управління суб'єктів будівельної галузі України є впровадження стратегії коопетиції (стратегії розвитку організованого інституційного багаторівневого господарства, керованого із застосуванням ринкових методів). Для прогнозування зазначеної стратегії пропонується скористатись результатами розглянутого досвіду польської будівельної галузі, висновками щодо проблем впровадження даного стратегічного напрямку, характеристиками стосовно стану розвитку підприємств будівельної галузі України.

Визначено, що представлені пропозиції сформульовані на основі удосконалення провідного зарубіжного досвіду стратегічного управління з урахуванням умов функціонування основних категорій учасників будівельної галузі України. Керуючись методичною пропозицією здійснено обґрунтування впровадження оптимізаційних шляхів стосовно діяльності досліджуваних суб'єктів будівельної галузі, визначено перспективну ефективність розвитку відповідно до визначених напрямків, доведено ґрунтовність методики.

Відповідно до результатів розрахунків визначено, що ПрАТ «ХК «Київміськбуд» здійснює ефективне впровадження стратегії коопетиції, вказане пов'язано з масштабами діяльності вказаного підприємства і його провідним місцем на

ринку до інтеграції, перспективами функціонування в рамках нового інтеграційного об'єднання. Для інших суб'єктів галузі також за умов успішної реалізації стратегії можливий ефективний розвиток.

Ключові слова: стратегія, розвиток, ефективність, напрями оптимізації, стратегія коопетиції, будівельна галузь.

Аннотация. В статье рассмотрены основные направления повышения эффективности стратегий развития строительной отрасли Украины. Определение оптимизационных направлений будет осуществлено с использованием: метода прогнозирования, который необходим для общего установления прогнозов развития функционирования субъектов строительной отрасли Украины; метода моделирования, адаптации и модификации, которые необходимы для приспособления ведущего опыта стран Запада в сфере решения указанной проблематики; сравнительного метода, который позволит оценить преимущества и недостатки внедрения направлений (мероприятий) оптимизации; синергетического метода, внедрение которого предусматривает получение дополнительного эффекта от успешно организованного взаимодействия субъектов (субъектов строительной отрасли различных категорий). В работе представлена схема внедрения стратегии коопетиции в условиях функционирования субъектов строительной отрасли Украины.

Основным оптимизационным направлением улучшения стратегического управления субъектов строительной отрасли Украины является внедрение стратегии коопетиции (стратегии развития организованного институционального многоуровневого хозяйства, управляемого с применением рыночных методов). Для прогнозирования указанной стратегии предлагается воспользоваться результатами рассматриваемого опыта польской строительной отрасли, выводами по проблемам внедрения данного стратегического направления, характеристиками относительно состояния развития предприятий строительной отрасли Украины.

Определено, что представленные предложения сформулированы на основе совершенствования ведущего зарубежного опыта стратегического управления с учетом условий функционирования основных категорий участников строительной отрасли Украины. Руководствуясь методическим предложением осуществлено обоснование внедрения оптимизационных путей относительно деятельности исследуемых субъектов строительной отрасли, определена перспективная эффективность развития в соответствии с определенными направлениями, доказано основательность методики.

Согласно результатам расчетов определено, что ЗАО «ХК «Киевгорстрой» осуществляет эффективное внедрение стратегии коопетиции, это связано с масштабами деятельности указанного предприятия и его ведущим местом на рынке к интеграции, перспективами функционирования в рамках нового интеграционного объединения. Для других субъектов отрасли также при успешной реализации стратегии возможно эффективное развитие.

Ключевые слова: стратегия, развитие, эффективность, направления оптимизации, стратегия коопетиции, строительная отрасль.

Summary. The effectiveness of the development strategies of the subjects of the construction industry depends on the optimal development, justification and implementation of areas of improvement in the field of management and organization of operation, management of optimization of financial and economic indicators (costs, revenue (revenue) from sales, profits), market indicators, related with the competitiveness of products (services). The development of openness of the market environment and society implies the entry into the market of new entrants to the construction industry, who can compete with each other in the chosen niche. Accordingly, in order to be successful in today's market environment, construction industry actors need to continually improve the effectiveness of development strategies, which must be flexible to external and internal transformations.

The article deals with the main directions of improving the effectiveness of development strategies of the Ukrainian construction industry. The optimization directions will be determined using: the forecasting method, which is necessary for the general establishment of forecasts of the development of functioning of the subjects of the construction industry in Ukraine; methods of modeling, adaptation and modification, which are necessary for the adaptation of the leading experience of the countries of the West in the sphere of the solution of the mentioned problem; a comparative method that will allow to evaluate the advantages and disadvantages of implementing optimization directions (measures); a synergistic method, the implementation of which provides the additional effect of successfully organized interaction of economic entities (construction industry entities of different categories).

The purpose of the article is to determine the scheme of implementation of the co-operative strategy in the conditions of functioning of the subjects of the construction industry of Ukraine and the order of predictive and actual assessment of the effectiveness of the implementation of the co-operative strategy for integrated integration in the current conditions of functioning of the subjects of the construction industry of Ukraine.

The paper presents the scheme of implementation of the strategy of co-operation in the conditions of functioning of the subjects of the construction industry of Ukraine.

Key words: strategy, development, efficiency, areas of optimization, co-op strategy, construction industry.

Постановка проблеми. Ефективність стратегій розвитку суб'єктів будівельної галузі залежить від оптимальної розробки, обґрунтування та впровадження напрямків удосконалення в сфері управління та організації функціонування, управління оптимізацією фінансово-економічними показниками (витрати, виручка (дохід) від реалізації, прибуток), ринковими показниками, пов'язаними з конкурентоспроможністю продукції (послуг). Розвиток відкритості ринкового середовища та суспільства передбачає вихід на ринок нових учасників будівельної галузі, які можуть скласти вагому конкуренцію в обраній ніші. Відповідно, для успішної діяльності в сучасних ринкових умовах суб'єктам будівельної галузі слід постійно покращувати стан ефективності стратегій розвитку, які повинні бути гнучкими до трансформацій зовнішнього та внутрішнього характеру. Спробуємо сформулювати основні напрямки покращення ефективності стратегій розвитку будівельної галузі України. Визначення оптимізаційних напрямків буде здійснено із використанням: методу прогнозування, який необхідний для загального встановлення прогнозів розвитку функціонування суб'єктів будівельної галузі України; методу моделювання, адаптації та модифікації, які необхідні для пристосування провідного досвіду країн Заходу в сфері вирішення зазначеної проблематики; порівняльного методу, який дасть змогу оцінити переваги та недоліки впровадження напрямків (заходів) оптимізації; синергетичного методу, впровадження якого передбачає отримання додаткового ефекту від успішно організованої взаємодії суб'єктів господарювання (суб'єктів будівельної галузі різних категорій). Розроблення напрямків покращення в зазначеній сфері передбачено здійснювати на підставі використання кількісних (параметричних) показників, з урахуванням проблем розвитку досліджуваних суб'єктів будівельної галузі України, проблемних аспектів адаптації провідного зарубіжного досвіду щодо стратегічного управління тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок вивченням питань покращення ефективності стратегій розвитку в будівництві займалися вітчизняні та зарубіжні науковці, дослідники, серед яких: В. Торкатюк, Л. Бойко, М. Сухонос, Е. Калицький, Ю. Пинда, Л. Хетемьяки, М. Ханевінкель, Б. Муйс, М. Оллікайнен, М. Палаї, А. Трасобарес (проблеми впровадження стратегій, націлених на підвищення стійкості та ефективності використання ресурсів будівельного сектору, в тому числі деревини); низка авторів, які вивчали окремі проблеми впровадження європейського досвіду стратегічного управління на багатогалузевому рівні [1–5].

Формулювання цілей статті. Визначити схему впровадження стратегії коопетиції в умовах функціонування суб'єктів будівельної галузі України та навести порядок прогнозової та фактичної оцінки ефективності впровадження стратегії коопетиції для інтегрованого об'єднання в сучасних умовах функціонування суб'єктів будівельної галузі України.

Виклад основного матеріалу. Основним оптимізаційним напрямком покращення стратегічного управління суб'єктів будівельної галузі України є впровадження стратегії коопетиції (стратегії розвитку організованого інституційного багаторівневого господарства, керованого із застосуванням ринкових методів). Для прогнозування зазначеної стратегії пропонується скористатись результатами розглянутого досвіду польської будівельної галузі [6; 7; 8], висновками щодо проблем впровадження даного стратегічного напрямку, характеристиками стосовно стану розвитку підприємств будівельної галузі України.

Визначимо основні шляхи впровадження стратегії коопетиції в умовах функціонування суб'єктів будівельної галузі України. Основними суб'єктами дослідження в дисертації є п'ять підприємств будівельної галузі, які є найбільшими підприємствами будівельної галузі України (ДП АТ «БК «Укрбуд» (реалізується стабілізаційна стратегія лідерства та відзначається прогрес розвитку (позитивні реалізовані можливості, які є більшими, аніж планові), в т. ч. завдяки впливу синергетизму використання інноваційних стратегій)), ПрАТ «ХК «Київміськбуд» (реалізуються всі стратегії, окреслені на планово-декларативному рівні (стратегії концентрованого, інтегрованого росту, інноваційна локальна стратегія)), ПрАТ «Домобудівний комбінат № 4» (структурний елемент Корпорації «ДБК-ЖИТЛОБУД») (реалізується стратегія концентрованого росту), ПрАТ «Завод залізобетонних конструкцій № 1» (реалізується стратегія концентрованого росту), ТОВ «Астроінвест-Енерджі» (реалізується стратегія концентрованого росту)). Прогнозування основних шляхів оптимізації буде здійснено стосовно вказаних суб'єктів, але також будуть визначені певні оптимізаційні напрямки стосовно суб'єктів господарювання галузі, супутніх сфері, які відносяться до інших бізнес категорій.

На рис. 1 представлено схему впровадження стратегії коопетиції в умовах функціонування суб'єктів будівельної галузі України.

Згідно сформульованим цілям статті зупинимося на третьому та четвертому етапах впровадження стратегії коопетиції в умовах функціонування суб'єктів будівельної галузі України.

Порядок впровадження заходу заміни традиційних інвесторів, кредиторів покупцями будівельної продукції (послуг) представлено в табл. 1. Слід відзначити, що положеннями розробленого заходу передбачено замінити форму отримання коштів на будівництво з боку інвесторів, кредиторів, яка передбачала високі відсоткові ставки за користування

кредитними коштами, високі ставки від інвестицій в проекти тощо, на форму, яка дасть змогу збільшити розвиток будівельної галузі. Це передбачено здійснити за рахунок залучення покупців будівельної продукції (послуг), переважно, осіб, які націлені на придбання: квартир (котеджів, будинків) в житлових комплексах; об'єктів інженерної інфраструктури

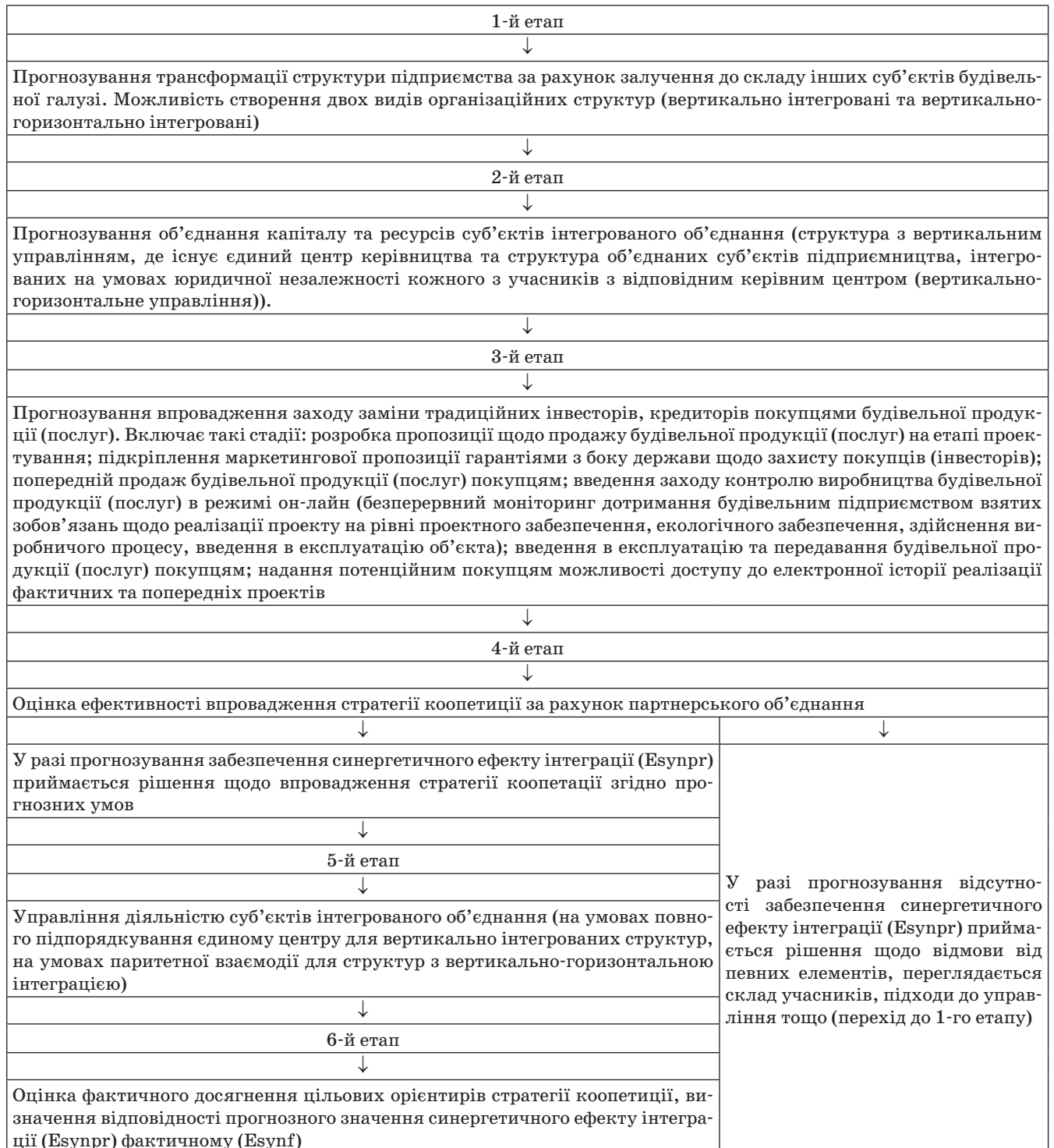

Рис. 1. Схема впровадження стратегії коопетиції в умовах функціонування суб'єктів будівельної галузі України

Джерело: авторська розробка

в комплексних мережах (будівництво інженерних мереж комунально-житлового господарства за рахунок власників будинків, квартир тощо). Процедура вказаного заходу включає шість етапів, пов'язаних з: маркетинговим просуванням пропозиції; декларуванням гарантій безпеки попередньої оплати за будів-

ельну продукцію (послуги); попереднім продажем будівельної продукції (послуг) покупцям; постійним контролем виробництва будівельної продукції (послуг) в режимі он-лайн з боку покупців; введенням в експлуатацію та передаванням будівельної продукції (послуг) покупцям; наданням потенційним

Таблиця 1

Порядок впровадження заходу заміни традиційних інвесторів, кредиторів покупцями будівельної продукції (послуг)

№ п/п	Етапи заходу заміни традиційних інвесторів, кредиторів покупцями будівельної продукції (послуг)	Характеристика етапів заходу заміни традиційних інвесторів, кредиторів покупцями будівельної продукції (послуг)
1	Розробка пропозиції щодо продажу будівельної продукції (послуг) на етапі проектування	Може містити бізнес-план щодо: – цінових параметрів будівельної продукції (послуг); – якості будівельної продукції (послуг); – екологічних характеристик та переваг в сфері енергоефективності (з відповідними ґрунтовними та достовірними розрахунками економії енергетичних витрат в майбутньому для споживача). Окремо повинно бути представлено чітке, зрозуміле обґрунтування гарантій захисту внесків (попередньої оплати) за будівельну продукцію (послуги) з боку держави з поясненням причин залучення держави до реалізації вказаного заходу
2	Підкріплення маркетингової пропозиції гарантіями з боку держави щодо захисту покупців (інвесторів)	Зазначений напрямок щодо гарантування захисту внесків (попередньої оплати) за будівельну продукцію (послуги) з боку держави може бути закріплений на рівні договору між відповідним органом державної влади та підприємницькою інтегрованою структурою будівельної галузі України. Умовами договору може бути передбачено: зобов'язання з боку держави в особі відповідного органу державної (місцевої) влади гарантувати захист внесків (попередньої оплати) за будівельну продукцію (послуги); зобов'язання з боку підприємницької інтегрованої структури будівельної галузі України виконання всіх комерційних договірних умов, умов соціальних гарантій щодо збереження робочих місць для працівників, які знаходились в штаті учасників до об'єднання, додатково може бути передбачено працевлаштування додаткових працівників для вирішення завдань соціального забезпечення працевлаштування
3	Попередній продаж будівельної продукції (послуг) покупцям	Здійснення попереднього продажу будівельної продукції (послуг) покупцям через відповідний структурний підрозділ (підрозділи) підприємницької інтегрованої структури будівельної галузі
4	Введення заходу контролю виробництва будівельної продукції (послуг) в режимі он-лайн (безперервний моніторинг дотримання будівельним підприємством взятих зобов'язань щодо реалізації проекту на рівні проектного забезпечення, екологічного забезпечення, здійснення виробничого процесу, введення в експлуатацію об'єкта)	Реалізація вказаного заходу здійснюється засобами інформаційно-комунікаційних технологій: – передавання в он-лайн режимі даних щодо звітування керівників структурних підрозділів. Під час звітування працює веб-камера, яка фіксує та передає дані; – фіксування процесу будівництва із застосуванням дронів (безпілотних летальних апаратів), що дає можливість: забезпечити співставлення дотримання будівельних, екологічних норм (за даними фото, відео); звіряти дотримання строків будівництва, встановлених прогнозами; – передавання в он-лайн режимі даних щодо фіксування процесу будівництва, отриманих дронами
5	Введення в експлуатацію та передавання будівельної продукції (послуг) покупцям	Здійснення введення в експлуатацію та передавання будівельної продукції (послуг) покупцям з відповідним документальним оформленням даних процедур
6	Надання потенційним покупцям можливості доступу до електронної історії реалізації фактичних та попередніх аналогічних проектів	Доступ може надаватись при реєстрації особистого кабінету на сайті підприємницької інтегрованої структури будівельної галузі України

Джерело: авторська розробка

покупцям можливості доступу до електронної історії реалізації фактичних та попередніх аналогічних проектів.

Як свідчать положення представленої авторської пропозиції, порядок впровадження заходу заміни традиційних інвесторів, кредиторів покупцями будівельної продукції (послуг) містить елементи інноваційних напрямків щодо застосування дронів (другий оптимізаційний напрям), також передбачено виробництво та просування будівельної продукції (послуг), що має екологічні характеристики та енергоефективність (третій оптимізаційний напрям). Аналіз діяльності п'яти досліджуваних суб'єктів будівельної галузі показав, що тільки ДП АТ «БК «Укрбуд» та ПрАТ «ХК «Київміськбуд» здійснюють стратегічне управління із використанням інноваційних стратегій в складі стратегій розвитку. За умов чіткого, зрозумілого та професійного обґрунтування переваг та існуванні таких переваг екологічного

характеру, при визначенні економічного ефекту від придбання будівельної продукції (послуг) з даними характеристиками на перспективу нові інтегровані структури зможуть забезпечити успішне впровадження представленої стратегії коопетиції в сучасних умовах функціонування суб'єктів будівельної галузі України.

Важливо відмітити, що актуальною перевагою залучення потенціальних покупців є можливість надання їм доступу до ознайомлення з виконанням інтегрованими структурами будівельної галузі України зобов'язань як за фактичними (звітними), так і попередніми будівельними проектами. Вказаний захід дасть можливість оцінити стан попередньої, нинішньої діяльності без огляду на зовнішні, часто суб'єктивно сформовані оцінки експертів. Слід зауважити, що введення заходу контролю виробництва будівельної продукції (послуг) через використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій

Таблиця 2

Порядок прогнозної та фактичної оцінки ефективності впровадження стратегії коопетиції для інтегрованого об'єднання в сучасних умовах функціонування суб'єктів будівельної галузі України

№ п/п	Найменування оціночних показників (прогнозних та звітних)	Порядок розрахунку, характеристика показників
1	Прогнозний синергетичний ефект інтеграції (Esynpr)	$Esynpr1 = \sum Eprall(r1, r2, r3... rn) > \sum Eprin(r1, r2, r3... rn), \sum Eprall(p1, p2, p3... pn) > \sum Eprin(p1, p2, p3... pn), \sum Eprall(c1, c2, c3... cn) < \sum Eprin(c1, c2, c3... cn) \rightarrow Aex,$ де $\sum Eprall$ — сума показників економічної діяльності структурних одиниць інтегрованого об'єднання після інтеграції; $\sum Eprin$ — сума показників економічної діяльності структурних одиниць інтегрованого об'єднання до інтеграції; $r1, r2, r3... rn$ — виручка (дохід) від реалізації будівельної продукції (послуг) структурних одиниць (учасників) інтегрованого об'єднання; $p1, p2, p3... pn$ — прибуток структурних одиниць (учасників) інтегрованого об'єднання; $c1, c2, c3... cn$ — витрати структурних одиниць (учасників) інтегрованого об'єднання; Aex — рішення щодо впровадження стратегії коопетації згідно прогнозних умов. $Esynpr2 = \sum Eprall(r1, r2, r3... rn) < \sum Eprin(r1, r2, r3... rn), \sum Eprall(p1, p2, p3... pn) < \sum Eprin(p1, p2, p3... pn), \sum Eprall(c1, c2, c3... cn) > \sum Eprin(c1, c2, c3... cn) \rightarrow Aref,$
		де $Aref$ — рішення щодо відмови впровадження стратегії коопетиції згідно прогнозних умов
2	Фактичний синергетичний ефект інтеграції (Esynf)	$Esynf = \sum Efrall(r1, r2, r3... rn), \sum Efall(p1, p2, p3... pn), \sum Efall(c1, c2, c3... cn)$
3	Фактичний результат досягнення прогнозного синергетичного ефекту інтеграції (Esynpr) при впровадженні стратегії коопетиції	$\sum Efall(r1, r2, r3... rn) > \sum Eprall(r1, r2, r3... rn), \sum Efall(p1, p2, p3... pn) > \sum Eprall(p1, p2, p3... pn), \sum Efall(c1, c2, c3... cn) < \sum Eprall(c1, c2, c3... cn) \rightarrow \text{досягнення прогнозного синергетичного ефекту інтеграції (Esynpr) при впровадженні стратегії коопетиції.}$ $\sum Efall(r1, r2, r3... rn) < \sum Eprall(r1, r2, r3... rn), \sum Efall(p1, p2, p3... pn) < \sum Eprall(p1, p2, p3... pn), \sum Efall(c1, c2, c3... cn) > \sum Eprall(c1, c2, c3... cn) \rightarrow \text{не досягнуто прогнозного синергетичного ефекту інтеграції (Esynpr) при впровадженні стратегії коопетиції}$

Джерело: авторська розробка

дасть можливість покупцям, акціонерам контролювати всі процеси у видаленому режимі, що забезпечує зручність, доступність до ознайомлення з вказаною інформацією для користувачів.

В табл. 2 наведено порядок прогнозової та фактичної оцінки ефективності впровадження стратегії

коопетиції для інтегрованого об'єднання в сучасних умовах функціонування суб'єктів будівельної галузі України.

Відповідно до положень методичного підходу до порядку розрахунку прогнозного синергетичного ефекту інтеграції (Esynpr) передбачено прийняття

Таблиця 3

Розрахунок прогнозової та фактичної оцінки ефективності впровадження стратегії коопетиції на прикладі досліджуваних суб'єктів будівельної галузі України

№ п/п	Найменування показника	Значення				
		ДП АТ «БК «Укрбуд»	ПрАТ «ХК «Київміськбуд»	ПрАТ «Домобудівний комбінат № 4»	ПрАТ «Завод залізобетонних конструкцій № 1»	ТОВ «Астроінвест-Енерджі»
1	Прогнозний синергетичний ефект інтеграції (Esynpr)					
	$\sum E_{prall} (r1, r2, r3, r4, r5, r6, r7, r8, r9, r10, r11, r12, r13)$	295059,38	4923149,97	1468449,13	244385,07	425898,32
	$\sum E_{prall} (p1, p2, p3, p4, p5, p6, p7, p8, p9, p10, p11, p12, pr13)$	18822,15	21250	93738,29932	89059,49403	18250
	$\sum E_{prall} (c1, c2, c3, c4, c5, c6, c7, c8, c9, c10, c11, c12, c13)$	276237,23	4901899,97	1374710,84	155325,57	407648,32
	$\sum E_{prin} (r1, r2, r3, r4, r5, r6, r7, r8, r9, r10, r11, r12, r13)$	265553,442	4283140,474	1218812,778	222390,4137	357754,5888
	$\sum E_{prin} (p1, p2, p3, p4, p5, p6, p7, p8, p9, p10, p11, p12, pr13)$	16939,935	18487,5	77802,78844	81044,13957	15330
	$\sum E_{prin} (c1, c2, c3, c4, c5, c6, c7, c8, c9, c10, c11, c12, c13)$	298336,2084	5637184,966	1553423,249	180177,6612	489177,984
	Aex	+	+	+	+	+
2	Фактичний синергетичний ефект інтеграції (Esynf)					
	$\sum E_{fall} (r1, r2, r3, r4, r5, r6, r7, r8, r9, r10, r11, r12, r13)$	303911,16	5243154,72	1571240,57	256423,00	487560,00
	$\sum E_{fall} (p1, p2, p3, p4, p5, p6, p7, p8, p9, p10, p11, p12, pr13)$	28116,00	348520,00	202562,00	108620,00	94225,00
	$\sum E_{fall} (c1, c2, c3, c4, c5, c6, c7, c8, c9, c10, c11, c12, c13)$	275795,16	4894634,72	1368678,57	147803,00	393335,00
3	Фактичний результат досягнення прогнозного синергетичного ефекту інтеграції (Esynpr) при впровадженні стратегії коопетиції					
	$a1 = \sum E_{fall} (r1, r2, r3, r4, r5, r6, r7, r8, r9, r10, r11, r12, r13) > \sum E_{prall} (r1, r2, r3, r4, r5, r6, r7, r8, r9, r10, r11, r12, r13)$	8851,78	320004,75	102791,44	12037,93	61661,68
	$a2 = \sum E_{fall} (p1, p2, p3, p4, p5, p6, p7, p8, p9, p10, p11, p12, pr13) > \sum E_{prall} (p1, p2, p3, p4, p5, p6, p7, p8, p9, p10, p11, p12, pr13)$	9293,85	327270	108823,7007	19560,50597	75975
	$a3 = \sum E_{fall} (c1, c2, c3, c4, c5, c6, c7, c8, c9, c10, c11, c12, c13) < \sum E_{prall} (c1, c2, c3, c4, c5, c6, c7, c8, c9, c10, c11, c12, c13)$	442,07	7265,25	6032,27	7522,57	14313,32

Джерело: розраховано автором за матеріалами табл. 2, даними підприємств

планових показників у разі, якщо є перспектива росту виручки (доходу) від реалізації будівельної продукції (послуг), прибутку, скорочення витрат від об'єднання порівняно з аналогічними результатами функціонування структурних учасників окремо. І пропонується відмовитись від впровадження стратегії коопетиції з переглядом умов, складу учасників, якщо вказані умови будуть порушені. Фактичний синергетичний ефект інтеграції (E_{synf})

за звітними показниками впровадження стратегії коопетиції. Стан досягнення прогностного синергетичного ефекту інтеграції (E_{synpr}) за результатами впровадження стратегії коопетиції характеризує фактичну ефективність управління, ґрунтовність методичного забезпечення.

Наукова новизна авторської пропозиції щодо впровадження стратегії коопетиції полягає в тому, що в рамках представлених положень запропоновано

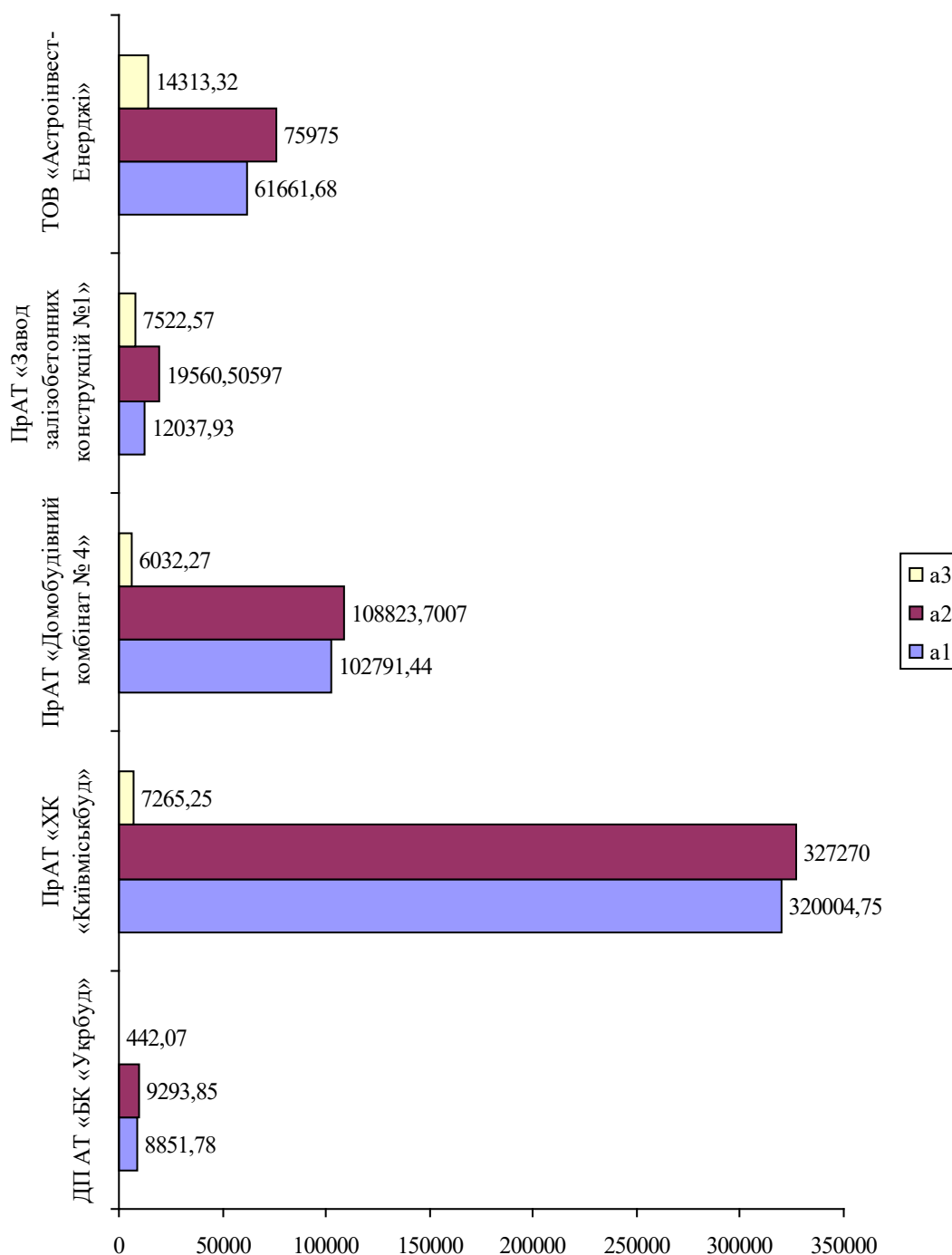

Рис. 2. Розрахунок досягнення прогностного синергетичного ефекту інтеграції (E_{synpr}) при впровадженні стратегії коопетиції на прикладі досліджуваних суб'єктів будівельної галузі України

адаптацію провідного зарубіжного (польського) досвіду стратегічного управління з урахуванням умов функціонування основних категорій учасників будівельної галузі України. В рамках розробки визначено основні вимоги до перспективного складу суб'єктів, які можуть увійти до кожного з видів інтегрованих об'єднань (структури з вертикальним управлінням, структури з горизонтально-вертикальним управлінням), розкрито порядок управління капіталом та ресурсами для кожного з видів об'єднань, визначено порядок прогнозування впровадження заходу заміни традиційних інвесторів, кредиторів покупцями будівельної продукції (послуг), розкрито порядок оцінки ефективності впровадження стратегії коопетиції за рахунок партнерського об'єднання.

В табл. 3 наведено розрахунок прогнозованої та фактичної оцінки ефективності впровадження стратегії коопетиції на прикладі досліджуваних суб'єктів будівельної галузі України. Передбачено, що на базі цих суб'єктів будуть створені інтегровані підприємницькі об'єднання, до складу яких увійдуть одне аналогічне підприємство (четверта категорія), три середніх (обсяги діяльності за фактичними звітними даними менші в три рази) (третя категорія), три малих, задіяних в сфері вузької спеціалізації (друга категорія), п'ять малих підприємств четвертої категорія, орієнтованих на виконання невеликих обсягів робіт. Як свідчать дані табл. 3, щодо всіх досліджуваних суб'єктів будівельної галузі (ДП АТ «БК «Укрбуд», ПрАТ «ХК «Київміськбуд», ПрАТ «Домобудівний комбінат № 4», ПрАТ «Завод залізобетонних конструкцій № 1», ТОВ «Астроінвест-Енерджі») прогнозується впровадження стратегії коопетиції згідно прогнозних умов, це обґрунтовано переважанням прогнозного синергетичного ефекту за основними показниками після інтеграції над ефектом діяльності перспективних інтегрованих учасників до об'єднання.

Розрахунками доведено фактичний результат досягнення прогнозного синергетичного ефекту інтеграції (Esynpr) при впровадженні стратегії коопетиції (рис. 2).

Відповідно до результатів розрахунків визначено, що ПрАТ «ХК «Київміськбуд», вказане пов'язано з масштабами діяльності вказаного підприємства і його провідним місцем на ринку до інтеграції, перспективами функціонування в рамках нового інтеграційного об'єднання. Для інших суб'єктів галузі також за умов успішної реалізації стратегії можливий ефективний розвиток.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Було здійснено розробку основних напрямків покращення ефективності стратегій розвитку будівельної галузі України. Серед зазначених напрямків виділено: впровадження стратегії коопетиції (стратегії розвитку організованого інституційного багаторівневого господарства, керованого із застосуванням ринкових методів) для суб'єктів будівельної галузі України; використання інноваційних елементів управління (застосування дронів, веб-камер в цілях фіксації та передавання процесів звітування, будівництва в онлайн-режимі покупцям, акціонерам тощо); застосування екологізації будівельної діяльності (екологічні матеріали, енергоефективність будівельної продукції). Визначено, що представлені пропозиції сформульовані на основі удосконалення провідного зарубіжного досвіду стратегічного управління з урахуванням умов функціонування основних категорій учасників будівельної галузі України. Керуючись методичною пропозицією здійснено обґрунтування впровадження оптимізаційних шляхів стосовно діяльності досліджуваних суб'єктів будівельної галузі, визначено перспективну ефективність розвитку відповідно до визначених напрямків, доведено ґрунтовність методики.

Література

1. Оптимизация управления процессом деятельности строительного предприятия: монография / В. И. Торкатюк и др.; под общей ред. д-ра техн. наук, проф. В. И. Торкатюка. Харьков: ХНАГЧ, 2004. 552 с.
2. Торкатюк В. И., Бойко Л. Г., Сухонос М. К. Совершенствование стратегии формирования системы энергосбережения в строительной отрасли. Научно-технический сборник. 2004. № 58. С. 3–16.
3. Калицкий Э. М. Ресурсосберегающие технологии в строительстве. Минск: РИПО, 2012. 148 с.
4. Пинда Ю. В. Стратегія розвитку будівельного сектору України: монографія. Львів: Растр-7, 2018. 327 с.
5. На пути к европейской стратегии по созданию биоэкономики замкнутого цикла / Л. Хетемяки и др. Йоэнсуу: Европейский институт леса, 2017. 52 с.
6. Матвейчук В. Современные стратегии функционирования польских строительных предприятий. Актуальные вопросы экономики строительства и городского хозяйства: материалы Международной научно-практической конференции, г. Минск, 23–24 апреля 2013 года. Минск: БНТУ, 2014. С. 16–33.

7. Bubiak B. Koopetycja jako strategia budowania przewagi konkurencyjnej. Zarządzanie i Finanse. 2013. № 1(1–5). S. 67–81.

8. Jaźwiński I., Kiernożycka-Sobejko A. Kooperacja i konkurencja w rozwoju społeczno-ekonomicznym w aspekcie międzynarodowej współpracy regionów. Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy. 2006. № 8. S. 609–620.

References

1. Optimizacija upravljenja processom dejatel'nosti stroitel'nogo predprijatija: monografija (2004) [Optimization of the process management of the construction enterprise: monograph]. Har'kov: HNAGCh, 552 p.

2. Torkatjuk V. I., Bojko L. G., Suhonos M. K. (2004) Sovershenstvovanie strategii formirovanija sistemy jenergosberezhenija v stroitel'noj otrasli [Improving the strategy of forming an energy-saving system in the construction industry]. Nauchnotekhnicheskij sbornik, № 58. PP. 3–16.

3. Kalickij Je. M. (2012) Resursosberegajushhie tehnologii v stroitel'stve [Resource-saving technologies in construction.]. Minsk: RIPO, 148 p.

4. Pynda Ju. V. (2018) Strategija rozvytku budivel'nogo sektoru Ukrai'ny: monografija [The strategy of development of Ukraine building sector: monograph]. L'viv: Rastr-7, 327 p.

5. Hetemjaki L., Hanevinkel' M., Mujs B., Ollikajnen M., Palai M., Trasobares A. (2017) Na puti k evropejskoj strategii po sozdaniyu biojekonomiki zamknutogo cikla [Towards a European strategy for creating a closed-loop bioeconomy]. Joensuu: Evropejskij institut lesa, 52 p.

6. Matvejchuk V. (2014). Sovremennye strategii funkcionirovaniya polskiyh stroitel'nykh predpriyatiy. Aktualnye voprosy ekonomiki stroitel'stva y horodskogo hozyajstva: materiyaly Mezhdunarodnoj nauchno-praktycheskoj konferency [Modern strategies for the functioning of Polish construction enterprises. Actual issues of the economics of construction and urban economy: materials of the International scientific-practical conference]. Mynsk: BNTU. PP. 16–33.

7. Bubiak B. (2013). Koopetycja jako strategia budowania przewagi konkurencyjnej. Zarządzanie i Finanse [Coopetition as a strategy of building competitive advantage. Management and Finance]. № 1(1–5). PP. 67–81.

8. Jaźwiński I., Kiernożycka-Sobejko A. (2006) Kooperacja i konkurencja w rozwoju społeczno-ekonomicznym w aspekcie międzynarodowej współpracy regionów. Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy [Cooperation and competition in socio-economic development in the aspect of international cooperation of regions. Social Inequality and Economic Growth]. № 8. PP. 609–620.

Моїсеєнко Тетяна Євгенівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Моисеенко Татьяна Евгеньевна

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры международной экономики
Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Moiseienko Tetiana

PhD, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of International Economics
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
ORCID: 0000-0002-2074-8062

Глущенко Ярослава Іванівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Глущенко Ярослава Ивановна

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры международной экономики
Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Hlushchenko Yaroslava

PhD, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of International Economics
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
ORCID: 0000-0003-1454-0369

Корогодова Олена Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Корогодова Елена Александровна

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры международной экономики
Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Korohodova Olena

PhD, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of International Economics
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
ORCID: 0000-0003-2338-365X

Черненко Наталя Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародної економіки

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Черненко Наталья Александровна

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры международной экономики

Национальный технический университет Украины

«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Chernenko Natalya

PhD, Associate Professor, Associate Professor of the

Department of International Economics

National Technical University of Ukraine

«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

ORCID: 0000-0002-7424-7829

DOI: 10.25313/2520-2294-2020-4-5893

ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОСИСТЕМИ СТАРТАПІВ

ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ УКРАИНЫ НА ПУТИ К ФОРМИРОВАНИЮ И РАЗВИТИЮ ЭКОСИСТЕМЫ СТАРТАПОВ

POTENTIAL POSSIBILITIES OF UKRAINE ON THE WAY TO FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE STARTUP ECOSYSTEM

Анотація. У статті автори приділили увагу екосистемі стартапів, як комплексній системі елементів, що перебувають у складних взаємовідносинах мережевого типу між собою для створення та впровадження інновацій шляхом інтенсивного поширення знань та інформації і спільного використання ресурсів. У процесі написання статті було встановлено, що ефективність функціонування екосистеми стартапів залежить від якості взаємодії усіх її елементів. Зазначено, що варто вести пошуки нових шляхів їх взаємодії, це впливатиме на розвиток науково-технічного сектору через створення умов для підтримки науки і системи освіти на високому рівні. На основі врахування авторами головних світових тенденцій розвитку екосистем стартапів, було виокремлено, що ці екосистеми мають особливі риси в кожній країні. Це пов'язано з рівнем розвитку регіонів, ділової активності, наявності необхідних умов та ресурсів. Розглянуті основні показники, які використовуються Міжнародним союзом електрозв'язку для розрахунку індексу розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), а саме: доступність до ІКТ, використання ІКТ і практичні навички з ІКТ. В статті також розглянуто доступні ресурси, такі як: освіта, навички та фінанси, що є важливими компонентами екосистеми стартапів. Авторами зазначено, що вагома роль припадає саме на такі ресурси, тому що вони проходять через екосистеми та надходять переважно від людей, взаємодія яких допомагає створити нові потенційні стартапи або розвивати вже існуючі. У статті розглянута динаміка показників охоплення освітою населення України за 2012–2017 рр. У роботі відмічено, що значна кількість та висока якість спеціалістів з вищою освітою, дозволить країні суттєво покращити своє становище в інноваційному секторі та підвищити показники до рівня провідних світових екосистем стартапів.

В результаті дослідження авторам вдалося встановити, що в інноваційному середовищі України все ще спостерігається низький рівень активності, а рівень вітчизняних технологій все ще віддалений від потреб Індустрії 4.0., але потенційні

можливості до розвитку і удосконалення залишаються високими. Отримані результати вказують на те, що щоб розвивати потенційні можливості України на шляху до формування та розвитку екосистеми стартапів, необхідно сформувати перелік питань, які й були висвітлені у статті, але вони потребують подальшого опрацювання.

Ключові слова: екосистеми стартапів, інформаційно-комунікаційна сфера, інноваційна екосистема, глобалізаційні трансформації, стартап, аутсорсинг, фрілансер.

Аннотация. В статье авторы уделили внимание экосистеме стартапов, как комплексной системе элементов, находящихся между собой в сложных взаимоотношениях сетевого типа для создания и внедрения инноваций путем интенсивного распространения знаний и информации, а также совместного использования ресурсов. В процессе написания статьи было установлено, что эффективность функционирования экосистемы стартапов зависит от качества взаимодействия всех ее элементов. Указано, что следует вести поиски новых путей их взаимодействия, это будет влиять на развитие научно-технического сектора путем создания условий для поддержки науки и системы образования на высоком уровне. На основе учета авторами главных мировых тенденций развития экосистем стартапов, было выделено, что эти экосистемы имеют особые черты в каждой стране. Это связано с уровнем развития регионов, деловой активностью, наличием необходимых условий и ресурсов. Рассмотрены основные показатели, используемые Международным союзом электросвязи для расчета индекса развития информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), а именно: доступность к ИКТ, использование ИКТ и практические навыки по ИКТ. В статье также рассмотрены доступные ресурсы, такие как: образование, навыки и финансы, которые являются важными компонентами экосистемы стартапов. Авторами отмечено, что значительную роль имеют именно на такие ресурсы, потому что они проходят через экосистемы и поступают преимущественно от людей, взаимодействие которых помогает создать новые потенциальные стартапы или развивать уже существующие. В статье рассмотрена динамика показателей наличия и уровня образования у населения Украины за 2012–2017 гг. В работе отмечено, что значительное количество и высокое качество специалистов с высшим образованием, позволит стране существенно улучшить свое положение в инновационном секторе и повысить показатели до уровня ведущих мировых экосистем стартапов.

В результате исследования авторам удалось установить, что в инновационной среде Украины все еще наблюдается низкий уровень активности, а уровень отечественных технологий все еще далек от потребностей индустрии 4.0., Но потенциальные возможности в Украине для развития и совершенствования остаются высокими. Полученные результаты указывают на то, что чтобы развивать потенциальные возможности Украины на пути к формированию и развитию экосистемы стартапов, необходимо сформировать перечень вопросов, которые и были освещены в статье, но они требуют дальнейшей обработки.

Ключевые слова: экосистемы стартапов, информационно-коммуникационная сфера, инновационная экосистема, глобализационные трансформации, стартап, аутсорсинг, фрилансер.

Summary. In the article, the authors paid attention to the ecosystem of startups, as a complex system of elements that are in complicated interconnections of a network type between themselves to create and implement innovations through intensive dissemination of knowledge and information and collective use of resources. In the process of writing the article, the authors were found that the startup ecosystem's effectiveness depends on the quality of interaction of all its elements. It is stated that it is necessary to search for new ways of their interaction, which will influence the development of the scientific and technical sector by creating conditions for the support of science and education system at a high level. The authors, taking into account the main global trends in the development of startup ecosystems, highlight that these ecosystems have specific features in each country. This is due to the level of development of the regions, business activity, availability of necessary conditions, and resources. The main indicators used by the International Telecommunication Union to calculate the ICT Index are accessibility to ICT, the use of ICT, and practical ICT skills, are described. The article also looks at available resources, such as education, skills, and finance, which are important components of a startup ecosystem. The authors note that such resources play a significant role because they flow through ecosystems and come mainly from people whose interaction helps to create new potential startups or develop existing ones. The article discusses the dynamics of education enrollment in Ukraine for the years 2012–2017. The authors note that the high number and quality of specialists with higher education will allow the country to significantly improve its position in the innovation sector and increase the indicators to the level of leading global ecosystems of startups.

During the research, the authors were able to establish the fact that the innovation environment of Ukraine still has a low level of activity and the level of domestic technology is still far removed from the needs of Industry 4.0, but the potential for development and improvement remains high. The authors conclude that to develop the potential of Ukraine on the way to the formation and development of ecosystems of startups, it is necessary to formulate a list of issues that were covered in the article, but they need further elaboration.

Key words: startup ecosystems, information and communication sphere, innovative ecosystem, globalization transformations, startups, outsourcing, freelancer.

Постановка проблеми. Вивченням потенційних можливостей регіону щодо формування та функціонування підприємницьких екосистем є обговорюваним у сучасних колах наукової та бізнес спільноти, оскільки, завдяки рівню технологічного розвитку та швидкості поширення інформації зазначені питання набувають глобальних рис, що, в свою чергу, сприяє розвитку інноваційного потенціалу у світі в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями теоретичних та практичних положень формування й особливостей розвитку екосистем стартапів протягом останніх років займалися досить багато зарубіжних науковців, таких як: Дж. Мур [1], Д. Ізінберг [2; 3], Г. Чесбро [6], Г. Іцковіц [7], М. Рассел [8], Я. Максвелл [9]. Оцінювання тлумачення «екосистем стартапів» свідчить про універсальний характер їх рівня формування та розвитку. Також, заслуговують уваги роботи науковців, що досліджували та розвивали теоретичні і практичні підходи до формування й розвитку екосистем, а саме: Дж. Мур [1], який започаткував термін «підприємницька екосистема», Ф. Начіра [10], який розглядає у своїх роботах концепцію бізнес-екосистеми, як цифрової бізнес-екосистеми (business digital ecosystem), Деніел Айзенберг [2; 3], який розробив рекомендації щодо створення ефективних національних екосистем. Слід відмітити і роботи вітчизняних спеціалістів у зазначеному напрямі, таких, як: О. С. Марченко [4], Л. І. Федулової [4], Н. І. Ситник [5] та багато інших. Попри вагомий внесок дослідників у розробленні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо існування екосистем стартапів, потенційні можливості України на шляху до формування та розвитку екосистеми стартапів недостатньо розвинені і потребують подальшого дослідження. З огляду на те, що подібні екосистеми в Україні тільки формуються, доцільно проаналізувати кращий світовий досвід підтримки екосистем стартапів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження потенційних можливостей України на шляху до формування та розвитку вітчизняної екосистеми стартапів та повноцінне її використання, задля підвищення національної конкурентоспроможності та національної безпеки, шляхом імплементації в Україні законодавчих змін, починаючи з надання компаніям податкових пільг і закінчуючи гарантіями захисту від незаконного втручання правоохоронців, а також розвитку сприятливої інфраструктури, включаючи інформаційно-комунікаційні послуги.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальна економіка сучасності та розвиток інформаційно-комунікаційної сфери формує нові світові тенденції

щодо питань виробництва товарів і послуг, їх споживання, просування на ринок, взаємодії із різного рівня підприємницькими структурами, а також супроводжується прагненням до високого рівня інноваційної активності. Важливим процесом, що відображає характерні риси сучасного інноваційно активного підприємництва є формування і розвиток глобальної екосистеми стартапів, яка набуває рис потужного генератора інновацій.

В інноваційній екосистемі окреме місце посідає стартап-екосистема і потребує детального дослідження, оскільки універсальність екосистем не є їх характерною рисою, а навпаки, кожна екосистема виникає під унікальним набором умов і обставин, кожна підприємницька екосистема є унікальною [3]. Крім того, інноваційні екосистеми є джерелом розвитку та конкурентних переваг для підприємств по всьому світі, які, в свою чергу, зорієнтовані на досягнення вимог, сформованих Четвертою промисловою революцією.

Розвиваючи ідею ідентифікації, формування та функціонування екосистеми для стартапів, постає актуальність саме інноваційної екосистеми, оскільки інформаційний простір сьогодні дозволяє генерувати ідеї та створювати бізнес у будь-якій точці земної кулі, незалежно від рівня економічного розвитку регіону. У сучасних умовах життя, завдяки розвитку інформаційно-комунікаційним технологіям, спеціалісти більше не прив'язані територіально до офісного приміщення, а підприємці не обмежені географічними кордонами. Вітчизняні стартапери шукають інвестиції у Європі та Сполучених Штатах Америки, а ці країни, відповідно, зацікавлені у спеціалістах з України та їх ідеях. Отже, на перший план виходить необхідність створення, підтримки і розвитку міжнародних інноваційних екосистем, що відіграватиме роль інструменту стимулювання інноваційної діяльності та сформує можливості ведення бізнесу в незалежності від регіональних особливостей.

Екосистеми стартапів мають особливі риси в кожній країні, що пов'язане з рівнем розвитку регіону, ділової активності у ньому, наявності необхідних умов та ресурсів. В Україні екосистема стартапів має досить високий потенціал, оскільки володіє необхідними ресурсами і умовами для розвитку екосистеми, не зважаючи і на існуючі перешкоди. Про це свідчать показники, які використовуються Міжнародним союзом електров'язку для розрахунку індексу розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), а саме доступність до ІКТ, використання ІКТ і практичні навички з ІКТ [4].

Для оцінки доступності до ІКТ використовуються дані про кількість телефонних апаратів місцевої

мережі на 100 жителів країни, число підключених терміналів рухомого радіотелефонного зв'язку на 100 жителів, пропускна спроможність міжнародного трафіку інтернету (біт / с) на одного інтернет-користувача, частка домогосподарств, які мають комп'ютер та частка домогосподарств, які мають доступ в інтернет. В свою чергу, рівень використання ІКТ аналізується за допомогою показників: частка осіб, які використовують інтернет, кількість абонентів фіксованого широкосмугового зв'язку на 100 жителів, кількість абонентів мобільного широкосмугового зв'язку на 100 жителів. Практичні навички з ІКТ оцінюються за середнім терміном навчання, охопленням населення середньою і вищою освітою.

Розглянемо рівень та динаміку окремих показників, що характеризують доступність до ІКТ в Україні (рис. 1).

Наведені дані свідчать, що в Україні за період з 2012 року спостерігається підвищення потенціалу екосистеми стартапів. Так, за досліджуваний період стабільно зростали частки домогосподарств, які мають комп'ютер (з 40,5% у 2012 р. до 65,1% у 2017 р.) і тих, які мають доступ до інтернету (з 35,6% у 2012 р. до 54,79% у 2017 р.); майже вдвічі збільшилась пропускна спроможність міжнародного трафіку інтернету на одного користувача (рис. 2).

Представлена на рис. 3 група показників, що характеризують використання ІКТ, показує, які збільшення кількості населення, які користуються інтернетом (з 35,3% у 2012 р. до 52,48% у 2017 р.),

так і майже у зростання майже у чотири рази кількості абонентів мобільного зв'язку (у 2012 р. — 5,4 осіб на 100 жителів, у 2017 р. — 22,57 осіб на 100 жителів).

Доступні ресурси, такі як освіта, навички та фінанси, також є важливими компонентами екосистеми стартапів. Ресурси, що проходять через екосистеми, надходять переважно від людей та організацій, які є активними учасниками цих екосистем. Заходи та зустрічі між різними спеціалістами, підприємцями та організаціями, та їх взаємодія відіграють ключову роль у русі ресурсів через систему, що допомагає створити нові потенційні стартапи або розвивати вже існуючі [11].

На рис. 4 представлено охоплення освітою населення в Україні за 2012–2017 рр. Частка учнів середніх навчальних закладів у загальній кількості населення з 2014 р. перевищує 99%, а частка студентів закладів вищої освіти більш ніж 82%. Наведені дані також підтверджують високий потенціал вітчизняної екосистеми стартапів.

Так, можна говорити про те, що в Україні сформувався значний прошарок висококваліфікованих спеціалістів, в основному, в галузях, котрі стосуються програмування, потенційних стартаперів. Такі риси вітчизняного інноваційного потенціалу позитивно впливають на імідж країни, ще підтвердженням слугує і те, що представники бізнес-спільноти у всьому світі надають перевагу аутсорсингу з України. Отже, кількість і якість спеціалістів зазначеного

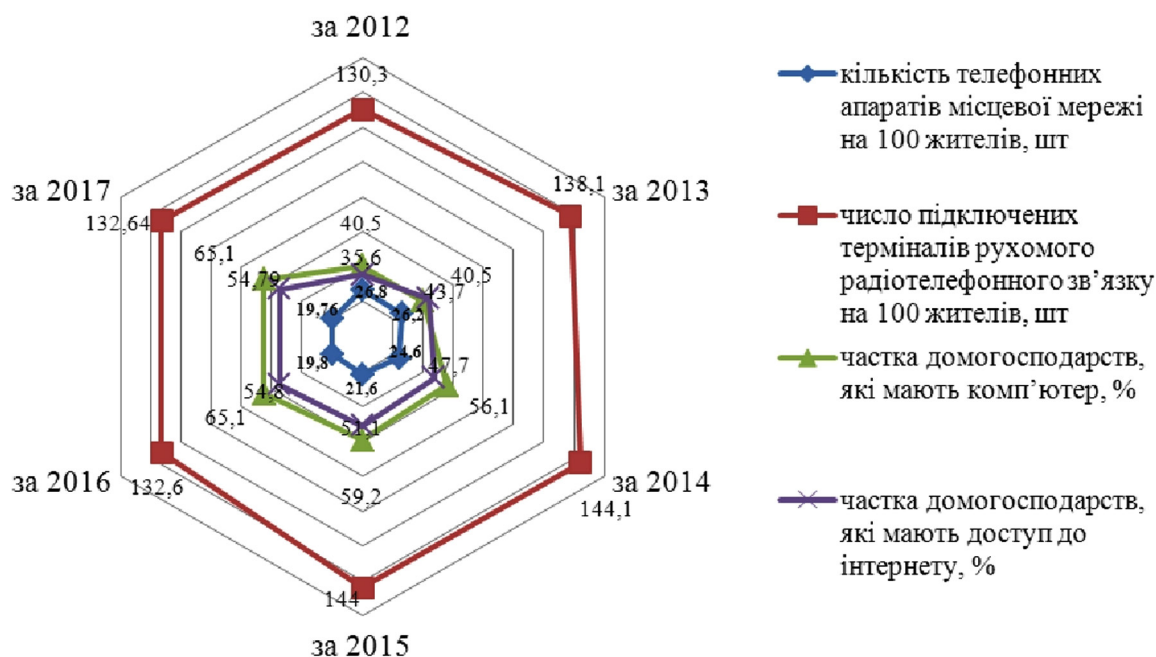

Рис. 1. Динаміка показників доступності до ІКТ України за 2012–2017 рр.

Джерело: побудовано за [12; 13; 14; 18]

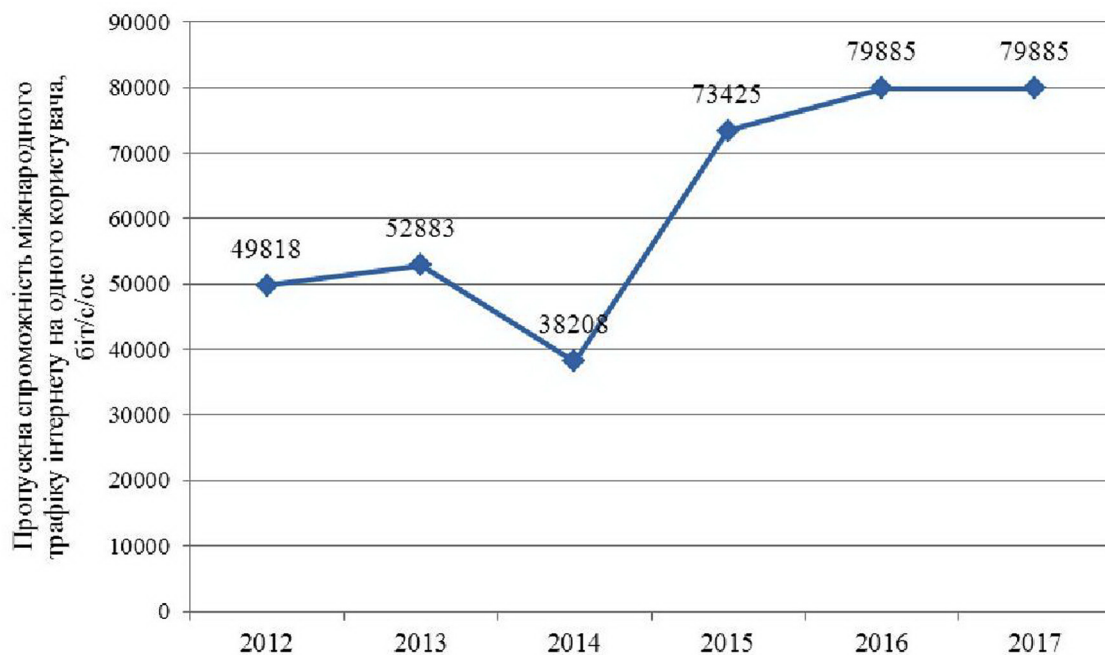

Рис. 2. Динаміка пропускної спроможності міжнародного трафіку інтернету на одного користувача в Україні за 2012–2017 рр.

Джерело: побудовано за [12; 13; 14; 17]

напряму дозволить країні суттєво покращити своє становище в інноваційному секторі і підвищити показники до рівня провідних світових екосистем стартапів у найближчій перспективі.

Не зважаючи на те, що в інноваційному середовищі України все ще спостерігається низький рівень активності, а рівень вітчизняних технологій все ще віддалений від потреб Індустрії 4.0., потенційні мож-

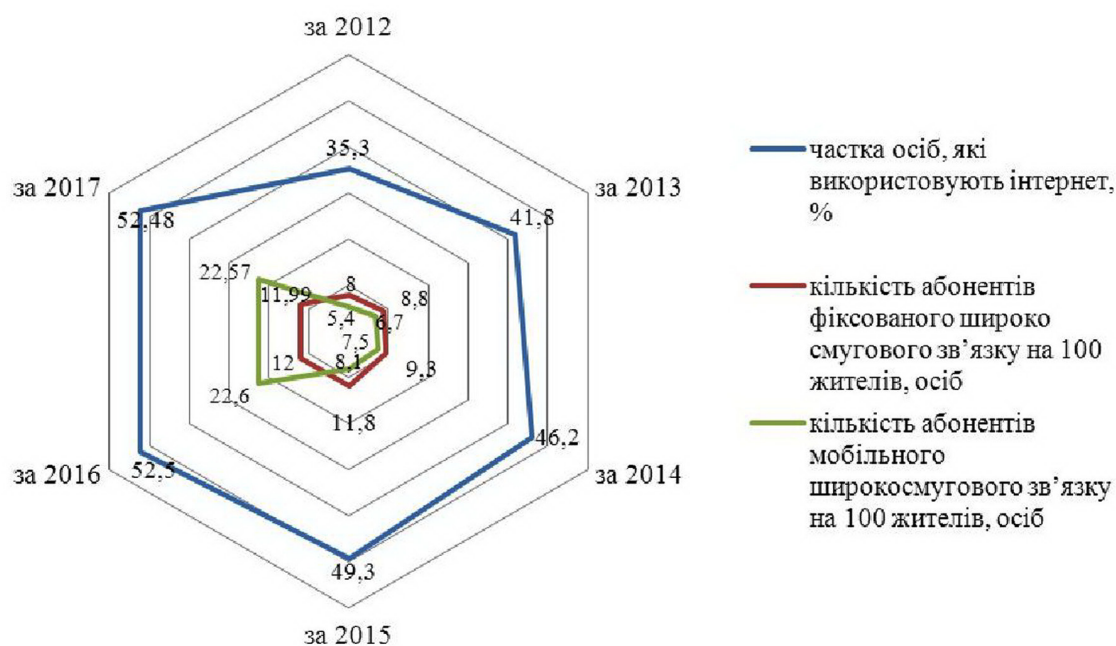

Рис. 3. Динаміка показників використання ІКТ в Україні за 2012–2017 рр.

Джерело: побудовано за [12; 13; 14; 16]

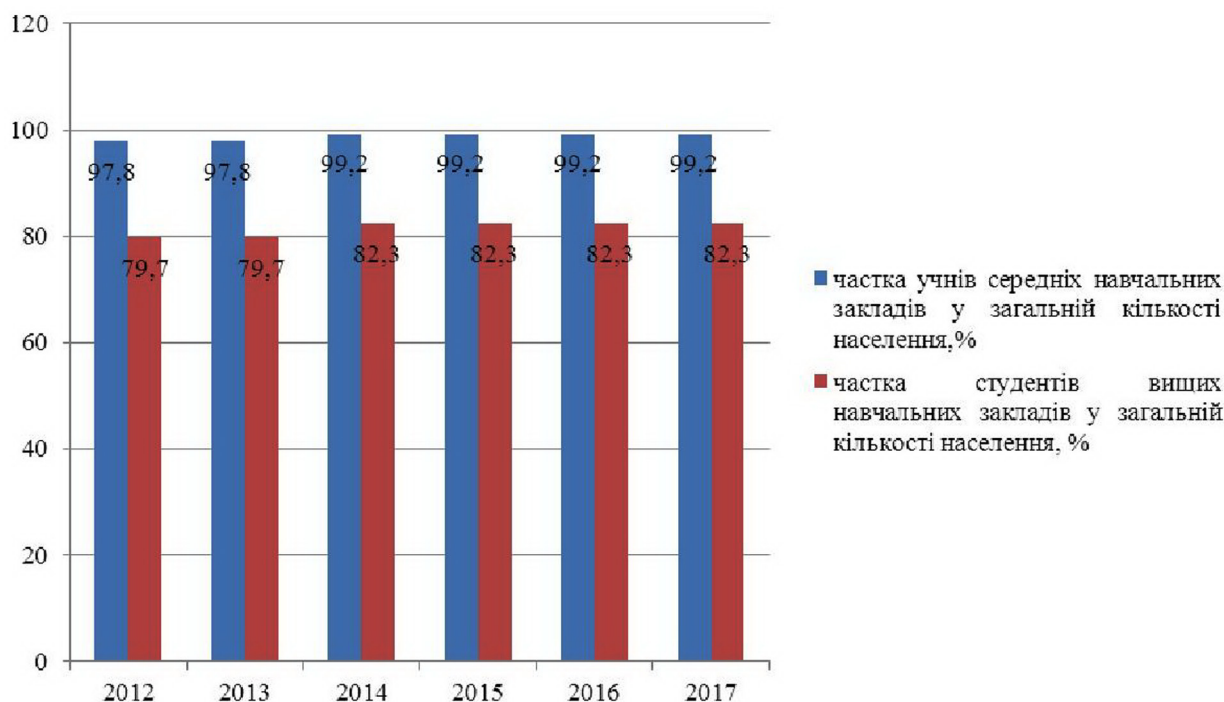

Рис. 4. Динаміка показників охоплення освітою населення України за 2012–2017 рр.

Джерело: побудовано за [12; 13; 14; 15]

ливості до розвитку і удосконалення залишаються високими. Проте, щоб досягти успіху у вирішенні зазначених проблем, необхідно сформулювати перелік питань, що потребують опрацювання.

Однією з головних задач, які вирішує Україна це необхідність змін у культурному сприйнятті, що підштовхне високооплачуваних вітчизняних спеціалістів, часто — фрілансерів до самостійного ризику та розвитку технологій і стартапів. Низька вартість життя в Україні є додатковим чинником, що дозволяє вітчизняним програмістам та емігрантам працювати над їхніми новими бізнес-ідеями в Україні.

Серед проблем створення і розвитку екосистеми стартапів, слід відзначити той факт, що в країні відсутня широка база клієнтів, яка б дозволила проектувати високовартісні високотехнологічні інноваційні проекти. Загалом, недостатньо високий технологічний та інноваційний розвиток стартап діяльності в Україні робить вітчизняні проекти, орієнтованими більшою мірою на внутрішній ринок, що обмежує їх шлях до міжнародного ринку та наближення до вимог Індустрії 4.0.

Слід додати, що серед екосистеми стартапів, функціонуючих в Україні, виокремлюються екосистеми великих міст, а саме Києва, Львова, Одеси, Дніпра. Саме великі міста забезпечують переваги для інноваційної стартап-діяльності, створюють можливості комфортного життя значної кількості висококваліфікованих

спеціалістів (в тому числі емігрантів, яких вабить співвідношення ціни і якості життя в українських містах), у містах регулярно відбуваються професійні заходи та конференції, доступніше фінансування на ранніх стадіях розробки стартапів. До труднощів тут доцільно віднести характерну зазначеному регіону складність ведення бізнесу та відсутність фінансування на пізніх стадіях розвитку стартапів.

Проаналізувавши потенційні можливості щодо розвитку екосистеми стартапів в Україні, доцільно виділити певні перешкоди, що уповільнюють темп розвитку. Першою у цьому переліку є економічна нестабільність держави, що суттєво обмежує надходження фінансових ресурсів, які необхідні у процесі розвитку інноваційної сфери в країні. Також здійснює вплив на бажання інвесторів та бізнес-ангелів інвестувати у проекти з надвисоким рівнем ризику.

Помітною є відсутність підтримки інноваційного підприємництва на рівні державного регулювання і законодавчого забезпечення, що також суттєво знижує потенційні можливості підприємницької ініціативи, особливо інноваційно активних малих підприємств, стартапів, спричиняє стрімкий «відтік мізків» з України.

Низький рівень доступної, у міжнародному інформаційному полі, інформації про існуючі можливості технологічного розвитку в Україні, вітчизняні інноваційні проекти, що не дозволяє повною мірою

розкрити всю сутність стартапів для потенційних інвесторів, формує невпевненість в досягненні успіху стартапів та відсутність бажання інвестувати в розвиток проєктів. Хоча, згідно проаналізованих даних, технічні можливості до поширення інформації присутні, показники використання ІКТ є доволі жвакими, а от рівень обізнаності, особливо, молодих підприємців-інноваторів — слабка. Часто вітчизняні генератори технологічних ідей не обізнані у процесах функціонування екосистеми стартапів, особливо міжнародної, не володіють достатніми інструментами для початку і розвитку стартап-проєктів, поширення інформації про них на міжнародній стартап-арені (доволі часто це супроводжується низьким рівнем знання необхідної іноземної мови).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Варто наголосити, що розвиток вітчизняної еко-

системи стартапів та повноцінне використання її потенційних можливостей багато в чому залежить від вирішення окреслених в роботі питань, а особливо впровадження законодавчих змін, починаючи з надання компаніям податкових пільг і закінчуючи гарантіями захисту від незаконного втручання правоохоронців, а також розвитку сприятливої інфраструктури, включаючи інформаційно-комунікаційні послуги. Поки таких гарантій держава забезпечити не може, внесок успішних стартапів в економіку країни матиме відображення лише в поліпшенні іміджу її інноваційного потенціалу на міжнародній арені.

З огляду на те, що екосистеми стартапів в Україні тільки формуються, то аналіз світового досвіду підтримки екосистем стартапів є важливим актуальним питанням, що заплановано до розгляду авторами у наступних наукових публікаціях.

Література

1. Moore James F. The Death of Competition: Leadership & Strategy in the Age of Business Ecosystems. New York, HarperBusiness, 1996. 287 p.
2. Isenberg D. What an entrepreneurship ecosystem actually is. Harvard Business Review, 2014. Т. 5. PP. 1–7.
3. Isenberg D. Introducing the Entrepreneurship Ecosystem: Four Defining Characteristics URL: <http://www.forbes.com/sites/danisenberg/2011/05/25/introducing-the-entrepreneurship-ecosystem-four-definingcharacteristics> (дата звернення: 30.04.2020).
4. Федулова Л. І., Марченко О. С. Інноваційні екосистеми: сутність та методологічні засади формування. Київ: Економічна теорія та право, 2015. № 2(21). С. 21–33.
5. Ситник Н. І. Екосистема стартапів як складова інноваційної екосистеми. Київ: Бізнес Інформ. 2017. № 8. С. 89–94. http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_8_13 (дата звернення: 29.04.2020).
6. Chesbrough H. W. Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology. Boston: Harvard Business School Press, 2003. 227 p.
7. Etzkowitz H., Leydesdorff L. The Triple Helix University-Industry-Government Relations: a Laboratory for Knowledge-Based Economic Development. EASST Review. 1995. Vol. 14. № 1. PP. 14–19.
8. Russell M. G. Transforming Innovation Ecosystems through Shared Vision and Network Orchestration. Triple Helix IX International Conference. Stanford, 2011. PP. 55–60.
9. Maxwell I. Managing Sustainable Innovation: The Driver for Global Growth. New York: Springer, 2009. 455 p.
10. Nachira, F. Towards a Network of Digital Business Ecosystems Fostering the Local Development. Discussion Paper. URL: <http://www.digital-ecosystems.org/> (дата звернення: 28.04.2020)
11. The official site of the Startup Commons // What is startup ecosystem? URL: <http://www.startupcommons.org/what-is-startup-ecosystem.html> (дата звернення: 28.04.2020).
12. Measuring the Information Society Report 2014. International Telecommunication Union. URL: <https://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2017/index.html> (дата звернення: 27.04.2020).
13. Measuring the Information Society Report 2016. International Telecommunication Union. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/misr2016/MISR2016-w4.pdf>. (дата звернення: 26.04.2020).
14. ICT Development Index 2017. International Telecommunication Union. URL: <https://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2017/index.html>. (дата звернення: 26.04.2020).
15. Глущенко Я. І., Кияткина Є. В. Аналіз зовнішньої заборгованості України в контексті інноваційного розвитку. Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність: зб. наук. праць. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2020. С. 213–216.
16. Моїсеєнко Т. Є., Ківа А. А. Особливості розвитку екосистеми стартапів в Україні. Міжнародна економіка: інтеграція науки та практики: Збірник наук. праць: НТУУ «КПІ». 2017. С. 34–39.

17. Корогодова О.О. Вплив інноваційних транснаціональних структур на країни, що розвиваються, в умовах Індустрії 4.0. Підприємництво та інновації: журнал. ПБНЗ «Міжнародний університет фінансів». Київ. 2018. Вип. 6. С. 125–130.

18. Черненко Н.О., Лісняк В.О. Розвиток співробітництва України та ЄС у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки. 2016. № 6. С. 128–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknutd_2016_6_17.

References

1. Moore, James F. (1996) *The Death of Competition: Leadership & Strategy in the Age of Business Ecosystems*. New York: HarperBusiness. 287 p.

2. Isenberg D. (2014) What an entrepreneurship ecosystem actually is // *Harvard Business Review*. Vol. 5. PP. 1–7.

3. Isenberg D. Introducing the Entrepreneurship Ecosystem: Four Defining Characteristics URL: <http://www.forbes.com/sites/danisenberg/2011/05/25/introducing-the-entrepreneurship-ecosystem-four-definingcharacteristics> (accessed 30 April 2020).

4. Fedulova L.I., Marchenko O.S. (2015) Innovatsiini ekosystemy: sutnist ta metodolohichni zasady formuvannia [Innovative ecosystems: essence and methodological principles of formation] // *Ekonomichna teoriia ta pravo*, vol. 2(21), PP. 21–33.

5. Sytnyk N.I. (2017) Ekosystema startapiv yak skladova innovatsiinoi ekosystemy [Startup ecosystem as a component of innovative ecosystem] // *Biznes Inform*. Vol. 8. PP. 89–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_8_13 (accessed 29 April 2020).

6. Chesbrough H. W. (2003) *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. Boston: Harvard Business School Press. 227 p.

7. Etzkowitz H., Leydesdorff L. (1995) The Triple Helix University-Industry-Government Relations: a Laboratory for Knowledge-Based Economic Development // *EASST Review*. Vol. 14 (1). PP. 14–19.

8. Russell M. G. (2011) Transforming Innovation Ecosystems through Shared Vision and Network Orchestration // *Triple Helix IX International Conference*, Stanford. PP. 55–60.

9. Maxwell I. (2009) *Managing Sustainable Innovation: The Driver for Global Growth*. New York: Springer. 455 p.

10. Nachira, F. (2002). Towards a Network of Digital Business Ecosystems Fostering the Local Development. Discussion Paper. URL: <http://www.digital-ecosystems.org/> (accessed 28 April 2020).

11. The official site of the Startup Commons. What is startup ecosystem? URL: <http://www.startupcommons.org/what-is-startup-ecosystem.html> (accessed 28 April 2020).

12. Measuring the Information Society Report (2014). International Telecommunication Union. URL: <https://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2017/index.html>. (accessed 27 April 2020).

13. Measuring the Information Society Report (2016). International Telecommunication Union. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/misr2016/MISR2016-w4.pdf>. (accessed 26 April 2020).

14. ICT Development Index (2017). International Telecommunication Union. URL: <https://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2017/index.html>. (accessed 26 April 2020).

15. Ghlushhenko Ja.I., Kyjatkina Je.V. (2020). Analiz zovnishnjoji zaborghovanosti Ukrainy v konteksti innovacijnogho rozvytku. Mizhnarodne nauko-tekhnichne spivrobitnyctvo: pryncypy, mekhanizm, efektyvnistj: zb. nauk. pracj. Kyjiv: KPI im. Ighorja Sikorsjkogho // *Vyd-vo «Politehnika»*. PP. 213–216.

16. Moisejenko T. Je., Kiva A. A. (2017). Osoblyvosti rozvytku ekosystemy startapiv v Ukraini. Mizhnarodna ekonomika: integracija nauky ta praktyky: Zbirnyk nauk. pracj: NTUU «KPI». PP. 34–39.

17. Korogodova O.O. (2018). Vplyv innovacijnykh transnacionalnykh struktur na krajiny, shho rozvyvajutsja, v umovakh Industriji 4.0. Pidpryjemnyctvo ta innovacii: zhurnal // *PVNZ «Mizhnarodnyj universytet finansiv»*. Kyjiv. Vol. 6. PP. 125–130.

18. Chernenko N. O., Lisnjak V. O. (2016). Rozvytok spivrobitnyctva Ukrainy ta JeS u sferi innovacijno-investyicijnoji dijalnosti // *Visnyk Kyjivskogho nacionalnogho universytetu tekhnologij ta dyzajnu*. Serija: Ekonomichni nauky. Vol. 6. PP. 128–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknutd_2016_6_17.

Шпатакова Оксана Леонидовна

аспирантка кафедры финансов, учета и маркетинга

ГБУЗ «Приднепровская государственная академия

строительства и архитектуры»

Shpatakova Oksana

PhD Student of Finance, Accounting and Marketing Department

Prydniprov's'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture

DOI: 10.25313/2520-2294-2020-4-5886

ОСОБЕННОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ

THE FEATURES OF ECOLOGICAL STRATEGY DEVELOPMENT OF THE CONSTRUCTION INDUSTRY ENTERPRISES

Аннотация. В статье исследуются особенности экологической стратегии развития строительной отрасли. Проблема теоретического исследования и анализа сущности понятия экологической стратегии в развитии строительной отрасли, рассматривается в научных работах преимущественно через призму определения видов стратегий, а также представления принципов и основ их формирования. Было проведено изучение и оценка научных подходов к указанной проблематике, для определения основных научных направлений сущности понятия экологической стратегии в развитии строительной отрасли. Оценена их объективность, в соответствии с условиями и характером экологически ориентированного развития субъектов промышленности на современном этапе. Исходя, из проанализированных научных подходов, выделены основные особенности, характеризующие данное понятие. На основании систематизации и характеристики этих признаков, учитывая исследования научных взглядов на заданную проблематику, сформулировано авторский подход, ориентированный на универсализацию понимания сущности данного понятия.

Экологическая стратегия развития предприятий строительной отрасли представляет собой модель стратегического обеспечения и обоснования действий, процедур реализации экологически ориентированного развития в рамках определенного уровня субъекта строительной отрасли, которая предусматривает экологизацию экономических процессов, технологических направлений. Экологическая стратегия определяет баланс или интересы приоритета предприятия в экономической и экологической сферах и дает возможность создать синергию в экономических, рыночных показателях. Экологическая стратегия предприятий строительной отрасли является генеральной программой действий, предусматривающий выявление приоритетов и ресурсов для достижения целевых ориентиров в сфере экологического развития.

Научная новизна этой концепции заключается в том, что впервые на научном уровне по сравнению с аналогичными определениями, учтено такой широкий перечень сущностных признаков, которые, в свою очередь, выступают основой оценочных показателей экологической стратегии предпринимательской структуры.

Ключевые слова: экологическая стратегия, экологизация строительной отрасли, эффективность управления, стратегия экологизации управления, инновационное экологическое развитие.

Summary. The article explores the features of environmental strategies in the development of enterprises in the construction industry. The problem of theoretical substantiation of the environmental strategy concept of the enterprise, including the construction industry, is considered in scientific works mainly through the definition of strategies types of such category, presentation of their formation principles.

The work determines the main scientific directions of the concept essence of environmental enterprise strategy (including in the construction industry). Also a study and evaluation of scientific approaches to these problems was carried out. Their objectivity is evaluated, in accordance with the conditions and nature of the environmentally oriented development of industrial subjects at the present stage. Guided by the provisions of the considered scientific approaches, the main essential features

characterizing the concept being studied are highlighted. Based on the systematization and characteristics of these features, taking into account the research of scientific views on a given problem, the author's approach is formulated, aimed at universalizing the understanding of the concept essence.

The article investigates an attempt to develop a universal interpretation of the concept essence of environmental strategy of building industry company. The ecological strategy of the building industry enterprise is a model of strategic support and substantiation of actions, procedures of implementation of environmentally oriented development within the defined level of the subject of the construction industry, which provides for the greening of economic processes, process directions.

The environmental strategy determines the balance or interest's priority of the enterprise in the economic and environmental spheres and provides the opportunity to create synergies in economic, market indicators.

The scientific novelty of this concept lies in the fact that for the first time at the scientific level, compared with similar definitions, such a wide list of essential features has been taken into account, which, in turn, is the basis of the estimated indicators of the environmental strategy of the business structure.

Key words: environmental strategy, ecologization of building production, management efficiency, ecologization management strategy, innovative ecological development.

Постановка проблемы. Проблема защиты окружающей среды приобретает масштабного развития на глобальном уровне. Современные предприятия, ориентированные на устойчивое развитие и эффективность, должны иметь четкое видение экологических последствий собственного функционирования на длительный период. Выявление возможных негативных экологических последствий ведения деятельности в строительной отрасли, превентивное устранение возможных угроз в этой сфере становятся основой успешного функционирования компаний, которые нацелены на развитие и признание. Создание экологически безопасных условий ведения деятельности в сфере строительства является сложным процессом, который, кроме потенциала предприятий, требует как теоретического, так и методического обеспечения.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблема теоретического исследования и анализа сущности понятия экологической стратегии в развитии строительной отрасли, рассматривается в научных работах преимущественно через призму определения видов стратегий, а также представления принципов и основ их формирования. Решение этой проблемы исследуется многими учеными, среди которых стоит выделить таких как, М. А. Петрушин, А. В. Ерохина, А. В. Летучая, Л. Н. Проха, Л. А. Мочалова, Н. М. Данилевич, Х. М. Лю, М. Я. Яструбский, А. Н. Петрова, А. В. Латышева, С. В. Прокопенков, М. Г. Светуников, В. П. Смолькин, А. А. Волошенко, Б. Качмарек, Б. Гайдзик Г. Марининой [1–12]. Таким образом, сущность понятия экологической стратегии строительной отрасли недостаточно исследовано, различные научные подходы к указанному аспекту свидетельствуют о дискуссионном характере существующих авторов.

Формулировка целей статьи (постановка задачи). Целью статьи является определение основных научных подходов к сущности понятия экологической стратегии развития строительной отрасли и предложение авторского подхода к определению этой категории.

Изложение основного материала. Для определения основных научных направлений о сущности понятия экологической стратегии предприятия (в том числе в строительной отрасли) проведем изучение и оценку научных подходов к указанной проблематике.

Один из существующих научных подходов предполагает трактовку сущности понятия экологической стратегии предприятия через ориентир на учет экологических угроз и особенностей деятельности (требований к охране окружающей среды) в течение жизненного цикла производства в целях обеспечения определенных экономических преимуществ стратегического характера. Такой подход рассматривает экологическую стратегию в качестве концептуального инструмента соблюдения экологических требований в процессе всего производства, что обуславливает результативность (эффективность) деятельности в условиях рыночной среды. Согласно утверждению авторов М. А. Петрушин, А. В. Ерохин [8, с. 88], экологическая стратегия является комплексным планом внедрения философии, миссии предприятия по достижению хозяйственно-экономических целей, она направлена на разрешение противоречий в сфере экономических и экологических интересов предприятия и снижения (предупреждения) действия негативных воздействий на окружающую среду в течение жизненного цикла продукции (услуг).

Второй научный подход связан с пониманием экологической стратегии предприятия как одной из функциональных стратегий, которая определяет

общую корпоративную стратегию деятельности, обеспечивается благодаря внедрению экологических параметров в рамках основных сфер развития и возможность получения синергетического эффекта, повышения конкурентных преимуществ предпринимательской структуры в рыночных условиях. То есть, сторонники такого подхода считают, что обеспечение экологизации в рамках общего стратегического управления дает возможность субъекту предпринимательства достичь дополнительных эффектов, которые невозможно было внедрить ранее или иных аспектов экологического характера и т.д.

Рассмотрим определение сущности понятия экологической стратегии, сформулированное В. Летушей, Л. Прохой [5] в рамках второго научного подхода. Авторы отмечают, что экологической стратегией предприятия (или, как утверждают ученые, экологически ориентированной стратегией субъекта хозяйствования) является функциональная стратегия, которой определяется общекорпоративной стратегией, что обеспечивается успешным балансировкой (взаимодействием) между основными сферами развития и экологической сферой, способствует появлению синергетического эффекта, возникновению роста конкурентных позиций в условиях рыночной среды.

Третьим научным подходом к трактовке сущности понятия экологической стратегии предприятия выступает определение последней в качестве политики, связанной с обеспечением устойчивого развития экологии в процессе деятельности субъекта хозяйствования. При этом, экологическая политика, которая является основой стратегии, предполагает соблюдение определенных установленных параметров развития окружающей среды, которые заключаются не только в защите существующего состояния, но и в его постоянном развитии. Основные положения указанного научного подхода освещены в трактовке сущности исследуемого понятия, поданного Н. Данилевич и Н. Яструбским [4, с. 366]. Ученые отмечают, что экологической стратегией предприятия является его политика, ориентированная на устойчивое развитие природной среды в процессе хозяйствования через стратегическое определение выпуска ассортимента собственной продукции, которое обеспечивается экологическими параметрами. Похожее видение сущности понятия экологической стратегии предпринимательской структуры выдвинуто В. Петровым [10, с. 310].

Четвертый научный подход связан с учетом в общекорпоративной стратегии развития субъекта предпринимательства, экологических параметров нагрузки на окружающую природную среду. Этот подход рассматривает исследуемую стратегию как

элемент бесперебойного функционирования в условиях необходимости соблюдения природоохранных норм и требований. Согласно данному четвертому научному подходу, можно рассмотреть трактовку сущности понятия экологической стратегии, определенное В. Латышевой [6], как оптимальную экологическую стратегию предприятия, которая является неотъемлемой частью общей стратегии предприятия. Итак, О. Латышева предлагает определять сущность исследуемого понятия именно в рамках возможности успешно функционировать в условиях соблюдения экологических норм в отношении ведения определенного вида деятельности.

В рамках пятого научного подхода экологическая стратегия субъектов хозяйствования рассматривается как стратегическое направление инновационного развития, связанная с внутренними и внешними принципами экологизации функционирования, что обеспечивает реализацию общекорпоративной стратегии развития. Согласно подходу, экологическая стратегия субъекта экономической системы является направлением инновационного развития промышленного производства, основанным на внутрифирменной экологизации и внешних промышленных связях, которые предусматривают рациональное распределение ресурсной базы и приводят к достижению установленных стратегических целей функционирования. Таким образом, будет обеспечиваться экологизация как в основной, так и в смежных отраслях.

Шестой научный подход связан с комплексным стратегическим управлением экологизацией и отнесением экологической стратегии в состав общекорпоративной стратегии субъекта хозяйствования, приоритетностью экологических решений над экономическими. Этот подход не игнорирует экономическую составляющую, но не предусматривает балансировки экологически-экономических интересов субъекта промышленного производства.

Положение шестого научного подхода определены в трактовке сущности исследованного понятия, сформулированного Н. Светунковым, В. Смолкиным [9, с. 14–15]. Согласно определению авторов, стратегия управления экологическим развитием предприятия является структурным элементом общекорпоративной стратегии и заключается в плановой разработке целевых ориентиров экологизации и установлении механизма их достижения, представленного моделями и бюджетом реализации, стратегической схемой регулирования и контроля результативности внедрения экологической стратегии.

Седьмой научный подход обусловлен определением сущности исследуемого понятия через призму инновационности экологического развития, влиянием

экологизации на экологические и экономические результаты и эффективность функционирования. Указанное видение не устанавливает приоритетности экологических решений над экономическими в рамках внедрения экологически ориентированного развития предпринимательской структуры. Согласно положениям указанного седьмого подхода рассмотрим определение сущности указанного понятия, представленное в трактовке А. Волошенко [2]. Согласно определению автора, экологическая стратегия является комплексом, который представлен инновационными мероприятиями, ориентированными на развитие, рост экологического потенциала в целях создания экологических и экономических результатов, обеспечение эффективности функционирования субъекта хозяйствования.

Восьмой научный подход определяется балансировкой экологической и других сфер управления субъекта хозяйствования, включением исследуемой стратегии в состав общефирменной стратегии функционирования.

В контексте указанного восьмого научного подхода заслуживает изучения трактовка сущности понятия экологической стратегии предприятия, разработанная Б. Качмарек [12, с. 508]. Согласно утверждению автора, экологическая стратегия является экологически ориентированным направлением развития предпринимательской структуры, которое обеспечивает и определяет стратегические цели, задачи и механизмы достижения согласования сферы охраны природной среды с другими функциональными сферами исследуемого субъекта хозяйствования. Заслуживает изучения трактовка сущности исследуемого понятия, разработанное Б. Гайдзик [11, с. 184] согласно выше рассмотренного восьмого научного подхода. В частности, автор отмечает, что экологическая стратегия предприятия промышленности заключается в постоянных, интегрированных в общефирменную стратегию управления, профилактических действиях в отношении процессов, продуктов (услуг), что предполагает эффективность деятельности предпринимательской структуры и уменьшения риска для людей и окружающей среды.

В рамках девятого научного подхода сущность экологической стратегии субъекта хозяйственной деятельности рассматривается в качестве локального стратегического направления развития, благодаря устранению и решению соответствующих проблем в указанной сфере и позволит достичь соответствующих экологически значимых целей. Можем констатировать, что ориентир на экологизацию развития субъекта предпринимательской деятельности без указания стратегических целей, параметров

по рыночным и экономическим результатам функционирования не может стать таким, что позволит принять указанное направление развития. В контексте девятого научного подхода можно рассмотреть трактовку сущности этого понятия, представленное в определении В. Белых, Г. Марининой [1, с. 78]. В частности, авторы отмечают, что экологическая стратегия предприятия является генеральной программой действий, предусматривающая выявление приоритетов и ресурсов для достижения целевых ориентиров в сфере экологического развития.

Наш авторский подход, сформулирован с учетом вышеуказанных признаков (признаки вхождения в состав общей корпоративной стратегии или локальности экологического развития предприятия; признаки экологизации стратегического управления предприятия на всех уровнях, в рамках жизненного цикла разработки, производства, сбыта и использования продукции; адаптивность к созданию синергизма в экономической, рыночной сфере через внедрение экологически ориентированного развития; признаки инновационности экологически ориентированного развития, которые возможны в случае опережающего стратегического управления экологизацией (создание новых методов, способов, продукции экологического характера); признаки стратегического ориентира на внутренние и внешние аспекты экологического развития; признаки балансировки или приоритетности экологической и других сфер управления субъекта хозяйствования).

Экологическая стратегия предприятий строительной отрасли является моделью стратегического обеспечения и обоснования действий, процедур внедрения экологически ориентированного развития в рамках определенного уровня субъекта строительной отрасли (общекорпоративного или на локальном уровне), что предусматривает экологизацию процессов хозяйствования в целом или в рамках определенных структурных, процессных направлений, обуславливает баланс или приоритетность интересов предприятия в экономической и экологической сферах, обеспечивает возможность по созданию синергизма по экономическим, рыночным показателями, может предусматривать инновационный характер экологизации и охватывать внутренние и внешние аспекты экологического развития

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Исходя из проведенного исследования, учитывая вышеуказанные сущностные признаки исследуемого понятия, можно сделать вывод, что, руководствуясь основными научными подходами нами была предпринята попытка разработки универсальной трактовки сущности понятия экологической

стратегии строительного предприятия. Таким образом, экологическая стратегия развития предприятий строительной отрасли является моделью стратегического обеспечения и обоснования действий, процедур внедрения экологически ориентированного развития в рамках определенного уровня субъекта строительной отрасли (общекорпоративного или на локальном уровне), что предусматривает экологизацию процессов хозяйствования в целом или в рамках определенных структурных, процессных направлений, обуславливает баланс или приоритетность интересов предприятия в экономической и экологической сферах, обеспечивает возможность по созданию синергизма по экономическим, рыночным показателям, может предусматривать инновационный характер экологизации, охватывать внутренние и внешние аспекты экологического развития.

Подводя итоги исследования, можно сделать вывод, что современная концепция экологической стра-

тегии развития предприятий строительной отрасли определяет требования на ближайшую перспективу в разработке экологической стратегии развития строительных организаций. А именно, им стоит сделать упор на применение новых инновационных материалов и технологий, а также необходимо постоянно отслеживать тенденцию развития компании.

Научная новизна представленного формирования сущности данного понятия заключается в том, что впервые на научном уровне по сравнению с аналогичными трактовками учтено такой широкий перечень сущностных признаков, которые, в свою очередь, выступают основой оценочных показателей экологической стратегии предпринимательской структуры. Также в рамках указанного определения учтено вариативность типов экологических стратегий в зависимости от целевых стратегических ориентиров промышленного предприятия по определенным направлениям.

Литература

1. Белых В. Т., Маринина А. Г. Обеспечение конкурентоспособности промышленного предприятия на основе реализации экологической стратегии. Вестник МГТУ им. Г. И. Носова. 2008. № 4. С. 77–79.
2. Волошенко О. О. Методичний підхід до формування стратегії еколого-орієнтованого розвитку підприємства. Дата оновлення: 06.07.2019. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5274> (дата звернення: 06.07.2019).
3. Данилевич Н. М., Яструбський М. Я. Система екологічного менеджменту і аудиту на підприємстві: інформаційний аспект. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2014. № 797. С. 363–372.
4. Латишева О. В. Особливості екологічних стратегій сучасних промислових підприємств. Дата оновлення: 06.07.2019. www.rusnauka.com/36_PWMN_2010/Economics/76400.doc.htm (дата звернення: 06.07.2019).
5. Летуча О. В., Проха Л. М. Екологічно спрямована стратегія промислового підприємства: механізм розробки та впровадження в міжнародній економіці. Проблеми економіки та політичної економії. 2018. № 2. С. 136–144.
6. Лю Х. М. Экологизация производства как условие повышения конкурентоспособности предприятий нефтегазового комплекса. Вестник БГЭУ. 2009. № 3. С. 75–79.
7. Мочалова Л. А. Механизм формирования экологической стратегии и политики промышленного предприятия. Механизм регулювання економіки. 2008. № 3. Т. 2. С. 206–215.
8. Петрушин Н. А., Ерохина Е. В. Экологическая стратегия предприятия. Евразийское научное объединение. 2017. Т. 2. № 5 (27). С. 88–90.
9. Светульников М. Г., Смолькин В. П. Экологические стратегии в системе управления организацией. Вестник Самарского государственного экономического университета. 2014. № 1(111). С. 13–16.
10. Стратегический менеджмент / под ред. А. Н. Петрова. СПб.: Питер, 2005. 496 с.
11. Gajdzik B. Strategia Czystszej Produkcji w przedsiębiorstwie hutniczym. Problemy Ekologii. 2007. Vol. 11. Nr. 43. S. 184–187.
12. Kaczmarek B. Formułowania polityki i strategii ekologicznego rozwoju przedsiębiorstwa — zarys problematyki. Civil and Environmental Engineering / Budownictwo i Inżynieria Środowiska. 2011. № 2. S. 507–510.

References

1. Belyh V. T., Marinina A. G. (2008) Obespechenie konkurentospromozhnosti promyshlennogo predpriyatija na osnove realizacii jekologicheskoy strategii [Ensuring competitiveness of an industrial enterprise based on the implementation of an environmental strategy]. Moskva city: Vestnik MGTU im. G. I. Nosova. PP. 77–79. (in Russian)

2. Voloshenko O. O. (2019) Metodichnyy pidkhyd do formuvannya stratehiyi ekoloho-oriyentovanoho rozvytku pidpryyemstva [Methodical approach to form of the strategy of eco-oriental development of the company]. Dnipropetrovs'k city: Dnipropetrovs'kyi ahrarno-ekonomichnyy universytet. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5274> (accessed: 06 July 2019) (in Ukrainian)
3. Danilevich N. M., Jastrubs'kij M. Ja. (2014) Sistema ekologichnogo menedzhmentu i auditu na pidpriemstvi: informacijnij aspekt [The system of environmental management and audit for the benefit of the company: Information aspect]. L'viv city: Visnik Nacional'nogo universitetu «L'vivs'ka politehnika». Menedzhment ta pidpriemnictvo v Ukraïni: etapi stanovlennja i problemi rozvitku. PP. 363–372. (in Ukrainian)
4. Latysheva O. V. (2019) Osoblyvosti ekolohichnykh stratehiy suchasnykh promyslovykh pidpryyemstv [Special features of environmental strategies of modern industrial enterprises]. URL: www.rusnauka.com/36_PWMN_2010/Economics/76400.doc.htm (accessed: 06 July 2019). (in Ukrainian)
5. Letucha O. V., Prokha L. M. (2018) Ekolohichno spryamovana stratehiya promyslovoho pidpryyemstva: mekhanizm rozrobky ta vprovadzhennja v mizhnarodnij ekonomitsi [Ecologically conceived strategy of the industrial enterprise: the mechanism of development and development in the international economy]. Dnipro city: Natsional'naya metallurgicheskaya akademiya Ukrainy. Problemy ekonomiky ta politychnoy ekonomiyi. PP. 136–144. (in Ukrainian)
6. Lyu KH.M. (2009) Ekologizatsiya proizvodstva kak usloviye povysheniya konkurentosposobnosti predpriyatiy neftegazovogo kompleksa [Greening production as a condition for improving the competitiveness of oil and gas enterprises]. Minsk city: Vestnik BGEU. PP. 75–79. (in Russian)
7. Mochalova L. A. (2008) Mekhanizm formirovaniya ekologicheskoy strategii i politiki promyshlennogo predpriyatiya [The mechanism for the formation of environmental strategies and policies of industrial enterprises]. Sumy city: Sumskiy derzhavnyy universytet (SumDU). Mekhanizm reguluvannya yekonomiki. PP. 206–215. (in Russian)
8. Petrushin N. A., Yerokhina Ye. V. (2017) Ekologicheskaya strategiya predpriyatiya [Environmental strategy of the enterprise. Eurasian]. Moskva city: Yevraziyskoye nauchnoye ob'yedineniye. PP. 88–90. (in Russian)
9. Svetun'kov M. G., Smol'kin V. P. (2014) Ekologicheskoye strategii v sisteme upravleniya organizatsiyey [Environmental strategies in the organization's management system]. Samara city: Vestnik Samarskogo gosudarstvennogo ekonomicheskogo universiteta. PP. 13–16. (in Russian)
10. Pod red. A. N. Petrova (2005) Strategicheskyy menedzhment [Strategic management] SPb.: Piter city. 496 p. (in Russian)
11. Gajdzik B. (2007) Strategia Czystszej Produkcji w przedsiębiorstwie hutniczym. Problemy Ekologii. PP. 184–187. (in Polish)
12. Kaczmarek B. (2011) Formułowania polityki i strategii ekologicznego rozwoju przedsiębiorstwa — zarys problematyki. Civil and Environmental Engineering / Budownictwo i Inżynieria Środowiska. PP. 507–510. (in Polish)

Грибіненко Ольга Миколаївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства*

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Грибиненко Ольга Николаевна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики предприятия*

Национальный технический университет «Днепропетровская политехника»

Hrybinenko Olha

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Economic of Enterprises*

Dnipro University of Technology

ORCID: 0000-0001-6320-2775

DOI: 10.25313/2520-2294-2020-4-5967

**БЕЗПЕКОВА КОМПОНЕНТА СТРАТЕГІЙ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН,
ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ**

**БЕЗОПАСНОСТНАЯ КОМПОНЕНТА
СТРАТЕГИЙ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ
РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН**

**SECURITY COMPONENT
OF THE ECONOMIC DEVELOPMENT
STRATEGIES OF DEVELOPING COUNTRIES**

Анотація. У статті визначено економічну складову національних безпекових стратегій країн, що розвиваються, в сучасних умовах глобального середовища. Проведено порівняльно-історичний аналіз структури та змісту стратегічних та програмних документів, які визначають та регулюють національну безпеку країн, що розвиваються. Виконано дослідження економічної складової безпекових стратегій країн, що розвиваються, яке свідчить про недостатній досвід переважної більшості країн у галузі формування та реалізації економічної складової національної безпеки держави та про достатню диференціацію політики національної безпеки одних з найбільш економічно розвинених країн цієї групи. Визначено, що за своєю структурою та складовими стратегії національної економічної безпеки країн, що розвиваються, є диференційованими через те, що кожна стратегія враховує специфіку національної економіки та безпекового середовища тієї країни. Поряд з тим, відчутним є вплив процесів глобалізації та, відповідно, загальних детермінант, що обумовлюють спільні складові стратегій національної безпеки країн, такі, як кібербезпека, боротьба з тероризмом та кліматичними змінами тощо. Проведено компаративний аналіз економічної складової стратегій національної безпеки для розвинутих країн та країн, що розвиваються. Визначено критерії типологізації економічної складової стратегій національної безпеки, до яких віднесено: базовий програмно-стратегічний документ, який регламентує національну безпеку; ступінь врахування економічної складової у програмно-стратегічних безпекових документах; стратегічна мета управління економічною безпекою; основні загрози економічній безпеці згідно з програмно-стратегічними документами. Розроблений компаративний профіль економічної складової стратегії національної безпеки дозволяє здійснювати стратегічне групування країн з різними типами соціально-економічних систем за запропонованими критеріями і визначати ступінь гомогенності або

гетерогенності стратегічного планування економічної безпеки держав, що має враховуватися при розробці національних стратегій забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: національної безпеки держави, економічна безпека, економічна складова, безпекова стратегія країни, компаративний профіль.

Аннотация. В статье определена экономическая составляющая национальных безопасных стратегий развивающихся стран, в современных условиях глобальной среды. Проведен сравнительно-исторический анализ структуры и содержания стратегических и программных документов, определяющих и регулирующих национальную безопасность развивающихся стран. Выполнены исследования экономической составляющей безопасности стратегий развивающихся стран, которое свидетельствует о недостаточном опыте подавляющего большинства стран в области формирования и реализации экономической составляющей национальной безопасности государства и о достаточной дифференциации политики национальной безопасности одним из самых экономически развитых стран этой группы. Определено, что по своей структуре и составляющими стратегии национальной экономической безопасности развивающихся стран, являются дифференцированными из-за того, что каждая стратегия учитывает специфику национальной экономики и безопасности среды этой страны. Вместе с тем, ощутимым влияние процессов глобализации и, соответственно, общих детерминант, обуславливающих общие составляющие стратегий национальной безопасности страны, такие, как кибербезопасность, борьба с терроризмом и климатическими изменениями и тому подобное. Проведено компаративный анализ экономической составляющей стратегии национальной безопасности для развитых стран и развивающихся стран. Определены критерии типологизации экономической составляющей стратегии национальной безопасности, к которым отнесены: базовый программно-стратегический документ, регламентирующий национальной безопасности; степень учета экономической составляющей в программно-стратегических безопасности документах; стратегическая цель управления экономической безопасностью; основные угрозы экономической безопасности согласно программно-стратегическими документами. Разработанный компаративный профиль экономической составляющей стратегии национальной безопасности позволяет осуществлять стратегическую группировку стран с разными типами социально-экономических систем по предложенным критериям и определять степень гомогенности или гетерогенности стратегического планирования экономической безопасности государств, должно учитываться при разработке национальных стратегий обеспечения экономической безопасности.

Ключевые слова: национальная безопасность государства, экономическая безопасность, экономическая составляющая, политика безопасности стратегия страны, компаративный профиль

Summary. The article identifies the economic component of developing countries' national security strategies in global environment. A comparative-historical analysis of the structure and content of strategic and programmatic documents is conducted that define and regulate the national security of developing countries. Research has been done on the economic component of developing countries' security strategies. The vast majority of countries have insufficient experience in the formulation and implementation of the economic component of national security. The differentiation of national security policies is defined in the most economically developed countries. It is determined that the strategies of national economic security of developing countries are differentiated by their structure and components. Each strategy takes into account the specifics of the national economy and security environment of country. At the same time, the impact of globalization processes and, accordingly, the common determinants underlying the common components of national security strategies, such as cybersecurity, counter-terrorism and climate change. A comparative analysis of the economic component of national security strategies for developed and developing countries is conducted. The criteria for classification the economic component of national security strategies have been determined, which include a basic program-strategic document regulating national security; the degree of incorporation of the economic component into the program-strategic security documents; strategic goal of economic security management; major threats to economic security according to the strategic documents. The developed comparative profile of the economic component of the national security strategy makes it possible to carry out strategic grouping of countries with different types of socio-economic systems. The degree of homogeneity or heterogeneity of strategic planning of economic security of states was determined, which should be taken into account when developing national strategies for ensuring economic security.

Key words: national security, economic security, economic component, country's security strategy, comparative profile

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Тривала ескаляція торговельної напруги у світовому господарстві, погіршення гло-

бальних фінансових умов, геополітична напруженість у деяких регіонах світу, посилення тероризму та руйнівні кліматичні зміни становлять основні економічні ризики формують потенційні загрози

світових економічних перспектив та визначають умови розвитку країн світу [27, с. 37]. Поглиблення кризових явищ вимагає від національних урядів адекватних економічних політик. Неоднорідність сучасного світового господарства пов'язана із тим, що його складну полісистемну конфігурацію формують національні економіки із різними політичними системами, соціально-економічною структурою, із різним рівнем залученості до світогосподарської системи [30, с. 150]. Відповідно, економічна складова національних стратегій безпеки буде мати свої особливості.

Тривалий час концепція національної безпеки розвивалася переважно у оборонному та військово-політичному напрямках, тобто концентрувалася на «жорстких» аспектах безпеки. Однак з часом швидко зростає значення та впливовість «м'яких» складових безпеки, до яких належить і економічна безпека. Відповідно, спостерігається поступове визнання з боку урядів національної безпеки у більш широкому сенсі, не обмежуючись суто оборонними питаннями, що підтверджується включенням до національних безпекових політик завдань забезпечення економічних, соціальних та екологічних аспектів безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження існуючих у країнах світу підходів до нормативно-програмного забезпечення питань економічної безпеки дозволило встановити, що окремі стратегічні документи у цій сфері в країнах, як правило, не приймаються. Водночас, питання досягнення оптимального рівня економічної безпеки зазвичай включено до загальних документів із забезпечення національної безпеки держави. Такі документи, як правило, мають вигляд стратегій, доктрин, концепцій або політики національної безпеки [9]. У дослідженнях У дослідженнях П. Акройд, С. Марсден, Х. Несадурай, М. Кабаллеро-Ентони визначається, що розробка політики економічної безпеки ускладнюється в умовах посилення взаємозалежності країн [16, с. 4], а посилення впливу нетрадиційних загроз може призвести до конфліктів (або навіть війни) [5, с. 13–15]. З огляду на це можна визначити, за таких умов і держава, і громадяни, і окремі особи — всі відповідають за забезпечення безпеки, а у вирішенні проблем транснаціонального характеру міжнародне співробітництво є важливим.

Зміст стратегій національної безпеки у частині її економічної складової значною мірою визначається позиціями країни у геоekonomічному та геополітичному просторі. У сучасних умовах глобалізація продукує новий варіант реальності, в якій відбувається модифікація сучасної парадигми економічної взаємозалежності, підкреслює Н. Резнікова, збереження

економічного суверенітету стає найважливішим у порядку денному [35]. Розвинуті країни, які відіграють системоутворюючу роль у світовому господарстві, пов'язують перспективи реалізації безпекових стратегій з необхідністю побудови нового міжнародного економічного порядку, у формуванні якого вони прагнуть брати активну участь. Для більшості країн, що розвиваються, розвиток економічного потенціалу пов'язаний із розвитком співпраці з розвинутими партнерами. Серед важливих специфічних ознак країн, що розвиваються, передусім слід виділити те, що це країни із дуже низьким рівнем доходу на душу населення і серйозними структурними проблемами економічного зростання, вирішення яких неможливе без пільгового фінансування з боку міжнародних організацій, а також відсутність у деяких з малорозвинутих країн територіального доступу до моря, віддаленість та ізолюваність від світових ринків, висока вартість транзиту [39]. У той же час, поглиблення інтеграції із розвинутими країнами не завжди відповідає національним потребам країн, що розвиваються, а швидка лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків для більшості цих країн тільки посилила імпортозалежність від розвинутих країн світу [28, с. 10]. У свою чергу, країни, що розвиваються, і які формують сучасну економічну динаміку світового розвитку (у першу чергу мова йде про Китай), теж впливають на економічне зростання розвинутих країн, визначають цінові коливання на світових товарних та сировинних ринках. Таким чином, формування національних стратегій національної безпеки стає важливою складовою загальної стратегії розвитку як для розвинутих країн, так і для країн, що розвиваються.

Мета роботи — визначення економічної складової національних безпекових стратегій країн, що розвиваються, в сучасних умовах глобального середовища.

Викладення основного матеріалу. Дослідження економічної складової безпекових стратегій країн, що розвиваються, які є неоднорідними за рівнем їх економічного розвитку, свідчить, по-перше, про недостатній досвід переважної більшості країн у галузі формування та реалізації саме економічної складової національної безпеки держави, що підтверджується обмеженою кількістю програмно-стратегічних та нормативних документів; по-друге, про достатню диференціацію політики національної безпеки одних з найбільш економічно розвинених країн цієї групи, зокрема, Сінгапуру та ОАЕ (табл. 1).

Країни Близького, Середнього Сходу та Африки значну увагу приділяють питанням оборони, тероризму та протидії екстремізму. Китай — соціалістич-

на країна з власною специфікою та Мексика мають не просто національну стратегію безпеки, а навіть Закон про національну безпеку, який в цих країнах переважно стосується обороноздатності, кримінальної злочинності та корупції; питанням економічної безпеки в законах практично не приділено належної

уваги. Аналіз програмно-стратегічних документів, що регламентують питання національної безпеки, дозволяє виокремити наступні спільні та відмінні риси у безпекових питаннях. Так, фактично по всіх країнах виявлено наявність відповідних нормативних документів, де визначено питання економічної

Таблиця 1

Порівняльний аналіз економічної складової національних безпекових стратегій країн, що розвиваються

Країна	Актуальні програмно-стратегічні та нормативні безпекові документи	Ключові положення з питань економічної безпеки
<i>Бразилія</i>	«Національна стратегія оборони (END)» (2008); «Біла книга з оборони та національної безпеки» (2012)	Основні завдання: поглиблення регіонального співробітництва і зміцнення свого лідерства; досягнення політичного консенсусу в Південній Америці, побудова ефективного механізму співпраці в питаннях оборони; виявлення і протидія транснаціональним загрозам в регіоні, захист навколишнього середовища і збереження природних ресурсів, подолання бідності, участь в гуманітарній допомозі в регіоні, участь в підготовці регіональних сил для миротворчих операцій і для розширення присутності в Антарктиці.
<i>Мексика</i>	«Закон про національну безпеку» (2008)	Ключові стратегічні завдання: боротьба з організованою злочинністю та корупцією; пом'якшення негативного впливу на економіку волатильності цін на енергоносії та сільськогосподарську продукцію, ліквідація дисбалансів ринку праці, скорочення розриву у рівнях доходів населення.
<i>Росія</i>	«Стратегія економічної безпеки на період до 2030 р.» (2017)	Головними стратегічними загрозами національній безпеці в області економіки є її низька конкурентоспроможність, збереження експортно-сировинної моделі розвитку та висока залежність від зовнішньоекономічної кон'юнктури. З метою протидії загрозам економічної безпеки органи державної влади реалізують державну соціально-економічну політику, що передбачає: зміцнення фінансової системи, забезпечення її суверенітету, стійкості валютного курсу рубля, оптимізацію валютного регулювання і контролю, зниження банківських ставок.
<i>Китай</i>	«Біла книга Китаю по військовій стратегії» (2015); «Закон про національну безпеку» (2015)	Стратегічні завдання: захист національних інтересів Китаю, захист суверенітету і територіальної цілісності, запобігання та припинення «підривної і сепаратистської діяльності» зовнішніх сил на території КНР, боротьба з тероризмом, запобігання розголошенню державної таємниці та інших видів діяльності, що становлять загрозу для національної безпеки країни.
<i>Індія</i>	«Об'єднана доктрина збройних сил Індії» (2017)	Увага приділяється розширенню співпраці в сфері логістики, комунікацій і розвідки з країнами, починаючи від США, Японії, Австралії, закінчуючи державами Південно-Східної Азії.
<i>Сінгапур</i>	«Стратегія національної безпеки Сінгапуру» (2004)	Важливість сталого економічного розвитку та зростання для забезпечення внутрішньої стабільності, національного консенсусу, виконання міжнародних регіональних обов'язків та міжнародних відносин, і, безумовно, нарощування військового потенціалу. Найважливішим стратегічним завданням є захист кіберпростору та подальший інноваційний розвиток.
<i>Єгипет</i>	«Єгипетська стратегія національної безпеки» (2016)	Основна мета: захист національної безпеки Єгипту шляхом посилення імунітету держави до фактичних, а також до потенційних загроз, які мають місце всередині країни та за кордоном. Новим стратегічним завданням є боротьба з кіберзлочинністю.
<i>ОАЕ</i>	«Стратегія національної безпеки ОАЕ» (2017)	Ключові завдання: необхідність мобілізації всіх своїх людських та природних ресурсів, а також технологій для компенсації в умовах їх обмеженості; розбудова власної військової інфраструктури, кібербезпека; зміцнення свого стратегічного союзу з Саудівською Аравією; підтримання тісних зв'язків із США; ефективна взаємодія зі світовою економікою. Новим завданням є перехід до диверсифікованої і заснованої на знаннях економіки.

Джерело: складено автором

безпеки як невід'ємного компоненту у системі національної безпеки (Китай, Сінгапур, Україна, Росія, ОАЕ, Бразилія, Мексика, Індія), найближчим часом очікується поява окремої стратегії економічної безпеки для Росії. Що стосується визначення мети управління економічною безпекою, то для таких країн як Мексика, Єгипет основна увага зосереджена на внутрішній складовій економічної безпеки, крім того, саме ендегенні загрози виокремлено к основні для забезпечення національної безпеки Єгипту. Україна, Росія, Індія, Сінгапур, ОАЕ роблять акцент на збалансоване забезпечення внутрішньої та зовнішньої економічної безпеки, а основними загрозами економічній безпеці для цих країн є переважно екзогенні загрози. Досить логічним є виокремлення статусу регіонального лідера у програмних документах з питань національної безпеки Китаю та Бразилії.

Дослідження еволюції підходів *Бразилії* до формування нормативної бази забезпечення економічної безпеки свідчить про глибоке розуміння існуючих проблем не тільки національної, а й регіональної безпеки в контексті сучасних трендів розвитку і загроз глобального середовища. З кінця XIX — початку XX ст. Бразилія вимушена була постійно вирішувати свої територіальні питання шляхом мирного врегулювання конфліктів на основі проведення переговорів та відігравала активну роль посередника у вирішенні протиріч, що виникали між сусідніми державами. Національна рада оборони є консультативним органом президента Бразилії з питань національної безпеки, зовнішньої політики і оборонної стратегії, вона розробляє важливі документи, що визначають концептуальні підходи до національної безпеки.

Доктрина національної безпеки, що була розроблена Вищою військовою школою у 1949 році, трактувала національну безпеку в контексті забезпечення державного суверенітету і боротьби з комунізмом. У період військової диктатури 1964–1985 рр., коли військовий режим перейшов від «беззаперечного рівняння на США» до проведення прагматичного курсу, що відповідав інтересам Бразилії, безпеку почали розглядати під призмою підтримки стабільного економічного розвитку країни. «Національна безпека, — говорилося в першому параграфі статуту ВВШ, — набагато більшою мірою залежить від загального потенціалу країни, ніж від військового потенціалу, або, іншими словами, шлях до забезпечення національної безпеки — здійснення загального розвитку нації» [29].

У 1996 р. президент Е. Кардозу приймає перший документ по Політиці національної оборони, де для захисту держави від зовнішніх загроз запропоно-

вано використання «національного потенціалу» на всіх рівнях і сферах влади, із залученням цивільних і військових секторів» [8]. В доктрині стратегії національної оборони, що була розроблена в 2005 р. [3], визначено тільки напрями розвитку національної оборони на випадок виникнення зовнішньої загрози; щодо нової Національної стратегії оборони «Мир і безпека для Бразилії» (2008) [4], то в ній вже викладено способи досягнення поставлених у 2005 р. цілей, а також визначено стратегічний курс не тільки в питаннях оборони, але і в соціальній та економічній сферах. У цьому документі конкретизовані інтереси суспільства і держави в цій області, розроблено довгострокову стратегію для модернізації національної оборонної структури. Реорганізація збройних сил пов'язана з визначенням ролі Міністерства оборони і стратегічними напрямками для сухопутних, військово-повітряних і військово-морських сил, а також виділенням трьох головних секторів для оборони — кібернетики, космосу, ядерної галузі [29; 2; 15].

Аналіз змісту нової стратегії Бразилії дозволяє підкреслити основну мету — перетворення Бразилії в світову державу; основними засобами, що здатні забезпечувати безпеку країни, вважаються всебічний розвиток, поглиблення латиноамериканської інтеграції та зміцнення міжнародного правопорядку [33, с. 55]. У свою чергу, «Біла книга оборони» (2012) (докладно розглядає міжнародну ситуацію, визначає політику і стратегію оборони, засоби її досягнення. Останніми роками країна бере активну участь у діяльності таких міжнародних організацій: СІСАД (Міжамериканська комісія з контролю над розповсюдженням наркотиків), СІСТЕ (Міжамериканський комітет проти тероризму), DSC (Департамент з питань громадської безпеки), який займаються обміном інформацією, розвитком прикордонного співробітництва країн Західної півкулі у боротьбі з тероризмом і незаконним обігом наркотиків.

Незважаючи на очевидні успіхи проведеної в XXI столітті в Бразилії економічної політики та вихід з рецесії в 2017 році, новий етап розвитку країни вимагає модернізації виробництва і підвищення його конкурентоспроможності. Зростання особистого споживання і поліпшення якості освіти — хороший базис для вирішення проблем міжнародної економічної безпеки. Фактично в даний час ключовими завданнями економічної безпеки Бразилії є подолання пастки середнього рівня розвитку і нестійкого зростання економіки.

У *Мексикі* протягом тривалих періодів військової диктатури (1877–1911 рр.), авторитаризму (1929–2000 рр.), під час переходу до демократії (2000–2006 рр.) не було чіткої стратегії державної безпеки

для боротьби з існуючими загрозами. Саме відсутність стратегії державної безпеки після набуття країною незалежності сприяла формуванню та розвитку на території Мексики великих наркокартелів. Нарешті, близькість Мексики до США, найбільшого в світі споживача наркотиків і постачальника зброї картелям, зробила націю вразливою, створивши серйозні труднощі з точки зору захисту її кордонів, морського і повітряного простору [17]. «Закон про національну безпеку» (2005) був першим у своєму роді в історії Мексики. Однак він в основному регулював діяльність створеного Дослідницького центру національної безпеки та не передбачав необхідну в той час реформу збройних сил та економічних перетворень. Створена в той же період Рада національної безпеки також не виконувала покладені на неї функції, не зважаючи на презентацію нової доктрини і структури національної безпеки. Концептуально, уявлення про національну та громадянську безпеку були непослідовними, загрози не були чітко визначені.

У 2006 році до влади в Мексиці в результаті складного виборчого процесу прийшов І. Кальдерон, за президентства якого знову не було створено концептуальних основ для визначення масштабів існуючих загроз, пріоритетів уряду та інструментів, доступних для координації органів національної і громадської безпеки. Оскільки Мексика дуже неоднорідна країна, рівень інституційної сили і відданості верховенству закону сильно варіюється в різних штатах. Кожен регіон має свою динаміку та особливості розвитку, більшість з яких сильно відрізняються від Мехіко, де рішення приймаються на федеральному рівні. З цієї причини централізація влади залишається однією з ключових слабкостей будь-якого мексиканського уряду, оскільки для реалізації національної стратегії розвитку необхідна загальнонаціональна підтримка. На федеральному рівні ще однією причиною відсутності послідовної політики національної безпеки є фундаментальні розбіжності між тим, що становить проблему національної безпеки, і тим, що являє собою проблему громадської безпеки. Ці концептуальні та інституційні розбіжності можна чітко відстежити, проаналізувавши плани національного розвитку на 2006–2012 і 2012–2018 роки та відповідно закони про національну безпеку на 2005 і 2008 років. Поряд з тим, іншим ключовим документом національної безпеки Мексики є політика проти організованої злочинності (PGR2008), або національна система громадської безпеки, в якій декларується мета «розірвати будь-які угоди зі злочинцями». Останній уряд країни для розробки багатопланової концепції

національної безпеки застосував новаторські інструменти, що використовують Організація Об'єднаних Націй та Організація американських держав. Проте уряду не вистачило зусиль для створення дієвої стратегії національної безпеки та політичної волі для її успішної реалізації. Ключовими загрозами економічній безпеці Мексики є організована злочинність та корупція; негативний вплив на економіку країни волатильності цін на енергоносії та сільськогосподарську продукцію; дисбаланси ринку праці; великий розрив у рівнях доходів населення.

Початком формування нормативної бази забезпечення економічної безпеки в Росії є кінець 1990-х років, у 2010 році було затверджено оновлений закон про федеральну безпеку [38]. В Росії на відміну від багатьох розвинених країн та країн, що розвиваються, окрім стратегії національної безпеки [36] розроблено та імплементовано «Стратегію економічної безпеки Російської Федерації на період до 2030 р.» [37]. Стратегія спрямована на забезпечення протидії викликам і загрозам економічній безпеці, запобігання кризовим явищам в ресурсно-сировинній, виробничій, науково-технологічній та фінансовій сферах, а також на недопущення зниження якості життя населення.

До основних загроз економічній безпеці віднесено як зовнішні (посилення структурних дисбалансів у світовій економіці і фінансовій системі, зростання приватної і суверенної заборгованості, використання дискримінаційних заходів щодо ключових секторів економіки Російської Федерації, підвищення конфліктного потенціалу в зонах економічних інтересів Росії, зміна структури світового попиту на енергоресурси і структури їх споживання, розвиток енергозберігаючих технологій), так і внутрішні (недостатній обсяг інвестицій в реальний сектор економіки, обумовлений несприятливим інвестиційним кліматом, слабка інноваційна активність, недостатній рівень кваліфікації та ключових компетенцій вітчизняних фахівців, виснаження ресурсної бази паливно-сировинних галузей, низькі темпи економічного зростання, зумовлені внутрішніми причинами, недостатньо ефективного державного управління, високий рівень криміналізації і корупції в економічній сфері тощо). Основними стратегічними цілями економічної безпеки в цьому контексті є наступні: зміцнення економічного суверенітету Російської Федерації; підвищення стійкості економіки до впливу зовнішніх і внутрішніх викликів і загроз; забезпечення економічного зростання; підтримання науково-технічного потенціалу розвитку економіки на світовому рівні і підвищення її конкурентоспроможності; підтримання потенціалу вітчизняного

оборонно-промислового комплексу; підвищення рівня і поліпшення якості життя населення.

Центральною проблемою національної безпеки Китаю є обмеженість ресурсів і адекватних заходів для підтримки соціального порядку і добробуту громадян. Другою проблемою завжди було і залишається забезпечення обороноздатності і підтримання стабільності в прикордонних регіонах та регіонах, що знаходяться в безпосередній сфері геополітичного впливу Китаю. У цілому стратегія національної безпеки Китаю не міститься в одному конкретному документі, проте позиції держави щодо безпеки зафіксовані в офіційному оборонному бюлетені «Біла книга Китаю» [7].

Сьогодні положення концепції національної безпеки КНР викладаються в таких програмних документах, як рішення з'їздів комуністичної партії, постанови пленумів і Центральної військової ради ЦК КПК, а також в документах Центральної військової ради і Держради КНР. На думку китайського керівництва, національна безпека безпосередньо залежить від могутності держави. Головними її компонентами вважаються економіка, наука і техніка, внутрішньополітична стабільність і військова міць. При цьому домінуюче положення займає економічний потенціал держави. У прийнятому у 2015 р. новому законі про національну безпеку, що нараховує 83 статті, йдеться про захист національних інтересів Китаю, захист суверенітету і територіальної цілісності, запобігання та припинення «підривної і сепаратистської діяльності» зовнішніх сил на території КНР, боротьбу з тероризмом, запобігання розголошенню державної таємниці та інших видів діяльності, що становлять загрозу для національної безпеки країни. Закон «Про кібербезпеку», який набув чинності 1 червня 2017 р., дозволяє правоохоронним органам країни заморожувати рахунки іноземних громадян і організацій, які підозрюються в саботажі державної інформаційної інфраструктури. Ряд західних експертів вважає, що насправді прийнятий закон спрямований проти зарубіжних постачальників ПО і комплектуючих. Зокрема, новий законопроект зобов'язує громадян КНР відмовитися від придбання зарубіжного програмного забезпечення або комплектуючих, якщо за допомогою даного обладнання може бути завдано шкоди безпеці інших користувачів.

Національні інтереси та актуальні проблеми національної безпеки Індії вперше було використано в наступних відкритих офіційних документах: Ядерна доктрина 2003 року, Воєнна доктрина 2004 року, Військово-морська доктрина. Ці документи розглядали національну безпеку з позиції військової оборони та захисту. У ядерній доктрині Індії, при-

йнятій Комітетом кабміну Індії з питань безпеки, вперше були викладені основні принципи з питань можливостей і умов використання ядерної зброї. Військова та військово-морська доктрини є сукупністю положень, що визначають призначення, організацію, спрямованість підготовки і способи ведення збройної боротьби в інтересах забезпечення національних інтересів і безпеки держави зазначеними видами збройних сил.

У 2017 році в Індії було прийнято новий документ «Об'єднана доктрина збройних сил Індії», в якому знову викладалися принципи, якими керуються збройні сили Індії при плануванні і проведенні військових дій, в ньому обґрунтовано індійське бачення національної безпеки і стратегії відповіді на загрози, що виникають по всьому спектру військових конфліктів. У такому розумінні документ зачіпає керівні принципи з розширеного кола проблем, починаючи від загрози ядерної війни, тероризму до питань внутрішньої безпеки. І тільки в новій доктрині існуючі загрози і виклики національній безпеці вже підрозділяються на зовнішні і внутрішні та серед них можна побачити економічні. Також у документі виділяються нетрадиційні загрози, до яких відносяться: опосередковані або проксі-війни, етнічні конфлікти, нелегальні фінансові потоки, торгівля зброєю, людьми, наркотрафік, кліматичні зміни, природні катастрофи, проблеми енергетичної безпеки, проблеми забезпечення безпеки індійських діаспор. Як наголошується в доктрині, ці загрози ще більш актуалізуються в контексті конкуренції, що загострюється за природні ресурси та зі спробами деяких країн віднайти зброю масового знищення. Таким чином, можна відзначити, що доктрина національної безпеки Індії носить більш теоретичний характер, де в деталях розкриваються виключно теоретичні аспекти національної безпеки з визначенням основних термінів, ніж стратегічний, який містив би реальний дієвий механізм подальшого економічного розвитку країни.

Сьогодні Сінгапур є одним з найбезпечніших міст в світі, яке викликає довіру громадян своєю надійністю, верховенством закону і дотриманням прав інтелектуальної власності. Комісія з економічного розвитку Сінгапуру вступила в стратегічний альянс з Міністерством внутрішніх справ Сінгапуру для створення програми індустрії охорони та безпеки (Safety and Security Industry Programme (SSIP)).

«Програма індустрії охорони та безпеки Сінгапуру до 2020 року» (SSIP 2020) — це державна ініціатива, спрямована на досягнення наступних цілей: — перетворення Сінгапуру у всесвітньо визнаний хаб в сфері безпеки, що створює передові рішення і одночасно отримує економічні вигоди;

- сприяння партнерства між державним і приватним секторами для використання можливостей НДДКР світової та місцевої промисловості для задоволення потреб Сінгапуру в сфері забезпечення охорони і безпеки;
- рішення проблем безпеки Сінгапуру за допомогою обміну даними, в тому числі аналітичними, між державою і приватними компаніями, для формування ситуаційної обізнаності про погрози;
- надання можливості управління бізнесом в АТР для приватних компаній через штаб-квартиру в Сінгапурі;
- задоволення високого попиту з боку сінгапурських державних агентств;
- збільшення інноваційного потенціалу підприємств (людський та інтелектуальний капітал) в Сінгапурі;
- задоволення потреб глобального ринку [34].

Також в Сінгапурі створено Координаційний секретаріат з питань національної безпеки (NSCS), який є підрозділом канцелярії прем'єр-міністра, що відповідає за планування і координацію національної безпеки [21]. Серед найбільших ризиків економічної безпеки Сінгапуру визначено: виникнення етнічних і культурних міжусобиць у сусідніх країнах, надмірний націоналізм та залежність від Малайзії у поставках води та газу, піратство в сусідніх водах, нелегальна імміграція, внутрішні конфлікти країн-сусідів. Ключовим аспектом політики Сінгапуру в сфері національної безпеки є «Повна безпека», це означає, що існує кілька різних аспектів національної сили — політична, дипломатична, економічна, соціологічна та психологічна, які є основою безпеки нації. Звідси важливість економічної сили, внутрішньої стабільності, національного консенсусу, міжнародних регіональних обов'язків та міжнародних відносин, і, безумовно, військової сили [19].

З огляду на те, що Сінгапур є найрозвиненішою з точки зору інформаційних технологій в світі державою, а також ключовим міжнародним фінансовим і торговим центром, він є ідеальною мішенню для кібератак, наслідки яких є набагато серйознішими, ніж звичайне порушення громадського та економічного добробуту країни. В такому випадку під удар потрапляє весь ланцюжок міжнародних поставок і банківська сфера, а в перспективі — міжнародна економіка. Тому в 2016 році в Сінгапурі була розроблена одна з кращих на сьогоднішній день національних стратегій кібербезпеки [20], а в 2018 році Парламент Сінгапуру прийняв Акт про кібербезпеку [6], який вважається стандартом нового покоління для захисту ключової інформаційної інфраструктури.

Єгипет утворює не тільки важливу частину близькосхідного регіону, але і всього афро-азійського та мусульманського світу. Традиційно країна відіграє також значну роль в системі міжнародних політичних і економічних зв'язків. Єгипет безперечно залишається центром арабської та ісламської культури. За своїм інтелектуальним і кадровим потенціалом АРЕ не має собі рівних на Арабському Сході, але знаходиться у складній економічній та політичній ситуації. До основних зовнішніх загроз національній безпеці країни на сучасному етапі і на найближчу перспективу в Каїрі відносять: непередбачуваність розвитку арабсько-ізраїльського конфлікту, прогресуюче ускладнення проблеми розподілу вод Нілу (водна безпека), нестабільну ситуацію в зоні Перської затоки, діяльність ісламських та інших екстремістських організацій, в тому числі терористичних, в країнах регіону і їх зв'язок з місцевими ісламськими радикалами. Стратегічною метою зовнішньої політики та національної безпеки країни залишається послідовне і ненасильницьке затвердження регіонального лідерства Єгипту як найбільшої і сильної в економічному та військовому відношенні арабської держави.

Основним документом, що визначає основні складові національної безпеки та напрямки реалізації безпекової політики, є прийнята в 2016 р. «Єгипетська стратегія національної безпеки» [18]. Основна мета цієї стратегії — захист національної безпеки Єгипту шляхом посилення імунітету держави до фактичних, а також до потенційних загроз, які мають місце всередині країни та за кордоном. Таким чином, це стратегічне зобов'язання має дві передумови: захист єгипетського народу та підвищення ефективності держави у боротьбі із загрозами як допоміжні цінності. Основними цілями стратегії є: ліквідація основних дисфункцій, що спричиняють вразливість держави; відновлення безпеки за рахунок посилення верховенства права та належного врядування, врахування внутрішніх та зовнішніх загроз, зокрема регіональних. Особливе місце в безпековій стратегії Єгипту відводиться оновленому розумінню «глобалізованого поняття безпеки» держави. В контексті цього до середовища безпеки Єгипту віднесено: регіональні зміни, внутрішні загрози (порушення легітимності влади, офіційне насильство, тероризм, економічна криза, дефіцит ресурсів). До інструментів реалізації політики безпеки віднесено політичну реформу та примирення, реформування сфери безпеки, створення національної стратегії боротьби з тероризмом, визначення напрямків національної стратегії відновлення та розвитку економіки. Аналіз змісту стратегії національної безпеки Єгипту свідчить про

першочергову увагу до питань оборони та захисту, ніж до економічної стійкості та процвітання. Важливе місце в політиці забезпечення національної безпеки Єгипту відводиться питанням боротьби з кіберзлочинністю, зокрема, розроблено Національну стратегію кібербезпеки 2017–2021 [12]. Також в країні створено Вищу раду з захисту інфраструктури ІКТ (Вища єгипетська рада з питань кібербезпеки), до складу якої входять зацікавлені сторони, що беруть участь в управлінні національною безпекою та інфраструктурою, що забезпечує критичні сектори та комунальні підприємства, експерти з приватного сектору, науково-дослідні, освітні організації.

Стратегія національної безпеки ОАЕ є програмним документом, у якому визначено основні національні інтереси, внутрішні та зовнішні загрози, напрямки забезпечення стабільності та процвітання нації [23]. Також визначено ключові завдання, що стоять перед державою на найближчу перспективу: необхідність мобілізації всіх своїх людських та природних ресурсів, а також технологій для компенсації їх в умовах обмеженості; розбудова власної військової інфраструктури та іншої інфраструктури, що стосується національної безпеки, в тому числі кібербезпеки; зміцнення свого стратегічного союзу з Саудівською Аравією; підтримання тісних зв'язків із США; ефективна взаємодія зі світовою економікою та різноманітними складовими нової глобалізованої культури; протистояння всім формам радикального ісламізму; обмеження розширення впливу Ірану в арабському світі; гуманітарна допомога, в якості «м'якої» політики та інвестування з метою просування своїх інтересів — в якості політики «жорсткості»; підтримка та поглиблення свого альянсу з країнами-членами GCC, іншими арабськими країнами та країнами світового співтовариства.

Окремої стратегії економічної безпеки не існує, але є стратегічний документ «Бачення ОАЕ 2021» [25], який визначає ключові напрямки соціально-економічного розвитку ОАЕ і закликає до «переходу до диверсифікованої і заснованої на знаннях економіки». Ця програма розроблена у 2014 році і спрямована на те, щоб забезпечити громадянам Еміратів найвищі стандарти добробуту до 50 річниці незалежності країни, вона реалізується під контролем Міністерства у справах Кабінету міністрів. Водна безпека є одним з найважливіших питань національної та економічної безпеки для ОАЕ та одним з семи стратегічних секторів Національної інноваційної стратегії, а також одним з основних стовпів «Бачення 2021 ОАЕ». Стратегія водної безпеки ОАЕ до 2036 року спрямована на забезпечення сталого доступу до води, як в звичай час, так і в надзвичайних си-

туаціях [22]. Стратегія також передбачає розробку політики, законодавства, кампаній з підвищення обізнаності в питаннях збереження водних ресурсів, використання передових технологій, інновацій і нарощування національного потенціалу в сфері водної безпеки. Особливе місце у безпековій політиці ОАЕ посідає кібербезпека. Нова стратегія кібербезпеки спрямована на створення безпечної і стійкої кіберінфраструктури в ОАЕ, яка дозволить громадянам реалізувати свої наміри і дасть можливість успішно розвиватися бізнесу [13].

Поряд з цим в країні існує ряд програмних документів, що стосуються окремих складових загальної національної безпеки, зокрема, економічної, та опосередковано впливають на сталий розвиток і процвітання нації, таких як «Антитерористичний закон ОАЕ» [24], «Федеральний закон проти ненависті і дискримінації» [11], «Стратегія водної безпеки», «Національна стратегія з кібербезпеки». В країні навіть створено «Інститут національної безпеки» [14], який розробляє та впроваджує програми навчання приватних служб безпеки, охорони праці у відповідності до найвищих міжнародних стандартів для підвищення безпеки суспільства.

Враховуючи результати попередніх досліджень [32] проведено компаративний аналіз економічної складової стратегій національної безпеки для розвинутих країн та країн, що розвиваються (табл. 2).

В основі побудови компаративного профілю визначено критерії типологізації економічної складової стратегій національної безпеки, до яких віднесено: базовий програмно-стратегічний документ, який регламентує національну безпеку; ступінь врахування економічної складової у програмно-стратегічних безпекових документах; стратегічна мета управління економічною безпекою; основні загрози економічній безпеці згідно з програмно-стратегічними документами. Розроблений профіль дає можливість здійснювати стратегічне групування країн з різними типами соціально-економічних систем за запропонованими критеріями і визначати ступінь гомогенності або гетерогенності стратегічного планування економічної безпеки держав (передусім, країн-сусідів, країн-партнерів та країн-конкурентів), що має враховуватися при розробці національних стратегій забезпечення економічної безпеки країн світу.

Сучасні трансформації, що відбуваються у світовому господарстві, загострення міжнародної конкуренції, змушують країни до пошуків нових порівняльних переваг, у тому числі пов'язаних із застосуванням штучного інтелекту. Для малорозвинених країн розвиток систем штучного інтелекту сприятиме розв'язання певної частини проблем,

Таблиця 2

**Компаративний профіль економічної складової стратегій національної безпеки
розвинутих країн і країн, що розвиваються**

Критерії	Розвинуті країни	Країни, що розвиваються
<i>Базовий нормативний та програмно-стратегічний документ, що регламентує національну безпеку</i>		
Закон про національну безпеку	Канада, Норвегія	Китай, Мексика, Україна, Росія
Стратегія національної безпеки	США, Великобританія, Польща, Японія, Австралія	Бразилія, Україна, Росія, Сінгапур, Єгипет, ОАЕ
Інші документи за відсутності закону та стратегії (доктрини, Білі книги тощо)	Швейцарія, Німеччина, Франція, Італія, Ізраїль	Індія
<i>Ступінь врахування економічної складової у програмно-стратегічних документах, що регламентують національну безпеку</i>		
Враховано на рівні визначення національних економічних інтересів та визнання економічної безпеки невід'ємним компонентом національної безпеки	Канада, Великобританія, Швейцарія, Норвегія, Німеччина, Франція, Італія, Польща, Австралія, Ізраїль	Китай, Сінгапур, Україна, Росія, ОАЕ, Бразилія, Мексика, Індія
Розроблено або найближчим часом планується розробити окрему стратегію економічної безпеки	США, Японія	Росія
<i>Стратегічна мета управління економічною безпекою</i>		
Акцент на внутрішній складовій економічної безпеки	Польща	Мексика, Єгипет
Збалансоване забезпечення внутрішньої та зовнішньої економічної безпеки	Канада, Швейцарія, Норвегія, Німеччина, Франція, Японія, Австралія, Ізраїль	Україна, Росія, Індія, Сінгапур, ОАЕ
Досягнення статусу регіонального лідера або поширення регіонального впливу	Італія	Китай, Бразилія
Досягнення статусу глобального лідера або поширення глобального впливу	США, Великобританія	
<i>Основні загрози економічній безпеці згідно з програмно-стратегічними документами</i>		
Переважно ендегенні загрози	Італія	Єгипет
Переважно екзогенні загрози	США, Канада, Великобританія, Швейцарія, Норвегія, Німеччина, Франція, Польща, Японія, Австралія, Ізраїль	Китай, Сінгапур, Україна, Росія, ОАЕ, Бразилія, Мексика, Індія

Джерело: складено автором

пов'язаних із забезпеченням економічного зростання [26]. Мова йде не тільки про підвищення прибутковості бізнесу, а й розвитку технологічної складової системи охорони здоров'я, транспорту, продовольчої сфери [1, с. 121] тощо, що, у свою чергу, модифікує концептуальне визначення безпеки, що знаходить своє втілення у прийнятті відповідних програмних документів (План з розвитку штучного інтелекту наступного покоління (Китай), національні стратегії «Штучний інтелект для всіх» (Індія), «Освоєння революції штучного інтелекту» (Мексика) [10] тощо. У цих програмних документах мова йде про вирішення наступних задач із розвитку системи штучного інтелекту в національних економіках задля створення умов розвитку для цієї системи (шляхом інвестування в навчальні ресурси задля покращення фахової кваліфікації, інвестиції у дослідження), розвитку державно-приватного партнерства із технічними

компаніями, розвиток «розумного» виробництва тощо. Використання технологій, пов'язаних із розвитком штучного інтелекту, безпосередньо у сфері формування та забезпечення національної безпеки пов'язано, перш за все, із укріпленням військової безпеки (впровадження систем візуального розпізнавання, безпілотних систем спостереження тощо), забезпечення кібербезпеки для національного системи господарювання, розвиток соціальної сфери (впровадження медичних технологій, заснованих на використанні системи штучного інтелекту, розвиток спеціальних компетенцій фахівців, спроможних забезпечити розробку технологій штучного інтелекту), розвиток економічної сфери (розвиток систем «розумного» виробництва, державно-приватного партнерства, підтримка соціально відповідального бізнесу тощо). В Україні поки що не існує державної програми щодо розвитку системи штучного

інтелекту, однак, його розвиток дуже важливий для країни у контексті національної безпеки, освіти та економіки. Однак країна активно долучається до міжнародних конференцій з питань розвитку сфери штучного інтелекту, впроваджуються державні стимули щодо залучення молоді на інженерні та технічні спеціальності до національної системи вищої освіти, поступово розвиваються програми впровадження технологій штучного інтелекту у сферу державного управління («Держава у смартфоні»), формуються засади для розвитку цифрової економіки в Україні [31]. Таким чином, можна визначити, що через розвиток системи штучного інтелекту країни намагаються забезпечити максимальне економічне зростання, позитивний соціальний ефект для суспільства, укріплення національної безпеки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Порівняльно-історичний аналіз структури та змісту стратегічних та програмних документів, які визначають та регулюють національну безпеку країн, що розвиваються, дозволив визначити наступне:

1. У переважній більшості стратегій національної безпеки країн акцент робиться на військово-політичних та оборонних аспектах безпеки. Тільки найбільш розвинені країни з цієї групи значну увагу приділяють економічній складовій національної безпеки, як базису для подальшого сталого розвитку на високому технологічному рівні в умовах обмеженості природних ресурсів та загострення геополітичних конфліктів.

2. Тільки одна з досліджених країн, що розвиваються, (Росія) має окрему стратегію економічної

безпеки. Поряд з цим, варто відмітити, що найбільш економічно розвинені Сінгапур та ОАЕ в межах загальної стратегії національної безпеки чітко виділяють такі її складові, як політична, дипломатична, економічна, соціологічна та психологічна. Також в цих країнах розроблено та імplementовано додаткові програмні документи, що прямо або опосередковано впливають на їх економічну безпеку.

3. За своєю структурою та складовими стратегії національної економічної безпеки країн, що розвиваються, з одного боку, є диференційованими, через те, що кожна стратегія враховує специфіку національної економіки та безпекового середовища тієї країни, де вона розробляється. Наприклад, через географічне розташування для країн Єгипту, ОАЕ, Сінгапуру дуже важливими є питання водної безпеки; для Індії та Китаю — соціального порядку та добробуту, для Мексики — боротьба з організованою злочинністю, для Бразилії — боротьба з бідністю і соціальною нерівністю. Поряд з тим, відчутним є вплив процесів глобалізації та відповідно загальних детермінант, що обумовлюють спільні складові стратегій національної безпеки країн, такі як кібербезпека (кожна країна виділила її в межах своєї стратегії національної безпеки або навіть створила окремий програмний документ, присвячений цим питанням), боротьба з тероризмом та кліматичними змінами тощо.

4. Окремі країни, що розвиваються, як до речі і розвинені, поряд із забезпеченням стабільності та процвітання нації, прагнуть брати активну участь у будівництві нового економічного порядку та посісти лідируючі позиції у геоekonomічному просторі.

Література

1. Artificial Intelligence. WIPO Technology Trends: 2019. 158 p.
2. Brasil. Ministério da Defesa. Estratégia Nacional de Defesa (END). URL: https://www.defesa.gov.br/eventos_temporarios/2009/estrategia/arquivos/estrategia_defesa_n%20acional_portugues.pdf. (accessed 23.03.2020)
3. Brazil: National Defense Policy 2005. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/154867/Brazil_English2005.pdf (accessed 23.03.2020)
4. Brazil: National Strategy of Defense. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/154868/Brazil_English2008.pdf (accessed 23.03.2020)
5. Caballero-Anthony, M. Understanding Non-traditional Security in M. Caballero-Anthony (ed) // Introduction to the Non-Traditional Security Studies. A Transnational Approach, London: Sage Publications, 2016. PP. 3–19.
6. Cybersecurity Act 2018. URL: <https://sso.agc.gov.sg/Acts-Supp/9-2018/> (accessed 23.03.2020)
7. Department of Humanities, Social and Political Sciences. URL: <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/series.html/154839> (accessed 23.03.2020)
8. Documento de Política de Defesa Nacional de 1996. URL: <http://www.defesa.gov.br>. (accessed 23.03.2020)
9. Dudin M. N. et al. International Practices to Improve Economic Security // European Research Studies Journal. 2018. Vol. XXI. Issue 1. PP. 459–467.

10. Dutton T. (2018) An Overview of National AI Strategies. URL: <https://medium.com/politics-ai/an-overview-of-national-ai-strategies-2a70ec6edfd> (дата звернення 23.03.2020)
11. Federal Decree Law No. 2 of 2015 on Combating Discrimination and Hatred. URL: http://ejustice.gov.ae/downloads/latest_laws2015/FDL_2_2015_discrimination_hate_en.pdf (accessed 23.03.2020)
12. National Cybersecurity Strategy 2017–2021. URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Documents/National_Strategies_Repository/EgyptNational%20Cybersecurity%20Strategy-English%20version-18%20Nov%202018.pdf (accessed 23.03.2020)
13. National Cybersecurity strategy 2019. URL: <https://www.government.ae/en/about-the-uae/strategies-initiatives-and-awards/federal-governments-strategies-and-plans/national-cybersecurity-strategy-2019> (accessed 23.03.2020)
14. National Security Institute. URL: <https://nsi.ae/en/> (accessed 23.03.2020)
15. Nelson J. A. Defesa na agenda nacional: o plano estratégico de Defesa. Julho. 2008. URL: <http://www.canceraria.org.br> (accessed 23.03.2020)
16. Nesadurai H. Conceptualising Economic Security in an Era of Globalisation: What Does the East Asian Experience Reveal? CSGR Working Paper No. 157/05. Institute of Defence and Strategic Studies (IDSS), Nanyang Technological University, February 2005. 26 p.
17. Rodríguez A. S. Mexico's National Security Paradoxes and Threats in a Geopolitical Context. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/polp.12287> (accessed 23.03.2020)
18. Securing The Future An Egyptian National Security Strategy. URL: https://www.academia.edu/30446634/Securing_The_Future_An_Egyptian_National_Security_Strategy (accessed 23.03.2020)
19. Singapore National Security. URL: <https://fas.org/irp/nic/battilega/singapore.pdf> (accessed 23.03.2020)
20. Singapore's National Cybersecurity Strategy. URL: <https://www.csa.gov.sg/news/publications/singapore-cybersecurity-strategy> (accessed 23.03.2020)
21. The National Security Coordination Secretariat (NSCS). URL: <https://www.nscs.gov.sg/> (accessed 23.03.2020)
22. The UAE Water Security Strategy 2036. URL: <https://government.ae/en/about-the-uae/strategies-initiatives-and-awards/federal-governments-strategies-and-plans/the-uae-water-security-strategy-2036> (accessed 23.03.2020)
23. The UAE's Evolving National Security Strategy. URL: https://agsiw.org/wp-content/uploads/2017/04/UAE-Security_ONLINE.pdf (accessed 23.03.2020)
24. UAE anti-terror law. URL: <https://gulfnews.com/uae/government/uae-anti-terror-law-is-toughest-in-40-years-1.1374314> (accessed 23.03.2020)
25. UAE Vision 2021. URL: <https://www.vision2021.ae/en/national-agenda-2021> (accessed 23.03.2020)
26. Vectors of Digital Transformation — OECD Digital Economy Papers № 273. January 2019. 38 p.
27. World Economic Situation and Prospects 2019. United Nations, New York, 2019. 221 p. URL: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2019_BOOK-web.pdf (accessed 23.03.2020)
28. World Trade Report 2011. The WTO and preferential trade agreements: from co-existence to coherence. WTO Publications Geneva 2011. 251 p.
29. Борзова А. Ю. Подходы Бразилии к проблемам национальной и региональной безопасности // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: международные отношения. 2014. № 2. С. 55–63.
30. Булатова О. В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2012. 386 с.
31. Верховна Рада України. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p> (дата звернення 23.03.2020)
32. Грибінченко О. М. Економічна складова стратегій національної безпеки розвинутих країн // Вісник ХДУ Серія Економічні науки. 2020. № 37. С. 7–13.
33. Мартынов Б. Ф. Бразилия: приоритеты и фобии восходящей державы. «Индекс безопасности», Пир-Центр. М. 2010. № 4 (95). Т. 16.
34. Программа обеспечения охраны и безопасности Сингапура до 2020 года. URL: <http://www.rsbctrade.ru/wp-content/uploads/2016/04/> (accessed 23.03.2020)
35. Резнікова Н. В. Економічна незалежність країн в умовах глобальних трансформацій. Київ: Аграр Медіа Груп, 2018. 460 с
36. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации. URL: <https://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html> (accessed 23.03.2020)
37. Стратегия экономической безопасности Российской Федерации на период до 2030 года. URL: <http://kremlin.ru/acts/bank/41921/page/1> (accessed 23.03.2020)

38. Федеральный закон «О безопасности» от 28.12.2010 N390-ФЗ. URL: http://www.consultant.ru/document/Cons_doc_LAW_108546/ (accessed 23.03.2020)
39. Хватов Ю. Ю. Класифікація країн, що розвиваються у світовій економіці // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 130. 2017. С. 107–117.

References

1. Artificial Intelligence. WIPO Technology Trends: 2019. 158 r.
2. Brasil. Minist rio da Defesa. Estrat gia Nacional de Defesa (END). URL: https://www.defesa.gov.br/eventos_temporarios/2009/estrategia/arquivos/estrategia_defesa_n%20acional_portugues.pdf. (accessed 23.03.2020)
3. Brazil: National Defense Policy 2005. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/154867/Brazil_English2005.pdf (accessed 23.03.2020)
4. Brazil: National Strategy of Defense. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/154868/Brazil_English2008.pdf (accessed 23.03.2020)
5. Caballero-Anthony, M. Understanding Non-traditional Security in M. Caballero-Anthony (ed) // Introduction to the Non-Traditional Security Studies. A Transnational Approach, London: Sage Publications, 2016. PP. 3–19.
6. Cybersecurity Act 2018. URL: <https://sso.agc.gov.sg/Acts-Supp/9-2018/> (accessed 23.03.2020)
7. Department of Humanities, Social and Political Sciences. URL: <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/series.html/154839>(accessed 23.03.2020)
8. Documento de Pol tica de Defesa Nacional de 1996. URL: <http://www.defesa.gov.br>. (accessed 23.03.2020)
9. Dudin M. N. et al. International Practices to Improve Economic Security // European Research Studies Journal. 2018. Vol. XXI. Issue 1. PR. 459–467.
10. Dutton T. (2018) An Overview of National AI Strategies. URL: <https://medium.com/politics-ai/an-overview-of-national-ai-strategies-2a70ec6edfd> (data zvernennya 23.03.2020)
11. Federal Decree Law No. 2 of 2015 on Combating Discrimination and Hatred. URL: http://ejustice.gov.ae/downloads/latest_laws2015/FDL_2_2015_discrimination_hate_en.pdf (accessed 23.03.2020)
12. National Cybersecurity Strategy 2017–2021. URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Documents/National_Strategies_Repository/EgyptNational%20Cybersecurity%20Strategy-English%20version-18%20Nov%202018.pdf (accessed 23.03.2020)
13. National Cybersecurity strategy 2019. URL: <https://www.government.ae/en/about-the-uae/strategies-initiatives-and-awards/federal-governments-strategies-and-plans/national-cybersecurity-strategy-2019> (accessed 23.03.2020)
14. National Security Institute. URL: <https://nsi.ae/en/> (accessed 23.03.2020)
15. Nelson J. A. Defesa na agenda nacional: o plano estrat gico de Defesa. Julho. 2008. URL: <http://www.canceraria.org.br> (accessed 23.03.2020)
16. Nesadurai H. Conceptualising Economic Security in an Era of Globalisation: What Does the East Asian Experience Reveal? CSGR Working Paper No. 157/05. Institute of Defence and Strategic Studies (IDSS), Nanyang Technological University, February 2005. 26 r.
17. Rodr guez A. S. Mexico's National Security Paradoxes and Threats in a Geopolitical Context. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/polp.12287> (accessed 23.03.2020)
18. Securing The Future An Egyptian National Security Strategy. URL: https://www.academia.edu/30446634/Securing_The_Future_An_Egyptian_National_Security_Strategy (accessed 23.03.2020)
19. Singapore National Security. URL: <https://fas.org/irp/nic/battilega/singapore.pdf> (accessed 23.03.2020)
20. Singapore's National Cybersecurity Strategy. URL: <https://www.csa.gov.sg/news/publications/singapore-cybersecurity-strategy> (accessed 23.03.2020)
21. The National Security Coordination Secretariat (NSCS). URL: <https://www.nscs.gov.sg/> (accessed 23.03.2020)
22. The UAE Water Security Strategy 2036. URL: <https://government.ae/en/about-the-uae/strategies-initiatives-and-awards/federal-governments-strategies-and-plans/the-uae-water-security-strategy-2036> (accessed 23.03.2020)
23. The UAE's Evolving National Security Strategy. URL: https://agsiw.org/wp-content/uploads/2017/04/UAE-Security_ONLINE.pdf (accessed 23.03.2020)
24. UAE anti-terror law. URL: <https://gulfnews.com/uae/government/uae-anti-terror-law-is-toughest-in-40-years-1.1374314> (accessed 23.03.2020)
25. UAE Vision 2021. URL: <https://www.vision2021.ae/en/national-agenda-2021> (accessed 23.03.2020)
26. Vectors of Digital Transformation — OECD Digital Economy Papers #273. January 2019. 38 p.

27. World Economic Situation and Prospects 2019. United Nations, New York, 2019. 221 p. URL: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2019_BOOK-web.pdf (accessed 23.03.2020)
28. World Trade Report 2011. The WTO and preferential trade agreements: from co-existence to coherence. WTO Publications Geneva 2011. 251 p.
29. Borzova A. Yu. Podkhody' Brazili k problemam naczional'noj i regional'noj bezopasnosti // Vestnik Rossijskogo universiteta druzhby' narodov. Seriya: mezhdunarodny'e otnosheniya. 2014. # 2. S. 55–63.
30. Bulatova O. V. Regi'onal'na skladova global'nikh i'ntegraczi'jnikh proczesi'v: monografi'ya. Donecz'k: DonNU, 2012. 386 s.
31. Verkhovna Rada Ukrayini. Konczepcz'i'ya rozvitku czifrovoyi ekonomii'ki ta suspi'l'stva Ukrayini na 2018–2020 roki. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-r> (data zvernennya 23.03.2020)
32. Gribi'nenko O. M. Ekonomii'chna skladova strategi'j naczional'noyi bezpeki rozvinutikh krayin // Vi'snik KhDU Serii'ya Ekonomii'chni' nauki. 2020. # 37. S. 7–13.
33. Marty'nov B. F. Braziliya: priority' i fobii voskhodyashhej derzhavy'. «Indeks bezopasnosti», Pir-Czentr. M. 2010. # 4 (95). T. 16.
34. Programma obespecheniya okhrany' i bezopasnosti Singapura do 2020 goda. URL: <http://www.rsbctrade.ru/wp-content/uploads/2016/04/> (accessed 23.03.2020)
35. Rezni'kova N. V. Ekonomii'chna neozalezchni'st' krayin v umovakh global'nikh transformaczi'j. Kiyiv: Agrar Medi'a Grup, 2018. 460 s
36. Strategiya naczional'noj bezopasnosti Rossijskoj Federaczii. URL: <https://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html> (accessed 23.03.2020)
37. Strategiya e'konomicheskoy bezopasnosti Rossijskoj Federaczii na period do 2030 goda. URL: <http://kremlin.ru/acts/bank/41921/page/1> (accessed 23.03.2020)
38. Federal'ny'j zakon «O bezopasnosti» ot 28.12.2010 N390-FZ. URL: http://www.consultant.ru/document/Cons_doc_LAW_108546/ (accessed 23.03.2020)
39. Khvatov Yu. Yu. Klasifi'kaczi'ya krayin, shho rozvivayut'sya u svi'tovi'j ekonomii'czi' // Aktual'ni' problemi mi'zhnarodnikh vi'dnosin. Vipusk 130. 2017. S. 107–117.

Ilchuk Pavlo

*Doctor of Economics, Professor,
Head at the Department of Management Technologies
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0003-4636-2309*

Kots Olha

*Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Finance
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0001-7123-3635*

Podaryn Anhelina

*Student at the Department of Finance
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0002-9916-2645*

DOI: 10.25313/2520-2294-2020-4-5856

DYNAMICS OF UKRAINIAN BANKS' REFINANCING DURING INFLATION TARGETING

Summary. Inflation targeting as a mode of monetary policy requires new approaches to the implementation of traditional monetary instruments, and to a profound analysis of the results of their implementation. One of the modern and necessary monetary instruments is the banks' refinancing, because by its help the NBU regulates the liquidity of the banking system in general and of banks in particular, the cost of credit resources, contributes to the stability of money turnover.

The essence, features and mechanism of refinancing are the subject of research of many scientists, but insufficient attention has been paid to the current conditions (during inflation targeting) of its implementation. The main purpose of the article was to analyze the volumes, cost and structure of the NBU's refinancing operations. In particular, during the research were planned solution of such tasks: detailed review of the regulatory framework and the separation of operations that the NBU assigns to refinancing operations; analysis of the dynamics of interest rates on refinancing operations in the period of inflation targeting; analysis of the dynamics and structure of the NBU's refinancing operations in the period of inflation targeting revealing historical patterns.

For the analyzed period there is the tendency to decrease interest rates on the NBU's refinancing operations. This is due to reduction of the NBU's interest rate to which interest rates on refinancing operations are "tied". For the inflation targeting period the largest volume of refinancing was granted to Ukrainian banks in 2018, although, if current dynamics are maintained in 2020, there will be the likelihood of exceeding refinancing at the end of the year. The structure of the NBU's refinancing operations has changed in the direction of dominance of overnight loans in 2018 and 2020. The existing changes in the structure of the NBU's refinancing operations are the sign of the development of this monetary instrument, the change of its priority goals due to changes in the state of the banking system of Ukraine in particular and the economic situation in the country in general.

In perspective the main directions of the NBU's refinancing operations perfecting are improvement of the regulatory framework and the mechanism of refinancing for each separate operation; improvement of the monitoring system for the use of credit resource obtained in accordance with refinancing operations for the sake of inhibiting speculative actions in general and on the interbank foreign exchange market in particular.

Key words: bank, refinancing, National Bank of Ukraine, inflation targeting, monetary policy

Statement of the problem. Monetary policy as an element of nationwide policy promotes to ensure the stability of the national currency by using various monetary instruments. One of the most modern and necessary monetary instruments is the banks' refinancing by the National Bank of Ukraine (NBU). Using refinancing loans banks can maintain the adequate level of their liquidity and the liquidity of the banking system in general, multiply lending, promote stability providing calculations between business entities, etc. For central banks, refinancing is non-cash issue channel and a means for preventing bank panic. Due to this monetary instrument the NBU as the central bank discloses the function of a lender of last instance.

That is why in the current conditions of socio-economic instability the research of such monetary instrument as refinancing is particularly relevant.

Analysis of recent researches and publications. In many aspects the state, problems and mechanisms of refinancing have been highlighted in the works of many scientists. Ye. V. Shepel [10, p. 772–775], S. S. Poliakh [9, p. 24–33], N. P. Shulha [12, p. 78–87] are investigating refinancing. O. M. Kuzmak [7, p. 193–195] investigates refinancing as an effective instrument of money market. V. Shevchuk [11, p. 12–16] reveals the essence and tendencies of development of the refinancing system of Ukrainian banks. The real state of refinancing of the Ukrainian banking system is considered by H. I. Bashnianyn, V. A. Sydorenko and M. B. Liulyk [1, p. 173–177], they assume that refinancing is an effective method of fast-moving support for banks' liquidity, but still not the only source of cheap loans. Similar in its essence is research of L. O. Vdovenko [15, p. 7–17], in which the main problem of the Ukrainian banking system were identified and recommendations for ensuring its stability were proposed. Prospects for modernization of refinancing operations are analyzed by O. V. Metlushko [8, p. 131–135], who offered new refinancing scheme without attraction funds from the NBU. The refinancing experience of the world's leading countries is reviewed by M. Ya. Boldin [2, p. 84–94]. S. B. Yehorycheva, S. P. Prasolova [16, p. 249–259] and L. Ya. Bublyk [3, p. 76–81] offer ways to improve the refinancing process after the banking crisis. Own researches [4, 5, 6] are based on analysing the impact of refinancing on Ukrainian macroeconomic indicators, however, no detailed attention has been given to refinancing operations in terms of inflation targeting. So, such research is actual because neither in the scientific literature nor in own researches it hasn't enough attention.

Formulation purposes of article (problem). The main purpose of the article is to analyze the volumes,

cost and structure of the NBU's refinancing operations. In particular, during the research are planned solutions of such tasks: detailed review of the regulatory framework and the separation of operations that the NBU assigns to refinancing operations; analysis of the dynamics of interest rates on refinancing operations; analysis of the dynamics and structure of the NBU's refinancing operations with revealing historical patterns.

The main material. Refinancing is the process of replenishing banks with additional reserves by the NBU on a credit basis secured by certain assets in order to regulate banks' liquidity. The banks are the initiators for implementing this monetary instrument. They address to the central bank in case it is impossible to renew their reserves from other sources [4].

The NBU's refinancing operations have undergone significant changes during inflation targeting. According to the Resolution of the NBU "On approval of the Regulations on application National Bank of Ukraine standard instruments regulation of banking system liquidity" dated September 17, 2015 No. 615, refinancing operations include [13]:

- 1) regulating and permanent:
 - overnight loans — refinancing operations, which are carried out by granting loans to banks until the next business day in order to regulate current banks' liquidity;
 - weekly tenders — refinancing operations, which are carried out by the results of tenders for maintaining liquidity for up to 14 days and for up to 90 days in order to regulate short- and medium-term banks' liquidity;
- 2) regulating and fine-tuning (in addition to regulating and permanent):
 - REPO operations — the NBU's irregular operations, which are aimed at balancing unexpected fluctuations of banks' liquidity in order to regulate short- and medium-term banks' liquidity;
 - extraordinary tenders — refinancing operations, which are carried out depending on the market situation (if necessary) in order to regulate short- and medium-term banks' liquidity;
 - long-term refinancing — refinancing operations, which are aimed at regulation the long-term banks' liquidity (from 1 to 5 years);
- 3) specific:
 - emergency support of banks' liquidity (if other tools are already exhausted) — refinancing operations, which are used in order to payment temporary shortage of banks' liquidity that have an impact on the stability of the financial system;
 - support of the Deposit Guarantee Fund's liquidity — refinancing operations, which are used in order to

Table 1

Dynamics of interest rates on NBU's refinancing operations for 2016–2020

Period	NBU interest rate, %	Weighted average rate on all loans, %	Including		
			Loans by tender, %	Overnight loans, %	Other mechanisms, %
2016	14.0	17.36	17.73	18.55	16.0
2017	14.5	15.92	15.72	16.03	-
2018	18.0	19.22	19.65	19.12	-
2019	13.5	18.35	17.50	19.71	-
2020 January	11.0	12.91	12.64	13.00	-
2020 February	11.0	11.96	11.00	13.00	-
2020 March	10.0	11.00	10.00	12.00	-

Source: compiled by authors according to [14]

payment temporary shortage of funds of the Deposit Guarantee Fund.

From March 19, 2020 in connection with the COVID-19 pandemic, the NBU began to apply long-term refinancing through stabilization loans by the term of 1 to 5 years, which haven't been used in practice before, although such monetary instrument was provided. However, interest rate dynamics for long-term refinancing is characterized by considerable volatility. The dynamics of interest rates on NBU's refinancing operations are shown in Table 1.

During the analyzed period, which directly reflects the period of inflation targeting practical implementation in Ukraine, there is the tendency to decrease interest rates on NBU's refinancing operations. This is due to reduction of the NBU's interest rate to which interest rates on refinancing operations are "tied". The reduction of the interest rate stimulates the banking business and the economic growth of the country, because there is the direct correlation between the cost of credit resources offered by the NBU for banks and credit resources offered by banks for economic entities. Despite the expansion COVID-19 on the territory of Ukraine from March 2020 the NBU henceforth expects to reduce the interest rate to 7% by the end of 2020 [14].

The dynamics and structure of NBU's refinancing operations are shown in Table 2.

As we can see, during inflation targeting the largest volume of refinancing was granted to Ukrainian banks in 2018, although, if current dynamics are maintained in 2020, there will be the likelihood of exceeding refinancing at the end of the year. The structure of refinancing operations in 2018 and 2020 is also similar (unlike the other analyzed years). Considering that 2018 is characterized by restrictive monetary policy and effective banking, we can expect the similar situation in 2020.

According to the NBU's data in 2018 five banks received refinancing loans by the term more than 30 days, namely: JSB "UKRGASBANK" — 6,000 million UAH, JSC "Ukreximbank" — 2,900 million UAH, PJSC CB "PRIVATBANK" — 2,300 million UAH, JSC "ALFA-BANK" — 835 million UAH, Joint-stock bank "Pivdennyi" — 480 million UAH. The total amount of refinancing received by the five banks amounted to 12,515 million UAH (6.91%) [14].

During 2016–2018 the NBU increased interest rate and realized restrictive monetary policy. At the same time the overall amount of credit resources was decreasing, as lending was much more risky. In 2019 the NBU's interest rate began to decline, as the tempo of inflation slowed and the macroeconomic situation in

Table 2

Dynamics and structure of NBU's refinancing operations for 2016–2020

Period	Total loans, million UAH	Loans by tender, million UAH	Share of loans by tender, %	Overnight loans, million UAH	Share of overnight loans, %
2016	51,265.3	32,377.7	63.2	18,393.7	35.9
2017	41,258.9	12,799.3	31.02	22,933.2	55.6
2018	181,172.8	36,568.5	20.2	144,604.3	79.8
2019	102,037.5	62,731.1	61.5	39,274.8	38.5
31.03.2020	52,944.9	18,286.8	34.5	34,658.1	65.5

Source: compiled by authors according to [14]

Ukraine became better. Even in COVID-19 spread (that most likely will lead to a new economic crisis not only in Ukraine but in the world too) the NBU continues to make monetary policy more expansive, although it is not excluded that macroeconomic forecasts will change soon and the NBU's monetary policy will also change.

It should be noted that banks don't always use refinancing loans effectively and by appointment, and involve them in speculative transactions in the interbank foreign exchange market, that increases the hryvnia devaluation [6, p. 819–822].

The dynamics of the share of loans by tender and overnight loans is interesting. In particular, if in 2016 the share of loans by tender was 63.2% and overnight loans — 35.9%, then in 2018 the shares were respectively 20.2% and 79.8%. This is explained by the fact that banks needed additional funds to ensure current liquidity and comply with the NBU's standards. The existing changes in the structure of the NBU's refinancing operations are the sign of this monetary instrument development, of changes in its priority goals due to changes in the state of the Ukrainian banking system in particular and the economic situation in the country in general.

Conclusions. According to the research results we can conclude that the NBU has the powerful toolkit for refinancing operations, but its practical implementation has some disadvantages. In perspective the main directions of the NBU's refinancing operations perfecting are improvement of the regulatory framework and the mechanism of refinancing for each separate operation; improvement of the monitoring system for the use of credit resource obtained in accordance with refinancing operations for the sake of inhibiting speculative actions in general and on the interbank foreign exchange market in particular. After all, in the conditions of floating exchange rate and unstable economic situation, there are all opportunities for additional incomes through currency speculation.

Insights from this study and perspectives for further research in this direction. In future researches it is advisable to focus on alternative methods of banks' financing, in particular, without the NBU's participation, and on developing a model of effective refinancing that considers both the benefits for banks and the economy in general.

References

1. Bashnianyn, H. I., Sydorenko, V. A. and Liulyk, M. B. (2012), "Problems of refinancing of banks in the post-crisis period" // *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*. Vol. 22.12. PP. 173–177.
2. Boldin, M. Ya. (2017), "Experience of leading countries in refinancing banking systems (eg USA, Canada, Japan and PRC)" // *Visnyk Chernivets'koho fakul'tetu Natsional'noho universytetu "Odes'ka iurydychna akademiia"*. Vol. 2. PP. 84–94.
3. Bublyk, L. Ya. (2017), "Trends in the development of the refinancing process of the banking system as a key instrument of state regulation of credit services in Ukraine" // *Investytsii: praktyka ta dosvid*. No. 23. PP. 76–81.
4. Ilchul, P. and Kots, O. (2019), "Refinancing operations: evolution of the role and identification of the influence on the Ukrainian banking system liquidity" // *Proceedings of the 6th International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management (SMTESM 2019)*, Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, Ukraine, October 4–6 2019. URL: <https://doi.org/10.2991/smtesm-19.2019.13>.
5. Ilchul, P. and Kots, O. (2019), *Nexus between monetary instruments and Ukrainian economy indicators* // Publisher "Novyi Svit — 2000", Lviv, Ukraine.
6. Kots, O. O., Havdo, R. O. and Pistun, Kh. I. (2016), "Investigation of banks' refinancing impact on their activity indicators" // *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky: elektronne naukove vydannia*. Vol. 10. PP. 819–822.
7. Kuzmak, O. M. (2014), "Refinancing as an effective instrument of the Ukrainian monetary market" // *Innovatsijna ekonomika*. No. 3. PP. 193–195.
8. Metlushko, O. V. (2014), "Modernization of bank refinancing operations as a factor in stabilizing the financial and credit sector" // *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiia"*. Vol. 25. PP. 131–135.
9. Poliakh, S. S. (2016), "The effectiveness of the refinancing mechanism in a crisis of the banking system" // *Finansovyyi prostir*. No. 2(22). PP. 24–33.
10. Shepel, Ye. V. (2015), "Refinancing as one form of support for Ukrainian banks' liquidity" // *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*. No. 7. PP. 772–775.
11. Shevchuk, V. (2016), "Trends of refinancing of Ukrainian banks" // *Ekonomist*. No. 3. PP. 12–16.
12. Shulha, N. P. (2016), "Refinancing of Ukrainian banks" // *Visnyk KNTEU*. No. 3. PP. 78–87.

13. The National Bank of Ukraine (2015), Resolution of the National Bank of Ukraine “On approval of the Regulations on application National Bank of Ukraine standard instruments regulation of banking system liquidity”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15> (Accessed: 30 March 2020).
14. The official site of the National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua> (Accessed: 30 March 2020).
15. Vdovenko, L. O. (2018), “Refinancing as a mechanism for maintaining the stability of the banking system” // *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual’ni pytannia nauky i praktyky*. No. 2. PP. 7–17.
16. Yehorycheva, S. B. and Prasolova, S. P. (2017), “Analysis of the role of refinancing in ensuring the financial security of the Ukrainian banking system” // *Aktual’ni problemy ekonomiky*. No. 2. PP. 249–259.

Вівчар Олександра Йосипівна

кандидат економічних наук, доцент

Національний університет «Львівська політехніка»

Вивчар Александра Осиповна

кандидат экономических наук

Национальный университет «Львовская политехника»

Vivchar Oleksandra

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Lviv Polytechnic National University

Кравчук Поліна Юріївна

студентка

Національного університету «Львівська політехніка»

Кравчук Полина Юрьевна

студентка

Национального университета «Львовская политехника»

Kravchuk Polina

Student of the

Lviv Polytechnic National University

DOI: 10.25313/2520-2294-2020-4-5881

**ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ
В ДОСЛІДЖЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ
ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА**

**ЭКОНОМИКО-МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ
ДЛЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ
ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ ПРЕДПРИЯТИЯ**

**ECONOMIC AND MATHEMATICAL MODELING
TO ANALYZE THE EFFICIENCY OF FINANCIAL
RESOURCES OF ENTERPRISE**

Анотація. В науковій статті досліджено особливості формування, розподілу та використання фінансових ресурсів підприємства, проаналізовано результати оцінки ефективності використання власного капіталу підприємства за допомогою економетричного моделювання.

Метою статті є дослідження впливу процесів управління та використання фінансових ресурсів визначеного суб'єкта господарювання на зміну фінансових коефіцієнтів за допомогою побудови економіко-математичної моделі та оцінки її результатів.

На основі діяльності досліджуваного підприємства побудовано економіко-математичну модель, яка описує ефективність використання фінансових ресурсів підприємства.

За допомогою інформації розміщеної в фінансовій звітності, здійснено розрахунок вихідних даних для побудови економіко-математичної моделі. Для обрахунку коефіцієнтів системи використано пакет аналізу програми Microsoft Excel, за допомогою даної програми розраховані також коефіцієнт кореляції та здійснено оцінку адекватності моделі. Здійснено

оцінку використаної моделі та знайдено числові значення впливу параметрів на коефіцієнти, що характеризують якість формування та управління капіталом підприємства. На основі аналізу системи рівнянь моделі зроблено висновки про адекватність побудованої моделі.

Результати застосування економіко-математичного моделювання для дослідження формування фінансових ресурсів підприємства має наступні практичні переваги: використання фінансової звітності організації для формування масива вихідної інформації моделювання, сприяє згрупувати дані, які забезпечать достовірність отриманих результатів; впливати на фінансовий результат підприємства за допомогою кількісної оцінки впливу параметрів моделі; підвищити результативність управлінських рішень, за допомогою діагнозів, отриманих від використання моделі.

Ключові слова: фінансові ресурси, економіко-математична модель, оцінювання економетричне моделювання, ефективність, капітал підприємства.

Аннотация. В научной статье исследованы особенности формирования, распределения и использования финансовых ресурсов предприятия, проанализировано результаты оценки эффективности использования собственного капитала предприятия с помощью эконометрического моделирования.

Целью статьи является исследование влияния процессов управления и использования финансовых ресурсов отдельного взятого предприятия на изменение финансовых коэффициентов предприятия и соответственно на его финансовое состояние, путем построения экономико-математической модели.

На основе деятельности исследуемого предприятия построена экономико-математическую модель, описывающую эффективность использования финансовых ресурсов предприятия.

С помощью информации размещенной в финансовой отчетности, осуществлен расчет исходных данных для построения экономико-математической модели. Для расчета коэффициентов системы использован пакет анализа программы Microsoft Excel, с помощью данной программы рассчитаны также коэффициент корреляции и осуществлена оценка адекватности модели. Осуществлена оценка использованной модели и найдены числовые значения влияния параметров на коэффициенты, характеризующие качество формирования и управления капиталом предприятия. На основе анализа системы уравнений модели сделаны выводы об адекватности построенной модели.

Результаты применения экономико-математического моделирования для исследования формирования финансовых ресурсов предприятия имеет следующие практические преимущества: использование исходной информации предприятия, по данным финансовой отчетности, способствует формированию базы знаний, обеспечивает реальность полученных результатов; позволяет влиять на финансовый результат предприятия с помощью количественной оценки влияния параметров модели; повысить результативность управленческих решений, с помощью диагнозов, полученных от использования модели.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, экономико-математическая модель, оценка эконометрического моделирования, эффективность, капитал предприятия.

Summary. The article highlights the features of formation, distribution and use of financial resources of the enterprise, in article showing the results of econometric modeling evaluation of the equity business.

The aim of the article is to study the influence of management processes and the use of enterprise financial resources on changing financial ratios, on the financial condition, by constructing an economic and mathematical model.

Based on the activities of the enterprise, an economic and mathematical model is constructed that describes the efficiency of using the financial resources of the enterprise.

Using the information that is available in the financial statements, the initial data were calculated to build an economic and mathematical model. To calculate the coefficients of the system, the Microsoft Excel analysis software package was used. Using this program, the correlation coefficient was calculated and the adequacy of the model was evaluated. The model was evaluated and numerical values of the influence of parameters on the coefficients characterizing the quality of formation and management of the enterprise's capital were found. Based on the analysis of the system of equations of the model, conclusions are drawn about the adequacy of the constructed model.

The results of applying economic and mathematical modeling to study the formation of an enterprise's financial resources have the following practical advantages: using the enterprise's initial information, according to the financial statements, helps to form a database, ensures the reality of the results; increase the effectiveness of managerial decisions, using the diagnoses obtained from the use of the model.

Key words: Financial resources, economic and mathematical models, estimation, econometric modeling, efficiency, capital of the company.

Вступ (постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями). Для найбільш повного і ефективного відображення процесу функціонування і розвитку підприємства широко використовують інструменти моделювання діяльності суб'єктів господарювання, а саме розробку економіко-математичних моделей.

Найчастіше моделювання використовують для встановлення зв'язку між узагальнюючими результативними показниками ефективності діяльності суб'єкта господарювання і зовнішніми факторами, що визначають їх значення. В сучасних умовах економічного стану зростає потреба в оперативному прийнятті управлінських рішень, у правильному розрахунку й прогнозуванні варіантів можливих напрямків економічної діяльності окремих об'єктів господарювання [2].

Результати економіко-математичного моделювання напряму залежать від того, якою мірою побудована модель відображає об'єктивні закономірності діяльності досліджуваного підприємства, а також від повноти та якості наявних даних при формуванні визначеної системи показників, методів їхньої оцінки й обробки та ефективності проведеного аналізу при інтерпретації та реалізації результатів виконаного моделювання [1, с. 78].

Аналіз попередніх досліджень. Ефективність використання і формування фінансових ресурсів в підприємствах, а також їх склад і управління ними досліджувалась великою кількістю іноземних та вітчизняних науковців. Варто звернути увагу на праці: П. М. Куліков [1], Л. О. Волонтир А. В. Томаш [2], І. С. Ткаченко О. В. Проскурович [3], Є. Ю. Гнатченко [5].

Перераховані науковці здійснили вагомий внесок у розробку методологічних основ формування фінансових ресурсів та в методи їх дослідження. Однак, варто більш детально зупинитися на проблемі побудови і застосування економіко-математичних моделей для оцінки результатів діяльності підприємств різних галузей.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження впливу процесів управління та використання фінансових ресурсів окремо взятого підприємства на зміну фінансових коефіцієнтів суб'єкта господарювання та відповідно на його фінансовий стан, шляхом побудови економіко-математичної моделі.

Виклад основного матеріалу. Для ефективного управління процесом формування фінансових ресурсів організації варто здійснити економетричне моделювання шляхом побудови системи рівнянь, які описують взаємозв'язки між економічними показниками. Важливим завданням у дослідженні процесів використання фінансових ресурсів є визна-

чення рівня дослідження. Це дає змогу встановити причинно-наслідкові зв'язки в конкретному об'єкті дослідження, а також визначати перспективні напрямки розвитку підприємства.

Об'єктом дослідження є фінансова діяльність ПАТ «Львівський холодокомбінат» м. Львів, яке займається виробництвом та реалізацією морозива та заморожених напівфабрикатів. Для оцінки економетричної моделі основними джерелами інформації є фінансова звітність, на основі фінансових даних підприємства сформовано таблицю вихідних даних (табл. 2). Економіко-математична модель для дослідження використання фінансових ресурсів підприємства має вигляд системи рівнянь (1) [2]:

$$\begin{cases} КП = a_{01} + a_{11}КФН + a_{21}КОК \\ РВК = a_{02} + a_{12}КП + a_{22}РП \end{cases} \quad (1)$$

де a_{01} , a_{02} , a_{11} , a_{12} , a_{21} , a_{22} — параметри системи обчислені за непрямим методом найменших квадратів;

$КП$ — коефіцієнт покриття, вказує, скільки підприємство має гривень оборотних коштів на кожну гривню поточних зобов'язань;

$КФН$ — коефіцієнт фінансової незалежності вказує на те, яку частину своїх активів підприємство здатне покрити за рахунок власних фінансових ресурсів;

$КОК$ — коефіцієнт оборотності капіталу який показує ефективність формування і управління власним капіталом підприємства;

$РП$ — рентабельність продажу, демонструє, яку суму операційного прибутку одержує підприємство з кожної гривні реалізованої продукції;

$РВК$ — рентабельність власного капіталу вказує, на ефективність від використання власного капіталу компанії.

Оцінка використаної моделі проведена за результатами діяльності ПАТ «Львівський холодокомбінат», м. Львів (табл. 1) [4].

На основі інформації розміщеної в фінансовій звітності, здійснюється розрахунок вихідних даних для побудови економіко-математичної моделі. Розрахунок коефіцієнтів для оцінки рентабельності власного капіталу наведено у таблиці 2.

Для обрахунку коефіцієнтів системи використано пакет аналізу програми Microsoft Excel, за допомогою даної програми розраховані також коефіцієнт кореляції та здійснено оцінку адекватності моделі на основі критерію Фішера.

Розрахунок коефіцієнтів залежності коефіцієнта покриття від коефіцієнта оборотності капіталу та коефіцієнта фінансової незалежності наведена у таблиці 3.

Таблиця 1

Результати діяльності ПАТ «Львівський холодокомбінат» за період 2016–2018 рр.

Звітний період	Оборотні активи, грн.	Поточні зобов'язання, грн.	Власний капітал, грн.	Валюта балансу, грн.	Чистий дохід від реалізації, грн.	Чистий прибуток, грн.
	x1	x2	x3	x4	x5	x6
1кв 2016	153933	168057	237691	453874	621487	10387
2кв 2016	167123	165078	237691	461254	628159	9715
3кв 2016	170121	163784	240154	471124	632117	5412
4кв 2016	173086	161888	241319	478455	643991	3433
1кв 2017	184597	178945	241512	479255	658223	2540
2кв 2017	191245	187450	237154	481452	664742	2710
3кв 2017	201523	174325	230400	495123	678521	1823
4кв 2017	206614	147823	228265	507212	689752	1190
1кв 2018	252011	144610	214530	461270	701554	4560
2кв 2018	260451	145078	187523	431546	724589	9723
3кв 2018	271335	150988	175124	415213	741220	11477
4кв 2018	268412	153480	181207	420132	760423	16280

Таблиця 2

Коефіцієнти оцінки рентабельності власного капіталу ПАТ «Львівський холодокомбінат» за період 2016–2018 рр.

Звітний період	КП	КФН	КОК	РП	РВК
1кв 2016	0,9160	0,5237	2,6147	0,0167	0,0437
2кв 2016	1,0124	0,5153	2,6428	0,0155	0,0409
3кв 2016	1,0387	0,5097	2,6321	0,0086	0,0225
4кв 2016	1,0692	0,5044	2,6686	0,0053	0,0142
1кв 2017	1,0316	0,5039	2,7254	0,0039	0,0105
2кв 2017	1,0202	0,4926	2,8030	0,0041	0,0114
3кв 2017	1,1560	0,4653	2,9450	0,0027	0,0079
4кв 2017	1,3977	0,4500	3,0217	0,0017	0,0052
1кв 2018	1,7427	0,4651	3,2702	0,0065	0,0213
2кв 2018	1,7952	0,4345	3,8640	0,0134	0,0518
3кв 2018	1,7971	0,4218	4,2325	0,0155	0,0655
4кв 2018	1,7488	0,4313	4,1964	0,0214	0,0898

Оцінку адекватності моделі здійснено на основі розрахунку критерія Фішера табл. 4. Оскільки, значення розрахованого критерію Фішера при заданих рівнях значимості є більшим за табличне значення, то можна стверджувати про адекватність даної моделі.

Отже, знайдені параметри першого рівняння дають змогу записати його в цілісному вигляді (2):

$$КП = 2,49 - 4,43 КФН + 0,3 КОК. \quad (2)$$

Значення коефіцієнтів моделі залежності коефіцієнта рентабельності власного капіталу від коефіцієнта рентабельності продажу та коефіцієнта покриття подано у табл. 5.

Оцінку адекватності моделі здійснено на основі розрахунку критерія Фішера табл. 6. Оскільки,

значення розрахованого критерію Фішера при заданих рівнях значимості є більшим за табличне значення, то можна стверджувати про адекватність даної моделі.

Поданий вище розрахунок підтверджує адекватність моделі, що засвідчує отриманий рівень значимості критерія Фішера $2,81E-07$ (наближений до нуля).

Розрахунок коефіцієнтів економетричної моделі залежності коефіцієнта рентабельності власного капіталу від коефіцієнта рентабельності та коефіцієнта покриття продажу дають змогу записати систему рівнянь (3):

$$\begin{cases} КП = 2,49 + 4,43 \times КФН + 0,3 \times КОК \\ РВК = 0,02 \times КП + 3,4 \times РП - 0,027 \end{cases} \quad (3)$$

Аналіз і дослідження побудованої економетричної моделі показав, що збільшення коефіцієнта покриття на 4,43 пункти є наслідком зростання коефіцієнта фінансової незалежності на 1 пункт, а збільшення на 0,3 пункти відбувається за рахунок зростання коефіцієнта оборотності капіталу на 1 пункт. Збільшення коефіцієнту рентабельності власного капіталу на 0,02 пункти напряму пов'язано із зменшенням коефіцієнта покриття на 1 пункт, і відповідно внаслідок збільшення рентабельності продажу на 1 пункт відбувається зменшення на 3,4 пункти коефіцієнту рентабельності власного капіталу [5].

Згідно проведених обчислень, можемо зробити висновки про силу залежності між досліджуваними коефіцієнтами. Отже, множинний коефіцієнт кореляції в розмірі 0,93 пункти, що свідчить про досить щільну залежність коефіцієнта покриття

від коефіцієнта фінансової незалежності та коефіцієнта оборотності капіталу. Характер залежності коефіцієнта рентабельності власного капіталу від коефіцієнта покриття та коефіцієнта рентабельності продажу є досить щільним, оскільки коефіцієнт кореляції дорівнює 0,98. Варіація коефіцієнта покриття коефіцієнта рентабельності на 88% і на 96% відповідно обумовлена варіацією внутрішніх факторів.

Результати застосування економіко-математичного моделювання для дослідження формування фінансових ресурсів підприємства має такі практичні результати:

- використання фінансової звітності організації для формування масива вихідної інформації моделювання, сприяє згрупувати дані, які забезпечать достовірність отриманих результатів;

Таблиця 3

Розрахунок коефіцієнтів залежності КП від КФН та КОК

№	Фактори	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-Значення	Нижня межа 95%	Верхня межа 95%
1	КП-перетин	2,49	1,89	1,31	0,22	-1,79	6,77
2	Змінна КФН	-4,43	2,91	-1,52	0,16	-11,02	2,17
3	Змінна КОК	0,30	0,17	1,74	0,12	-0,09	0,68

Таблиця 4

Оцінка адекватності моделі залежності КП від КФН та КОК

№	Джерело варіації	Кількість ступенів вільності	Сума квадратів	Середня сума квадратів	Фкритерій Фішера	Значимість F-критерія Фішера
1	Регресія	2	1,2448	0,6224	31,8329	8,28E-05
2	Залишок	9	0,1760	0,0196		
3	Загальна	11	1,4208			

Таблиця 5

Розрахунок коефіцієнтів залежності ВРК від КП та РП

№	Фактори	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-Значення	Нижня межа 95%	Верхня межа 95%
1	КП-перетин	-0,027	0,006	-4,381	0,002	-0,042	-0,013
2	Змінна КФН	0,020	0,005	4,080	0,003	0,009	0,031
3	Змінна КОК	3,452	0,268	12,865	0,000	2,845	4,059

Таблиця 6

Оцінка адекватності моделі залежності ВРК від КП та РП

№	Джерело варіації	Кількість ступенів вільності	Сума квадратів	Середня сума квадратів	Фкритерій Фішера	Значимість F-критерія Фішера
1	Регресія	2	0,0075	0,0038	124,0519	2,81E-07
2	Залишок	9	0,0003	3,03E-05		
3	Загальна	11	0,0078			

- впливати на фінансовий результат підприємства за допомогою кількісної оцінки впливу параметрів моделі;
- підвищити результативність управлінських рішень, за допомогою прогнозів, отриманих від використання моделі [3].

Оскільки, згідно побудованої економіко-математичної моделі на діяльність підприємства найбільший вплив має зміна рентабельності продажу і коефіцієнта фінансової незалежності, тому в наступних періодах підприємству варто звернути увагу на збільшення обсягу реалізованої продукції та операційного прибутку. Даних цілей можна досягнути шляхом збільшення ринків збуту та перегляду асортименту продукції.

Висновки. Ефективне функціонування та фінансовий стан господарської одиниці як складової

фінансової системи напряду впливають на структуру фінансових відносин суспільства. Саме тому визначення та дослідження ефективності формування і використання фінансових ресурсів є одним з найпріоритетніших питань в управлінні фінансами підприємства.

Результатом побудованої економіко-математичної моделі є виявлення значного впливу на фінансовий результат підприємства складу і обсягу його капіталу. Побудована економіко-математична модель дає можливість підвищити результативність управлінських рішень, за допомогою діагнозів, отриманих від використання моделі. Також результати математико-статистичного аналізу дають змогу впливати на фінансовий результат підприємства за допомогою кількісної оцінки впливу параметрів моделі.

Література

1. Куліков П. М. (2016) Економіко-математичне моделювання фінансового стану підприємства. Харків: Вид. ХНЕУ, 178 с.
2. Волонтир Л. О. Томаш А. В. (2011) Економіко-математичне моделювання в аналізі ефективності використання фінансових ресурсів. URL: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/453.pdf>
3. Ткаченко І. С. Проскурович О. В. (2017) Економіко-математичне моделювання фінансового результату підприємства. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2017/No3/84.pdf>
4. Річна фінансова звітність емітента «публічне акціонерне товариство «Львівський холодокомбінат». URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/01553706>
5. Гнатченко Є. Ю. (2018) Економіко-математичне моделювання процесів проектного фінансування в девелопменті. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2018_31_42

References

1. Kulikov P. (2016) Economic and mathematical modeling of the financial state of the enterprise. Kharkov: View. KNEU, 178 s.
2. Volunteer L., Tomash A. (2011) Economic and mathematical modeling in the analysis of financial resources efficiency. URL: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/453.pdf>
3. Tkachenko I., Proskurovich O. (2017) Economic and mathematical modeling of the financial result of the enterprise. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2017/No3/84.pdf>
4. Issuer's Annual Financial Statements «Lviv Holodokombinat Public Joint Stock Company». <https://smida.gov.ua/db/participant/01553706>
5. Gnatchenko E. (2018) Economic and mathematical modeling of project finance processes in development. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2018_31_42

Захарін Сергій Володимирович

*доктор економічних наук, професор, старший науковий співробітник
Київський національний університет культури і мистецтв*

Захарин Сергей Владимирович

*доктор экономических наук, профессор, старший научный сотрудник
Киевский национальный университет культуры и искусств*

Zakharin Sergii

*Doctor of Economics, Senior Researcher, Professor
Kyiv National University of Culture and Arts*

Коваленко Дмитро Іванович

*кандидат економічних наук, доцент
Київський національний університет технологій та дизайну*

Коваленко Дмитрий Иванович

*кандидат экономических наук, доцент
Киевский национальный университет технологий и дизайна*

Kovalenko Dmytro

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Kyiv National University of Technologies and Design*

DOI: 10.25313/2520-2294-2020-4-5795

**ОПТИМІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО
МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ
ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ**

**ОПТИМИЗАЦИЯ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО
МЕХАНИЗМА РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО
РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА**

**OPTIMIZATION OF FINANCIAL AND ECONOMIC
MECHANISM FOR IMPLEMENTATION OF STATE YOUTH
POLICY IN THE CONDITIONS OF SUSTAINABLE
DEVELOPMENT OF HUMAN POTENTIAL**

Анотація. У науковій праці викладено результати досліджень з проблем оптимізації фінансово-економічного механізму реалізації державної молодіжної політики в умовах сталого розвитку людського потенціалу. Подано наукове бачення концепції людського потенціалу. Обґрунтовано авторську позицію про те, що для України актуальним питанням переходу національного господарства на модель сталого розвитку людського потенціалу є підвищення ефективності формування та реалізації державної молодіжної політики. Подано розуміння державної молодіжної політики. Подано напрями державної молодіжної політики в Україні, інструменти формування та реалізації державної молодіжної політики. Вказано на низьку соціальну активність молоді в Україні. Доведено, що вирішення завдання підвищення ефективності формування

та реалізації державної молодіжної політики можливе за рахунок удосконалення відповідних фінансово-економічних інструментів. Оптимізація фінансово-економічного механізму реалізації державної молодіжної політики можливо через підвищення ефективності формування та виконання відповідних державних цільових програм. Подано оцінку ключовим параметрам Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки. Обґрунтовано рекомендації щодо предмету та об'єкту фінансово-економічного аналізу виконання державних молодіжних програм. Показано особливості визначення фактичної та планової ефективності державних молодіжних програм. Подано бачення щодо розрахунку інтегрованого показника фінансування державних молодіжних програм. Обґрунтовано доцільність фінансування соціальних інвестицій, які виступають економічним підґрунтям реалізації довгострокових цілей державної молодіжної політики. Висвітлено роль та функціональне призначення соціальних інвестицій. Подано перелік напрямів здійснення соціальних інвестицій.

Ключові слова: фінансово-економічний механізм, молодіжна політика, сталий розвиток, соціальне інвестування, людський потенціал.

Аннотация. В научной работе изложены результаты исследований по проблемам оптимизации финансово-экономического механизма реализации государственной молодежной политики в условиях устойчивого развития человеческого потенциала. Подано научное видение концепции человеческого потенциала. Обоснованно авторскую позицию о том, что для Украины актуальным вопросам перехода национального хозяйства на модель устойчивого развития человеческого потенциала являются повышение эффективности формирования и реализации государственной молодежной политики. Подано понимание государственной молодежной политики. Подано направления государственной молодежной политики в Украине, инструменты формирования и реализации государственной молодежной политики. Указано на низкую социальную активность молодежи в Украине. Доказано, что решение задачи повышения эффективности формирования и реализации государственной молодежной политики возможно за счет совершенствования соответствующих финансово-экономических инструментов. Оптимизация финансово-экономического механизма реализации государственной молодежной политики возможно через повышение эффективности формирования и выполнения соответствующих государственных целевых программ. Дана оценка ключевым параметрам Государственной целевой социальной программы «Молодежь Украины» на 2016–2020 годы. Обоснованы рекомендации по предмету и объекту финансово-экономического анализа выполнения государственных молодежных программ. Показаны особенности определения фактической и плановой эффективности государственных молодежных программ. Подано видение расчета интегрированного показателя финансирования государственных молодежных программ. Обоснована целесообразность финансирования социальных инвестиций, которые выступают экономическим фундаментом реализации долгосрочных целей государственной молодежной политики. Освещены роль и функциональное назначение социальных инвестиций. Перечислены направления осуществления социальных инвестиций.

Ключевые слова: финансово-экономический механизм, молодежная политика, устойчивое развитие, социальное инвестирование, человеческий потенциал.

Summary. The scientific work presents the results of researches on the problems of optimization of the financial and economic mechanism of realization of the state youth policy in the conditions of sustainable development of human potential. The scientific vision of the concept of human potential is presented. The author's position is grounded that for Ukraine the pressing issue of transition of the national economy to the model of sustainable development of human potential is to increase the efficiency of formation and implementation of the state youth policy. Understands the state youth policy. The directions of the state youth policy in Ukraine, instruments of formation and realization of the state youth policy are presented. The low social activity of young people in Ukraine is pointed out. It is proved that solving the problem of increasing the efficiency of formation and implementation of the state youth policy is possible due to the improvement of appropriate financial and economic instruments. Optimization of the financial and economic mechanism of implementation of the state youth policy is possible by increasing the efficiency of the formation and implementation of the relevant state target programs. The key parameters of the State target social program «Youth of Ukraine» for 2016–2020 are estimated. Recommendations on the subject and object of financial and economic analysis of the implementation of state youth programs are substantiated. The features of determining the actual and planned effectiveness of state youth programs are shown. Vision is presented on the calculation of the integrated financing indicator of state youth programs. The expediency of financing social investments, which act as economic bases for realization of long-term goals of the state youth policy, is substantiated. The role and functional purpose of social investment are highlighted. The list of directions of realization of social investments is given.

Key words: financial and economic mechanism, youth policy, sustainable development, social investment, human potential.

Вступ (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями). В умовах сталого розвитку забезпечується така модель збалансованого розвитку країн та територій, за якої основні суспільні процеси (включаючи виробництво та споживання матеріальних та нематеріальних благ) відбуваються в межах здатності екосистем до відтворення, що має призводити до нормальної життєдіяльності теперішнього та майбутніх поколінь. Відтак, в умовах сталого розвитку одним із важливих напрямів державної політики є піклування про людину, її інтереси, підтримка у неї інтересу до саморозвитку та самореалізації, а також створення умов для приросту населення, у першу чергу за рахунок зростання народжуваності. Вказані завдання вирішуються в процесі реалізації державної соціальної політики. Одним із ключових напрямів державної соціальної політики є молодіжна політика. Можемо стверджувати, що ефективна молодіжна політика виступає важливим елементом підтримки сталого розвитку. В свою чергу, сталий розвиток ґрунтується на міцному людському потенціалі.

Можна стверджувати, що параметри розвитку людського потенціалу можуть бути оптимальними лише у випадку, якщо державна молодіжна політика є результативною та ефективною.

Проте в Україні, на жаль, фінансово-економічний механізм державної молодіжної політики є недосконалими. Зокрема, не забезпечуються базові потреби молоді (зокрема, у доступі до якісної освіти, реалізації права на житло та гідну оплату праці тощо). Більшість інструментів розвитку молоді, її адаптації до соціальних та інших викликів залишаються декларативними. В таких умовах людський потенціал знижується, що гальмує перехід національного господарства на засади сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування та реалізації державної молодіжної політики досліджено у працях В. Лагутіна [4], Е. Лібанової [5], Д. Львова [6], Ю. Пархоменка [7], Л. Садули [9], Л. Плукар [9], У. Серватяк [9] та інших науковців. Дослідниками опрацьовано проблеми методологічного та науково-практичного забезпечення формування фінансово-економічного механізму державної молодіжної політики в контексті реалізації пріоритетів розвитку національного господарства. Проте, в сучасних умовах, які характеризуються загостренням кризових явищ та дефіцитом фінансових ресурсів, доцільне проведення додаткових досліджень з питань удосконалення фінансово-економічного механізму державної молодіжної політики.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є викладення результатів дослідження проблем удосконалення фінансово-економічного механізму державної молодіжної політики в контексті підтримки розвитку людського потенціалу.

Викладення основного матеріалу. Модель сталого розвитку нині сприймається як ідеал, до якого повинне прагнути розвинуте суспільство. Загальноприйнятим є трактування сталого (збалансованого) розвитку як гармонійного поєднання економічних, соціальних та екологічних складових [6, с.35]. Забезпечення такого розвитку — це проблема формування такого суспільства, яке не руйнуватиме середовище свого існування. Перехід до моделі сталого розвитку має, в першу чергу, соціальний контекст, оскільки людина має вплив на усі його складові [4, с. 112].

Концепція сталого розвитку передбачає реалізацію цілісної системи принципів діяльності, серед яких найчастіше згадують збереження природи, соціальну справедливість, забезпечення культурного різноманіття тощо [10].

Згідно нашої позиції, соціальний контекст проблеми підтримки переходу економіки на модель сталого розвитку найбільш повно відображається через систему розвитку людського потенціалу. Тому слід пристати до висновку, що державна молодіжна політика має призводити до зміцнення людського потенціалу. Людський потенціал — це соціально-економічна категорія, яка характеризує сукупність сформованих і розвинутих будь-яких продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій людей (індивідів), використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності національного господарства, доходів (заробітків) індивідів, національного доходу [9, с. 28].

На наш погляд, для України актуальним питанням розвитку людського потенціалу є підвищення ефективності формування та реалізації державної молодіжної політики. Це пояснюється тим, що Україна має досить низькі позиції у міжнародних рейтингах за показниками результативності та ефективності реалізації молодіжної політики. Зокрема, в Україні зафіксовано високу дитячу та молодіжну смертність, низьку народжуваність, низьку тривалість життя, а середній рівень доходів на душу населення (особливо у віці до 28 років) є найнижчим у Європі [3].

Державна молодіжна політика на практичному рівні — це комплекс заходів, спрямованих на розвиток молоді та молодіжних громадських організацій з метою створення належних політичних, соціальних, економічних, організаційних, правових умов та гарантій розвитку молоді (молодих людей). Іншими словами, державна молодіжна політика

передбачає формування та підтримку певних умов і гарантій для розвитку молоді, її інтеграції в усі сфери життєдіяльності, реалізації усіх потенцій і здібностей молодих людей [2].

Слід врахувати, що в Україні соціальна активність молоді в цілому є заниженою. За даними Міністерства молоді та спорту України [1], тільки 5% громадян у віці до 28 років беруть участь в обговоренні проектів нормативно-правових актів на загальнодержавному або регіональному рівнях.

На нашу думку, вирішити завдання підвищення ефективності формування та реалізації державної молодіжної політики можливо за рахунок удосконалення відповідного фінансово-економічного механізму. З методичної точки зору, удосконалення фінансово-економічних інструментів реалізації державної молодіжної політики можливо через підвищення ефективності формування та виконання відповідних програм та проектів.

Постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 148 [8] затверджено Державну цільову соціальну програму «Молодь України» на 2016–2020 роки. Серед ключових завдань програми задекларовано наступні: формування громадянської позиції і національно-патріотичне виховання; здоровий спосіб життя молоді; розвиток неформальної освіти; зайнятість молоді; житло для молоді; партнерська підтримка молоді, що проживає на тимчасово окупованій території України, та внутрішньо переміщених осіб.

Згідно нашої позиції, задекларовані завдання реалізації вказаної програми не в повній мірі враховують цілі та критерії розвитку людського потенціалу, які відображені у показниках сталого розвитку. Так, приміром, програмою не передбачено вжиття заходів з популяризації екологічного способу життя, стимулювання народжуваності, здійснення соціальних інвестицій, підвищення фінансового грамотності молоді тощо.

Ми вважаємо, що усі державні програми, які виконуються в рамках реалізації державної молодіжної політики (ці програми виконуються в основному Міністерством освіти і науки та Міністерством молоді та спорту), повинні бути економічно ефективні, а відтак — їхні результати мають бути предметом фінансово-економічного аналізу. Фінансово-економічний аналіз виконання програм та проектів ґрунтується на системі певних показників, якими вимірюється ступінь виконання задекларованих завдань.

З метою фінансово-економічної оцінки ефективності та результативності виконання державних молодіжних програм рекомендуємо використовувати наступні показники:

- співвідношення фактичної та планової ефективності;
- інтегрований показник фінансування програмних заходів;
- показник співфінансування програми;
- індекс фінансово-економічного ефекту реалізації заходів та завдань програми;
- інтегрований показник економічного виконання програми;

Планові показники виконання державних молодіжних програм повинні відповідати завданням та критеріям розвитку людського потенціалу [5]. При визначенні бажаних значень цих показників доцільно орієнтуватися на критерії сталого розвитку, що містяться в міжнародних документах.

У майбутньому, на наш погляд, в контексті реалізації стратегії підтримки людського потенціалу державна молодіжна політика має орієнтуватися на реалізацію проектів «соціального інвестування» (у тому числі на стимулювання фінансування «соціальних інвестицій»). Загальновідомо, що соціальні інвестиції здатні грати важливу роль в процесах розвитку людського потенціалу, у тому числі серед молодих людей. В широкому розумінні, йдеться про використання і залучення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів держави, територіальних громад, корпоративного сектору та окремих громадян [7].

Соціальне інвестування повинно бути орієнтовано на всі верстви населення, але особливо важливо здійснити стимулювання такого інвестування саме в сегменті реалізації молодіжних програм і проектів, оскільки молодь об'єктивно не має доступу до необхідних фінансових ресурсів, але має потенціал забезпечити їхнє відтворення та повернення.

Таким чином, розвиток людського потенціалу можливий на основі ефективної реалізації державної молодіжної політики, що передбачає зокрема результативне виконання державних молодіжних програм. Доцільно створити умови для стимулювання соціального інвестування серед молоді. Найбільш яскравим прикладом такої роботи є стимулювання молодіжного житлового кредитування. Необхідно посилити ефективність реалізації програм молодіжного житлового кредитування.

Висновки. На жаль, в Україні ефективність реалізації молодіжної політики є недостатньою. Соціальна активність молоді залишається низькою. Актуальним питанням розвитку людського потенціалу є підвищення ефективності державної молодіжної політики. Вирішити завдання підвищення ефективності державної молодіжної політики можливо за рахунок удосконалення відповідного

фінансово-економічного механізму реалізації державних молодіжних програм і проектів. Доцільно орієнтуватися, зокрема, на підвищення фінансово-економічної результативності формування та виконання відповідних державних цільових програм.

Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016–2020 роки не в повній мірі враховує цілі та критерії розвитку людського потенціалу (відповідні критерії доцільно встановити на рівні критеріїв сталого розвитку, що наведені у міжнародних документах). Зокрема, програма не передбачає вжиття заходів з популяризації екологічного способу життя, стимулювання народжуваності, удосконалення освітніх технологій тощо.

Усі державні програми, які виконуються в рамках реалізації державної молодіжної політики, повинні

бути економічно ефективні, а відтак — їхні результати мають бути предметом фінансово-економічного аналізу. Запропоновано систему економічних та фінансових показників для оцінювання ефективності виконання державних молодіжних програм. Планові показники виконання державних соціальних та молодіжних програм повинні відповідати завданням та критеріям розвитку людського потенціалу.

В контексті реалізації стратегії розвитку людського потенціалу держава (в особі уповноважених державних органів) має вжити заходів для стимулювання так званого «соціального інвестування».

У подальшому слід виконати дослідження з проблем моделювання фінансових витрат на реалізацію молодіжних програм і проектів на основі алгоритмів нечіткої логіки.

Література

1. Державна молодіжна політика в Україні // Офіційний сайт Міністерства молоді та спорту України. URL: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/48626>
2. Державна молодіжна політика в Україні: соціально-педагогічний аспект. URL: <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=455890>
3. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>
4. Лагутін В. Д. (1996). Людина і економіка: соціоекономіка. Київ: Просвіта. 1996. 336 с.
5. Лібанова Е. М. (2010). Соціальна орієнтація ринкової економіки як передумова консолідації успільства URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/27456?show=full>
6. Львов Д. С. Экономика развития. Москва: Экзамен, 2002. 512 с.
7. Пархоменко Ю. М. (2016). Соціальне інвестування в системі забезпечення якості життя населення. URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/2391>
8. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 148. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248881138>
9. Садула Л. М., Плукар Л. А., Серватяк У. Б. Теоретичні аспекти управління людськими ресурсами // Економіка і управління. 2019. № 2. С. 26–31.
10. Цілі сталого розвитку. URL: <http://www.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/>

References

1. Derzhavna molodizhna polityka v Ukraini // Ofitsiynyi sait Ministerstva molodi ta sportu Ukrainy. URL: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/48626>
2. Derzhavna molodizhna polityka v Ukraini: sotsialno-pedahohichnyi aspekt. URL: <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=455890>
3. Deklaratsiia «Pro zahalni zasady derzhavnoi molodizhnoi polityky v Ukraini». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>
4. Lahutin V. D. (1996). Liudyna i ekonomika: sotsioekonomika. Kyiv: Prosvita. 1996. 336 s.
5. Libanova E. M. (2010). Sotsialna oriantatsiia rynkovoi ekonomiky yak peredumova konsolidatsii uspilstva URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/27456?show=full>
6. Lvov D. S. Ekonomika razvytyia. Moskva: Ekzamen, 2002. 512 s.
7. Parkhomenko Yu. M. (2016). Sotsialne investuvannia v systemi zabezpechennia yakosti zhyttia naselennia. URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/2391>

8. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy «Molod Ukrainy» na 2016–2020 roky ta vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy // Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 liutoho 2016 r. № 148. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248881138>

9. Sadula L. M., Plukar L. A., Servatiak U. B. Teoretychni aspekty upravlinnia liudskymy resursamy. Ekonomika i upravlinnia. 2019. № 2. S. 26–31.

10. Tsili staloho rozvytku. URL: <http://www.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/>

УДК 338.46:658.64

Макаренко Петро Миколайович

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Полтавська державна аграрна академія*

Макаренко Петр Николаевич

*доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой экономики и международных экономических отношений
Полтавская государственная аграрная академия*

Makarenko Petro

*FD (Economics), Professor,
Head of the Department of Economics and International Economic Relations
Poltava State Agrarian Academy
ORCID: 0000-0002-8967-9122*

Юдіна Олена Іванівна

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедрою готельно-ресторанного бізнесу
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»*

Юдина Елена Ивановна

*кандидат экономических наук, доцент,
заведующий кафедрой гостинично-ресторанного бизнеса
ЧВУЗ «Днепропетровский гуманитарный университет»*

Judina Olena

*PhD (Economics), Associated Professor,
Head of the Department of Hotel and Restaurant Business
Higher Educational Institution «Dnipro Humanities University»
ORCID: 0000-0003-3699-532*

DOI: 10.25313/2520-2294-2020-4-6662

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА СФЕРИ ПОСЛУГ

НАУЧНО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СТРАТЕГИИ УПРАВЛЕНИЯ УСТОЙЧИВЫМ ЭКОНОМИЧЕСКИМ РАЗВИТИЕМ ПРЕДПРИЯТИЯ СФЕРЫ УСЛУГ

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE STRATEGY OF MANAGEMENT OF SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE SERVICE ENTERPRISE

Анотація. У статті обґрунтовано методологію розробки та реалізації стратегії управління сталим економічним розвитком підприємства сфери послуг. Встановлено, що забезпечення стратегії управління сталим економічним розвитком підприємства готельно-ресторанної сфери. передбачає формування відповідної методології, яка дозволяє визначити та розв'язати конкретні завдання у межах головної стратегічної мети та досягти запланованих результатів діяльності. Визначено основні

напрями управління сталим економічним розвитком, які передбачають економічне зростання на підставі резервного і прогресивного розвитку ресурсного потенціалу. Побудовано структурно-логічну схему методів стратегічного управління сталим економічним розвитком підприємства. Розглянуто процедуру реалізації розробленої стратегії. Запропоновано методологію формування і реалізації стратегії управління, яка дозволяє забезпечити адаптацію суб'єкта господарювання до нестабільних умов зовнішнього і внутрішнього середовища, надає можливість удосконалення моделі управління й коригування управлінських дій, пов'язаних зі змінами зовнішніх умов і внутрішніх поточних завдань економічної одиниці.

Ключові слова: стратегія управління, методологія, підприємство, готельно-ресторанна сфера, сталий економічний розвиток.

Аннотация. В статье обоснована методология разработки и реализации стратегии управления устойчивым экономическим развитием предприятия сферы услуг. Установлено, что обеспечение стратегии управления устойчивым экономическим развитием предприятия гостинично-ресторанной сферы предусматривает формирование соответствующей методологии, которая позволяет определить и решить конкретные задачи в рамках главной стратегической цели и достичь запланированных результатов деятельности. Определены основные направления управления устойчивым экономическим развитием, предусматривающие экономический рост на основе резервного и прогрессивного развития ресурсного потенциала. Построена структурно-логическая схема методов стратегического управления устойчивым экономическим развитием предприятия. Рассмотрена процедура реализации разработанной стратегии. Предложена методология формирования и реализации стратегии управления, которая позволяет обеспечить адаптацию предприятия к изменяющимся условиям внешней и внутренней среды, предоставляет возможность усовершенствования модели управления и корректировки управленческих действий, связанных с изменениями внешних условий и текущих задач экономической единицы.

Ключевые слова: стратегия управления, методология, предприятие, гостинично-ресторанная сфера, устойчивое экономическое развитие.

Summary. The article substantiates the methodological tools for the formation of the mechanism for implementing the strategy of sustainable economic development of the hotel and restaurant industry.

To ensure the operation of the mechanism, a system of indicators and criteria for assessing the process of sustainable economic development, based on accelerating the growth of efficiency and reducing operating costs through reserve and progressive development of resource potential of the enterprise. The paper identifies the stages of sustainable economic development of the enterprise, which include: identification, grouping and analysis of factors of progressive and reserve development, their classification and determining the degree of influence on the growth of operational (production and administrative and marketing) activities, progressive development of resource potentials; development of regression models and indicators of progressive, reserve and sustainable (static and dynamic) economic development, which explain the patterns of influence of factors on performance indicators; forecasting the parameters of efficiency and cost of production and commercial activities; formation of the volume and structure of investments by types of capital investments that ensure the progressive development of resource potentials, economic growth and sustainability of the enterprise.

A methodology for creating regression models and indicators was developed, which provided an opportunity to assess and predict the ratio of resource costs and the level of operational efficiency, as well as change the performance indicator by changing the values of factor parameters or their total value in different combinations. The algorithm of the organizational and economic mechanism of realization of strategy of management of steady economic development of the enterprise of hotel and restaurant sphere is constructed. This algorithm provided the ability to determine the reserves of available resources, as well as to establish the required size and structure of capital investments that reduce costs and increase the efficiency of production and administrative activities.

Key words: enterprise, hotel and restaurant sphere, sustainable development, management strategy, implementation mechanism.

Постановки проблеми. Підґрунтям задля забезпечення ефективної й стійкої діяльності підприємства готельно-ресторанної сфери, досягнення його головної мети є визначення відповідної стратегії розвитку. Розвиток підприємства представляє собою достатньо складний, різноспрямований і багатогранний процес, який потребує безперервного управління на основі розробленої стратегії. Стратегія передбачає до-

мінуючу лінію поведінки, головний напрям здійснення місії господарюючого суб'єкта, досягнення його мети, а проблема забезпечення сталого функціонування і розвитку є основоположною в стратегії управління, і виражається в концепції й методології адаптивного розвитку підприємства в умовах дії різних зовнішніх та внутрішніх факторів-ризиків, які можуть загрожувати його економічній стабільності й стійкості.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел виявив неоднозначність та різноманітність підходів щодо процесу розробки і реалізації стратегії управління. І. Ансофф вважає, що процес формулювання стратегії передбачає вирішення сукупності наступних ключових питань: проведення внутрішньої оцінки фірми; оцінки зовнішніх можливостей; формулювання цілей і вибір завдань; створення конкурентної стратегії, альтернативних проектів, їх відбір та реалізація [1]. А. Томпсон і Д. Стрикланд передбачають у процесі стратегічного управління виконання п'яти завдань: визначення сфери діяльності й формулювання стратегічних установок; постановка стратегічних цілей і завдань для їх виконання; формулювання стратегії для досягнення наміченої мети і результатів діяльності виробництва; реалізація стратегічного плану; оцінка результатів діяльності й зміна плану і/або методів його виконання [2]. М. Мескон розділяє процес стратегічного управління на такі складові: вироблення місії й цілей організації; оцінка і аналіз зовнішнього середовища; управлінське обстеження сильних і слабких сторін; аналіз і вибір стратегічних альтернатив; реалізація і оцінка стратегії [3]. С. Вутон і Т. Хорн у стратегії управління виділяють процес стратегічного планування, який складається із трьох етапів: стратегічний аналіз, що включає: аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища і їх сукупної оцінки; вибір стратегічного напрямку до якого входить: прогнозування; визначення місії й цілей; і виявлення стратегічних «розбіжностей» між прогнозами і цілями; реалізація стратегії, що передбачає: розгляд альтернативних варіантів стратегії; аналіз кожного варіанту на конкурентоспроможність, сумісність, здійснимість, ризик та інше; складання плану виконання стратегії [4]. О. Віханський процес стратегічного управління розглядає, як динамічну сукупність п'яти взаємопов'язаних управлінських процесів: аналіз середовища; визначення місії й цілей; вибір і виконання стратегії, оцінка і контроль реалізації [5]. Загальними у підходах до визначення змістовної сторони стратегічного управління більшості учених є наступні положення: управління стратегічними можливостями, що забезпечує формування стратегії та оперативне управління проблемами, що дозволяє підприємствам реагувати на несподівані зміни, яке співвідноситься з реалізацією стратегії. Проте у дослідженнях не вирішеною залишається проблема, пов'язана з формуванням методологічних підходів щодо здійснення стратегії управління сталим економічним розвитком підприємства сфери послуг.

Метою статті є обґрунтування методології розробки та реалізації стратегії управління сталим

економічним розвитком підприємства готельно-ресторанної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сталий розвиток має єдину стратегічну орієнтацію, описує сукупність напрямів економічного зростання підприємства, розвитку його виробничо-комерційної діяльності, і включає: плани з управління різними видами діяльності, бізнес-процесами й ресурсами на основі аналізу, оцінки, прогнозування, моделювання процесів і економічних систем, формування їх структурно-логічних зв'язків, механізмів і моделей управління. Система управління в загальному уявленні визначається як сукупність ланок, що здійснюють управління і забезпечують зв'язки між ними. А процес управління представляє собою сукупність управлінських дій, які забезпечують досягнення поставленої мети, функціями якого є: визначення цілей і планування; організація виконання, координація і стимулювання діяльності; облік і контроль виконання. Ступінь досягнення мети визначає ефективність процесу управління в цілому і його інструментарію зокрема. Процес управління може бути розподілений за наступними етапами: постановка мети; ідентифікація об'єктів управління; збір і обробка інформації про ресурси і процеси; аналіз, систематизація, синтез; вибір мети (прийняття рішення); оптимізація (удосконалення) етапів досягнення мети (визначення завдань, способів і послідовності їх виконання); управлінська дія (організація процесів виконання завдань і забезпечення їх ресурсами); моніторинг і контроль виконання завдань. Управління ґрунтується на методах, що представляють способи виконання окремих операцій, процедур, робіт, які утворюють цей процес і включають: правила визначення цілей; методи розробки і обґрунтування управлінських рішень; методи організаційно-практичної роботи з реалізації управлінських рішень; методи прогнозування і планування, моніторингу, організації регулювання і контролю і т.д. Крім того, методом управлінської діяльності, що забезпечує передбачення (прогнозування) можливих результатів діяльності й планування шляхів їх досягнення є цільове або стратегічне управління [6].

Обґрунтування цілей стратегії управління супроводжується розробкою концепції довгострокового розвитку господарюючої одиниці. Визначення конкретних цілей дозволяє перейти від сформульованої загальної стратегії до окремих планів роботи, за допомогою яких можна досягти намічених результатів. Сформульована мета передбачає отримання бажаних значень ряду факторних і результативних економічних показників діяльності, для досягнення яких

потрібно проведення певних науково-методичних заходів і організованих дій. У стратегії управління мета служить задля вироблення напрямів діяльності, що забезпечують необхідний результат, прогресивного і сталого розвитку підприємства, як в короткостроковому, так і довгостроковому плановому періоді. Ефективність цілей є базовим критерієм стратегічного цілепокладання, оскільки вони визначають результати в майбутньому періоді, а стратегія спрямована на отримання планованих параметрів діяльності. Отже, стратегія є комплексним планом дій підприємства, що передбачає досягнення утворюючої мети і полягає у розробці методології, формулюванні й реалізації цілей через вирішення конкретних завдань. До стратегічних цілей управління сталим економічним розвитком підприємства відносяться: зниження витрат за елементами операційної діяльності за рахунок використання резервів наявних ресурсів та їх прогресивного розвитку на базі інвестиційно-інноваційної діяльності; зростання ефективності виробничої та адміністративно-збутової діяльності на підставі резервного та прогресивного розвитку ресурсних потенціалів; стійке економічне зростання підприємства. Таким чином, стратегічними інструментами у методологічних підходах щодо управління сталим розвитком економічної одиниці служать: ресурси виробничо-комерційної діяльності; нові й удосконалені виробничі фонди, інформатизація, нові технології, інтелектуальний та людський капітал, інноваційно-інвестиційна політика підприємства, капітал підприємства і фінансові ресурси, що забезпечують інвестиції в матеріальні й нематеріальні активи. А виконання тактичних завдань щодо підвищення ефективності бізнес-процесів й економічного зростання господарюючого суб'єкта потребує відповідних заходів, спрямованих на зниження витрат виробництва та адміністративно-збутової діяльності. Тому, процес управління сталим економічним розвитком, спрямований на забезпечення резервного і прогресивного розвитку, економічне зростання, зниження витратомісткості продукції (товарів, послуг) та удосконалення величини і структури капітальних вкладень, і складається з наступних дій: проведення аналізу, оцінки, прогнозування закономірностей взаємодії, ступеня взаємовпливу економічних показників виробничо-комерційної, виробничої, адміністративно-збутової діяльності; встановлення статичного резервного розвитку ресурсних потенціалів та їх кількісного впливу на зростання ефективності виробництва, а також аналізування і оцінювання динамічного резервного розвитку ресурсних потенціалів виробничо-комерційної й інвестиційно-інноваційної

діяльності; прогнозування темпів й трендів економічного зростання, прогресивного і сталого розвитку підприємства; планування та обґрунтування величини і структури інвестицій в інновації й на модернізацію для досягнення цільових показників. У зв'язку з цим, розробка стратегії управління сталим економічним розвитком підприємства викликає необхідність аналітичного визначення конкретних факторів, способів їх розрахунку, теоретичного обґрунтування конструкції показників, запропонованих для аналізу й оцінки взаємодії факторів операційної діяльності, окремих компонент та бізнес-процесів функціональних підсистем, закономірностей їх розвитку під впливом капітальних вкладень, а також особливостей дії на зміну рівня прибутку підприємства. Таким чином, здійснення стратегії управління передбачає організацію і об'єднання окремих бізнес-процесів, напрямів діяльності для досягнення запланованих результатів.

Планування визначає вид діяльності, пов'язаний з постановкою цілей (завдань) і дій в майбутньому часі, та у загальному вигляді полягає у виконанні наступних етапів: постановка цілей і завдань; складання програми дій; виявлення необхідних ресурсів й їх джерел; визначення безпосередніх виконавців, доведення до них планів [7–9]. Методологічні підходи до стратегічного планування сталого розвитку передбачають встановлення і розробку системи кількісних і якісних показників розвитку, яка визначає темпи, пропорції, тенденції резервного, прогресивного та сталого розвитку підприємства в поточному і майбутньому періодах. Це означає, що здійснення стратегії ґрунтується на стратегічному плануванні, яке представляє собою алгоритм взаємозв'язаних дій, націлених на виконання цільових завдань загальної стратегії підприємства, а відтак, виникає необхідність у створенні відповідного механізму її реалізації. Оскільки процес стратегічного управління спирається на кількісну інформацію, тому виникає потреба у застосуванні спеціальних формальних методів, які дозволяють обробити не зовсім структуровану й різномірну інформацію. Крім того, необхідно розробити та ввести у технологічний процес стратегічного управління низку формальних методик, що використовують математичний апарат, орієнтований на роботу з інформацією, яка містить невизначеність. Така формалізація окремих процедур підвищує обґрунтованість, конкретність і точність рішень, що виробляються. Таким чином, методологія розробки та реалізації стратегії управління сталим економічним розвитком підприємства базується на застосуванні системного, функціонального, витратного, процесного, цільового,

Рис. 1. Структурно-логічна схема методів стратегічного управління сталим економічним розвитком підприємства на основі системного, функціонального, витратного, процесного, цільового, інвестиційного, інноваційного, прогнозного підходів

Джерело: розроблено автором

інвестиційного, інноваційного, прогнозного підходів та здійснюється у певному структурно-логічному порядку з використанням економетричного аналізу, оцінки й прогнозування та іншого економіко-математичного апарату (рис. 1).

Із побудованої структурно-логічної схеми методів стратегічного управління сталим економічним розвитком підприємства витікає, що перший крок у створенні методичного інструментарію механізму реалізації даної стратегії полягає у формуванні системи показників, що характеризують операційну, інвестиційну, інноваційну діяльність підприємства, рівень капітальних, виробничих і адміністративно-збутових витрат. Обчислення цих показників потребує використання індексних-факторних методів, групування і класифікації. Другий крок передбачає формування часових рядів, побудови економіко-математичних моделей множинної та парної регресії виробничо-комерційної, виробничої, адміністративно-збутової, інвестиційно-інноваційної діяльності, ефективності виробництва, витрат за елементами операційної діяльності та змінних витрат. Побудовані методом кореляційно-регресійного аналізу моделі служать підґрунтям для визначення наступних оціночно-прогнозних показників: коефіцієнти стійкості економічних показників, прямого і опосередкованого впливу конкретного факторного параметра на результативний показник; коефіцієнти ступеня взаємодії між економічними показниками, частки внеску фактора в сумарний вплив всіх факторів; індикатори прогресивного, резервного статичного і динамічного розвитку ресурсних потенціалів; інтегральні індикатори статичного і динамічного сталого економічного розвитку підприємства готельно-ресторанного бізнесу. Розроблені коефіцієнти та індикатори є методичним інструментарієм для формування моделей прогресивного, резервного (статичного і динамічного) розвитку, інтегрованих моделей (статичного і динамічного) сталого економічного розвитку, за

допомогою яких стає можливим визначення методів оцінювання і прогнозування показників витрат ресурсів й ефективності виробничо-комерційної, виробничої, адміністративно-збутової, інвестиційно-інноваційної діяльності.

Використання методів оцінювання і прогнозування кількісного взаємовпливу факторних та результативних параметрів досліджуваних процесів дозволяють планувати обсяги інвестицій в інновації, що впливають на прогресивний розвиток підприємства, рівень капітальних витрат на удосконалення матеріально-технічної бази. Крім того, за допомогою запропонованих методів визначення резервного і прогресивного розвитку ресурсних потенціалів стає можливим встановлювати зміну величини витрат за елементами операційної діяльності та темпів зростання доходу за рахунок найбільш раціонального використання виробничих ресурсів та капітальних вкладень. Методи порівняння фактичних і планованих значень економічних показників на основі моніторингу використовуються для обґрунтування управлінських рішень та адаптування підприємств до мінливих умов зовнішнього середовища.

Висновки. Таким чином, запропонована методологія розробки і реалізації стратегії управління сталим економічним розвитком підприємства надає можливість удосконалення моделі управління й коригування управлінських дій, пов'язаних зі змінами, як зовнішніх умов, так і внутрішніх поточних завдань, дозволяє ефективно управляти підприємством у напрямку його сталого розвитку, спираючись на задані цілі й відповідну систему моніторингу та контролю. А стратегічне управління сталим розвитком як безперервний процес організаційно-економічних перетворень видів діяльності й окремих бізнес-процесів господарюючого суб'єкта, забезпечує його адаптацію до нестабільних умов зовнішнього і внутрішнього середовища, сприяє переходу від менш досконалих структурно-логічних взаємозв'язків до більш досконалих, тобто найбільш ефективних та стійких.

Література

1. Ансофф И. Стратегическое управление: сокр. пер. с англ. / под ред. Л. И. Евенко. М.: Экономика. 1989. 519 с.
2. Томпсон А. А., Стрикленд А. Дж. Стратегический менеджмент. Концепции и ситуации для анализа: пер. с англ. 12-е изд., М.: Изд. дом «Вильямс». 2010. 928 с.
3. Мескон М., Альберт М., Хедоурі Ф. Основи менеджменту / за заг. ред. Л. І. Євенко. М.: Вид-во «Спарва». 1997. 704 с.
4. Вуттон С., Хорн Т. Супертренинг для мозга: пер. с англ. М.: Изд-во: Попури. 2014. 432 с.
5. Виханский О. С. Стратегическое управление. М.: Экономистъ. 2017. 564 с.
6. Пастухова В. В. Стратегія управління підприємством: філософія, політика, ефективність: монографія. К.: Київ нац. торг.-ек. ун-т. 2010. 302 с.

7. Андрушків Б. М., Мельник Л. М., Погайдак О. Б. Інноваційні засоби формування концепції оцінювання сталого розвитку у системі: підприємство — галузь — регіон — держава (Євроінтеграційні аспекти) // Український журнал прикладної економіки. 2016. Том 1 (№ 2). С. 6–17.

8. Отенко І. П., Порожняк О. О. Стратегічна компетентність підприємства: підходи, концепції, методичне забезпечення: монографія / Х.: В-во «ІНЖЕКТ», 2014. 368 с.

9. Grant Robert M. Strategic Planning in a Turbulent Environment: Evidence from the Oil Majors / Robert M. Grant // Strategic Management Journal. June 2008. Vol. 24. no. 6. PP. 491–517.

References

1. Ansoff I. Strategicheskoye upravleniye: sokr. per. s angl. (1989) [Strategic management: abbr. per. from English / ed. L. I. Evenko] / pod red. L. I. Yevenko. M.: Ekonomika. 519 p.

2. Tompson A. A., Striklend A. Dzh. (2010) Strategicheskiiy menedzhment. Kontseptsii i situatsii dlya analiza: per. s angl. [Strategic management. Concepts and situations for analysis: trans. from English] 12th ed. M.: Izd. dom «Vil'yams». 928 p.

3. Meskon M., Al'bert M., Khedouri F. (1997) Osnovy menedzhmentu / za zah. red. L. I. Yevenko. [Fundamentals of Management / by General. ed. L. I. Evenko]. M.: Vyd-vo «Sparva». 1997. 704 p.

4. Vutton S., Khorn T. (2014) Supertrening dlya mozga: per. s angl. [Supertraining for the brain: trans. from English]. M.: Izd-vo: Popuri. 432 p.

5. Vikhanskiy O. S. (2017) Strategicheskoye upravleniye [Strategic management]. M.: Ekonomist'. 564 p.

6. Pastukhova V. V. (2010) Stratehiya upravlinnya pidpryyemstvom: filosofiya, polityka, efektyvnist': monohrafiya [Enterprise management strategy: philosophy, policy, efficiency: monograph]. K.: Kyyiv nats. torh.-ek. un.t. 302 p.

7. Andrushkiv B. M., Mel'nyk L. M., Pohaydak O. B. (2016) Innovatsiyni zasoby formuvannya kontseptsiiy otsinyuvannya staloho rozvytku u systemi: pidpryyemstvo — haluz' — rehion — derzhava (Yevrointehratsiyni aspekty) [Innovative means of forming the concept of sustainable development assessment in the system: enterprise — industry — region — state (European integration aspects)] // Ukrayins'kyy zhurnal prykladnoyi ekonomiky. Vol. 1 (№ 2). PP. 6–17.

8. Otenko I. P., Porozhnyak O. O. (2014) Stratehichna kompetentnist' pidpryyemstva: pidkhody, kontseptsiiyi, metodychne zabezpechennya: monohrafiya [Strategic competence of the enterprise: approaches, concepts, methodical support: monograph]. Kh.: V-vo «ІNZHEKT». 368 p.

9. Grant Robert M. (2008) Strategic Planning in a Turbulent Environment: Evidence from the Oil Majors / Robert M. Grant // Strategic Management Journal. Vol. 24. No. 6. PP. 491–517.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Економічні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Economic sciences»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».

Серия: «Экономические науки»

№ 4 (36)

2 том

Головний редактор — *Камінська Т. Г.*

Київ 2020

Видано у авторській редакції

Адреса редакції: Україна, м. Київ, вул. Ломоносова, буд. 18

Контактний телефон: +38(044) 222 58 89

Контактний телефон: +38(067) 401 84 35

E-mail: editor@inter-nauka.com

Підписано у друк 30.04.2020. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS. Друк офсетний.

Умовно-друкованих аркушів 14,18. Тираж 100. Заказ № 217.

Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.